

**МОНІТОРИНГОВІ ТЕХНОЛОГІЇ В ПЕДАГОГІЧНІЙ ОСВІТІ:
навчальний посібник**

2018

УДК: 37.014.6:005.584.1(075.8)

Рекомендовано до друку Вченою радою Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України

протокол № 2 від 27 вересня 2018 року

Рецензенти:

- О.М. Галус** – д-р пед. наук, проф., проректор з наукової роботи Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії;
- О.В. Діденко** – д-р пед. наук, проф., завідувач кафедри педагогіки та соціально-економічних дисциплін Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

Красильникова Г.В.

Моніторингові технології в педагогічній освіті: навчальний посібник / Красильникова Г.В., Лук'янова Л.Б., Солдатенко М.М.; за заг. ред.Красильникової Г.В. – Київ: Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих, 2018. – 230 с.

Навчальний посібник розроблений згідно з програмою курсу «Педагогічна діагностика» для студентів педагогічних спеціальностей магістерського рівня вищої освіти та містить навчальну інформацію щодо створення систем внутрішнього забезпечення якості освітньої діяльності та якості вищої освіти у закладах вищої освіти (ЗВО) України. Навчальний матеріал присвячений загальній характеристиці моніторингу та його транстермінологізації в освітню сферу, зарубіжного досвіду запровадження освітнього моніторингу, технологіям організації моніторингу професійної підготовки педагогів на інституційному рівні в українських ЗВО.

Навчальний посібник може бути корисним як студентам, слухачам курсів підвищення кваліфікації, так і науковцям, менеджерам у галузі моніторингу якості вищої освіти, які займаються розробленням та практичною реалізацією систем забезпечення і моніторингу якості освітньої діяльності та вищої освіти на інституційному рівні.

0

Зміст

Перелік скорочень	4
Передмова	7
1 Моніторинг в освіті: основні поняття та зміст	8
1.1 Аналіз поняття «моніторинг»	8-11
1.2 Вхідження моніторингу в освітню сферу	11-16
1.3 Рівнева структура моніторингу в освіті	16-35
1.4 Функції та види освітнього моніторингу	35-38
Питання для самоконтролю	38-40
2 Зарубіжний досвід запровадження освітнього моніторингу	41
2.1 Загальноєвропейські підходи до моніторингу вищої освіти	42-63
2.2 Циклічна модель моніторингу в британських освітніх закладах	63-73
2.3 Досвід використання моніторингу в вищій освіті Фінляндії	73-77
2.4 Моделі моніторингу в університетах США	77-88
Питання для самоконтролю	89
3 Технології проектування та організації моніторингу педагогічній освіті на інституційному рівні	90
3.1 Різновиди моделей освітнього моніторингу	91-97
3.2 Стан взаємодії суб'єктів та об'єктів моніторингу	97-118
3.3 Моделювання освітнього моніторингу в ЗВО	118-130
3.4 Конструювання інструментарію моніторингу якості професійної підготовки фахівців	130-140
3.5 Технології організації комплексного моніторингу якості професійної підготовки фахівців	140-165
Питання для самоконтролю	166
Глосарій	167
Перелік використаних джерел	170
Додатки	
Додаток А. Динаміка входження терміна «монітор» у наукові терміносистеми різних галузей знань	172
Додаток Б. Структурний аналіз поняття «моніторинг» у вітчизняних довідкових виданнях (кін. ХХ – поч. ХХІ ст.)	174
Додаток В. Компаративний аналіз понять в освітній сфері	176
Додаток Г. Витяг з Ліцензійних умов провадження освітньої Діяльності	179
Додаток Д. Хронологія формування нормативно-правової бази моніторингу якості вищої освіти в Україні	182
Додаток Е. Хронологія зустрічей міністрів освіти країн-учасниць Болонського простору	198
Додаток Ж. Структури показників мета- і мезорівнів базових індикаторів якості професійної підготовки фахівців	201
Додаток И. Програма моніторингу якості професійної підготовки фахівців у Хмельницькому національному університеті	207
Додаток К. Інструментарій моніторингу якості професійної підготовки фахівців	228
Додаток Л. Анкета	229

Перелік скорочень

ABET	Акредитаційна рада в галузі техніки та технологій (англ. – Accreditation Board for Engineering and Technology)
AQIP	програма удосконалення академічної якості (англ. – Academic Quality Improvement Program)
AQU	Агенції гарантії якості університетів Каталонії (англ. –Catalan University Quality Assurance Agency)
CEDEFOP	Європейський центр з розвитку професійної освіти (фр. – Centre Européen pour le Développement de la Formation Professionnelle)
CHEA	Рада з акредитації вищої освіти Сполучених Штатів Америки (англ. – Council for Higher Education Accreditation)
CoE	Центр пріоритету вибору в вищій освіті (англ. – Centre of Excellence selections in higher education)
COE	моніторингове дослідження стану освіти в США (англ. – The Condition of Education)
EQF LLL	Європейська рамка кваліфікацій впродовж життя (англ. – The European Qualifications Framework for Lifelong learning)
EFQM	Європейський фонд менеджменту якості (англ. – European Foundation for Quality Management)
QF-EHEA	Рамка кваліфікацій вищої освіти ЄПВО (англ. – The Framework of Qualifications for the European Higher Education Area)
ENQA	Європейська асоціація агенцій гарантії якості у вищій освіті (англ. – European Network for Quality Assurance in Higher Education)
ESIB	Національна спілка студентів Європи (англ. – The National Unions of Students in Europe)
ESG	Європейські стандарти і рекомендації щодо щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (англ. – European Standards and Guidelines for Quality Assurance for European Higher Education Area)
EQAR	Європейський реєстр із забезпечення якості вищої освіти (англ. – European Quality Assurance Register for Higher Education)
EUA	Асоціацією європейських університетів
EURASHE	Європейською асоціацією закладів вищої освіти (англ. – The European Association of Institutions in Higher Education)
FINHEEC	Фінська Рада з оцінювання вищої освіти (англ. – Finnish Higher Education Evaluation Council)
INQAAHE	Міжнародна мережа агентств забезпечення якості вищої освіти (англ. – International Network for Quality Assurance Agencies in Higher Education)
ISCED	Міжнародна стандартна класифікація освіти (англ. – International Standard Classification of Education)

ISO	Міжнародна організація стандартизації (англ. – International Organization for Standardization)
L. O.	результати навчання (англ. – Learning Outcomes)
OECP	Організація економічного співробітництва та розвитку (англ. – Organisation for Economic Cooperation and Development, OECD)
OU	The Open University
OUVS	Відкритий університет валідації послуг
QAA	Quality Assurance Agency for Higher Education – Агенція з гарантування якості у вищій освіті (Великобританія)
PIRLS	міжнародна програма з оцінювання якості читання та розуміння тексту (Progress in International Reading Literacy Study)
PhD	доктор філософії (лат. Philosophiæ Doctor)
PISA	Міжнародна програма з оцінювання навчальних досягнень учнів школи (Program for International Student Assessment)
TIMSS	Міжнародна програма з оцінювання якості математичної та природничої освіти (Trends in International Mathematics and Science Study)
TQM	
TRUST	Програма «Національна система забезпечення якості і взаємної довіри в системі вищої освіти
ГСВО	галузеві стандарти вищої освіти
ДАК	Державна акредитаційна комісія
ДІНЗ	Державна інспекція навчальних закладів
ЄДЕБО	єдина державна електронна база даних
ЄКТС	Європейська кредитно-трансферна (накопичувальна) система (англ. – European Credit Transfer and Accumulation System, ECTS)
ЄПВО	Європейський простір вищої освіти (англ. – European Higher Education Area, EHEA)
ІС	інформаційна система
ЗВО	заклад вищої освіти
ЗНЗ	загальноосвітній навчальний заклад
ЗСО	загальна середня освіта
ЗНО	зовнішнє незалежне оцінювання
ЗОШ	загальна освітня школа
ІС	інформаційна система
КККЗ	комплексне контрольне кваліфікаційне завдання
ККР	комплексна контрольна робота
ЛСП	логіко-структурний підхід
НАЗЯВО	Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти
НРК	Національна рамка кваліфікацій

НСМЯО	Національна система моніторингу якості освіти
ОКХ	освітньо-кваліфікаційна характеристика
ОПП	освітньо-професійна програма
ПВС	професорсько-викладацький склад
ТЗНК	тест загальної навчальної компетентності
УЦОЯО	Український центр оцінювання якості вищої освіти
Мови:	
англ.	Англійська
фр.	Французька

Передмова

Основною метою Національної Стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 р., Стратегії сталого розвитку «Україна-2020», проектів Стратегії реформування вищої освіти в Україні до 2020 р., Концепції розвитку освіти в Україні на період 2015–2025 рр., зазначається підвищення якісного рівня освіти, її конкурентоспроможності як умови інноваційного сталого розвитку суспільства, економіки, кожного громадянина України. Реалізація пріоритетного напрямку розвитку освіти пов'язана з вирішенням низки завдань, серед яких постає і модернізація системи управління освітою на засадах інноваційних стратегій, в т.ч. освітнього моніторингу.

Згідно з Законами України «Про вищу освіту» (2014) та «Про освіту» (2017), кожен заклад вищої освіти зобов'язаний створити власну внутрішню систему забезпечення якості, а моніторинг використовувати як інструмент збору об'єктивної та актуальної інформації для прийняття стратегічних управлінських рішень щодо забезпечення якістю освіти усіх зацікавлених сторін та постійного її покращення.

Розбудова системи забезпечення якості вищої освіти на чолі з Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти (НАЗЯВО) та Національної системи моніторингу якості освіти України дозволить впливати на якість вищої освіти на усіх управлінських рівнях: національному, регіональному, інституційному. При цьому інституційний рівень, де безпосередньо відбувається професійна підготовка майбутніх фахівців, є тим фундаментом, на якому має зводитися система якості вищої освіти, її управління, забезпечення на базі освітнього моніторингу.

У посібнику скомпонована інформація про стан розвитку освітнього моніторингу в вітчизняній та зарубіжних системах вищої освіти, запропоновані практичні завдання використання моніторингових технологій на інституційному рівні. У додатках відображена нормативна база формування системи моніторингу якості вищої освіти.

Сподіваємося, що представлені матеріали будуть корисними здобувачам вищої освіти педагогічних спеціальностей, які навчаються на магістерському рівні або зобувають ступінь доктора філософії; керівникам структурних підрозділів, які очолюють роботу із забезпечення та моніторингу якості освітньої діяльності та якості вищої освіти на інституційному рівні; викладацькому складу ЗВО; слухачам курсів підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників; широкому колу освітян.

Моніторинг в освіті: основні поняття та зміст

1.1 Виникнення поняття «моніторинг». Поняття «моніторинг» увійшло в наукову літературу в 70-х роках ХХ ст. У 1972 р. у Стокгольмі, пройшла конференція з охорони навколишнього середовища під егідою ООН, де вперше виникла необхідність домовитися про визначення поняття «моніторинг». Фахівці дійшли згоди, що під моніторингом навколишнього середовища будуть розуміти комплексну систему спостережень, оцінювання і прогнозування змін стану навколишнього середовища під впливом антропогенних чинників.

На пострадянському просторі поняття моніторингу з'явилося після чорнобильської катастрофи (1986 р.), як система відслідковування стану здоров'я дітей Чорнобиля. Довідкові видання радянської доби 50–80-х років ХХ ст. не містили поняття моніторингу, але тлумачили термін «монітор» у двох значеннях, як: військового корабля особливої конструкції; устрою для гідравлічних гірничих робіт (розмивання рихлих порід) Динаміка входження терміну «монітор» у наукові терміносистеми різних галузей знань наведена у Додатку А.

В Українському енциклопедичному словнику (1988 р.) моніторинг трактується як «система спостереження та контролю за навколишнім середовищем і попередження проявів природних і антропогенних чинників, шкідливих або небезпечних для здоров'я людини, для існування рослин та тварин». Використання поняття у різних природничих, технічних, гуманітарних сферах діяльності людини перейшло на загальномовний рівень в Україні у 1990-ті роки. Так, автори словника іншомовних слів (2000 р.) наводять вже два визначення моніторингу: одне – як постійний контроль за будь-яким процесом з метою вивчити чи відповідає він бажаному результату; інше – як спостереження за довкіллям, оцінка і прогноз його стану у зв'язку з господарською діяльністю людини.

Різноманіття тлумачень поняття моніторингу можна пояснити лише тим, що він активно використовується і вивчається у різних сферах науково-

практичної діяльності людини, зокрема, в екології, біології, економіці, соціології, психології, медицині, правотворчості, управлінні, техніці, освіті і виконує там різні функції та завдання. Так, в астрофізиці *об'єктом моніторингу* є небесна сфера, а в екології – стан довкілля у зв'язку з господарською діяльністю людини. Водночас, не дивлячись на те, що об'єкти моніторингу можуть бути різними, *метою моніторингу* є оперативне і своєчасне виявлення усіх змін, що відбуваються у різних сферах і системах, та використання отриманих об'єктивних даних для прийняття управлінських рішень. Фактично моніторинг виникає у відповідь на нестачу об'єктивної інформації.

Структурний аналіз поняття моніторингу показав, що його наповнення залежить від сфери використання терміну і може бути розмежоване у двох напрямках (рис.1.1):

- науковому, як спосіб дослідження реальності (наприклад, астрофізика, екологія);
- практичному, як спосіб забезпечення сфери управління різноманітними видами діяльності через надання своєчасної та якісної інформації (наприклад, техніка, економіка, освіта тощо).

Переважаюча частина авторів в основу дефініцій покладають, зазвичай, набір основних функцій, що здійснюється суб'єктами моніторингу: від стеження та попередження негативних явищ або процесів в екології, техніці, самосприйняття у психології до збору, збереження, оброблення інформації та на її основі прогнозування в економіці, соціальній сфері, освіті, управлінні різними видами діяльності тощо. Проте явним недоліком цих дефініцій є те, що в них неможливо висвітлити повний перелік функцій моніторингу. В той же час, використання функціонального методу дослідження поняття моніторингу дозволяє розкрити природу цього явища.

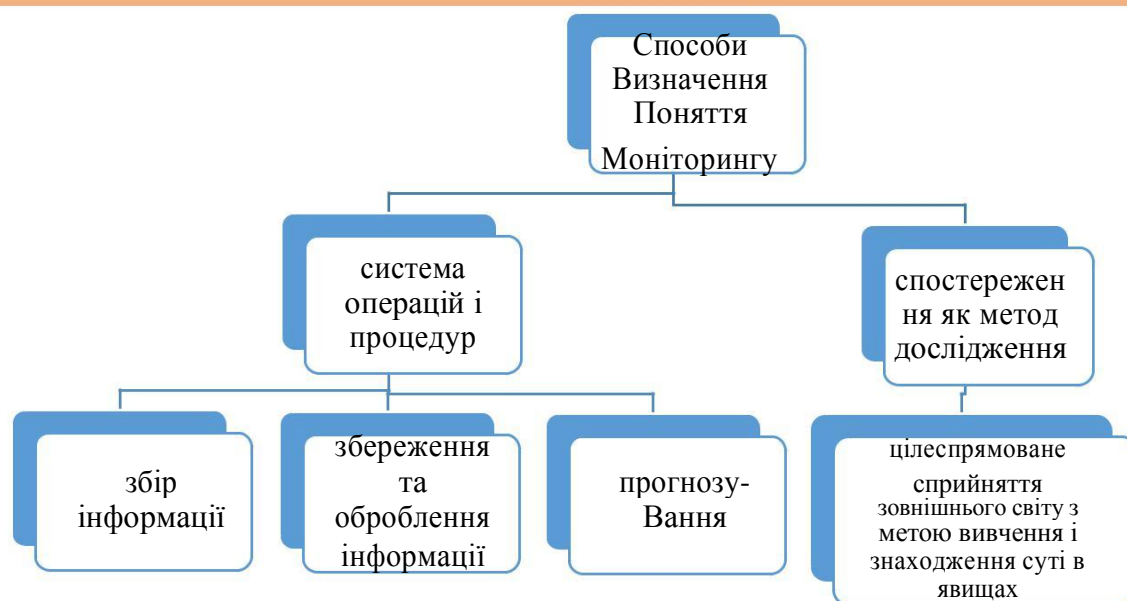

Рис.1.1 – Структурний аналіз поняття моніторингу

Жужгов І.В узагальнив погляди вчених відносно моніторингу у такий спосіб: «моніторинг – це система теоретичних і емпіричних методів пізнання, утворена внаслідок злиття різних методичних концепцій, використання якої можливе при дослідженні різних об’єктів, незалежно від предметного змісту на усіх етапах отримання нового знання». З погляду сучасної постнекласичної методології, це визначення заслуговує на увагу, бо характеризується певним ступенем «розмитості», що обумовлено складністю феномену моніторингу. Водночас високий ступінь узагальнення поняття дозволяє усвідомити методологічну природу моніторингу як загальнонаукового методу пізнання і використовувати його у різних сферах діяльності людини.

На початку XXI ст. окремі дослідники почали відносити моніторинг до групи емпіричних методів дослідження. Так, дидакт О.М. Новіков у своєму дослідженні «Методологія образования» (2006 р.) класифікує моніторинг як загальнонауковий емпіричний метод дослідження і трактує його як метод-дію, постійний нагляд, регулярне відслідковування стану об’єкта, значення окремих його параметрів з метою вивчення динаміки процесів, що відбуваються, прогнозування тих або інших подій, а також попередження небажаних явищ. При проведенні моніторингу використовують різні елементарні часткові методи (методи-операції) емпіричного дослідження, основним з яких є спостереження.

Отже, *моніторинг* як науковий феномен – це метод-дія, що послуговується як емпіричними, так і теоретичними методами, зокрема, спостереженням, вимірюванням, експериментом та ін. Як практичний феномен, моніторинг вважають сучасною універсальною технологією, яка використовує різноманітні комбінації засобів, методів та алгоритмів діяльності в залежності від специфіки та потреб вивчення різних об'єктів дійсності.

Інші дослідники трактують моніторинг з точки зору методології як універсальний тип мисленнєвої діяльності; спеціалізовану форму пізнавальної діяльності; дослідницьку технологію; систему технологій, процедур, засобів, методик, методів; спосіб наукового дослідження; гносеологічний комплекс інструментів; засіб управління тощо. Структурний аналіз поняття «моніторинг» у вітчизняних довідкових виданнях наведений у Додатку Б.

1.2 Вхідження моніторингу в освітню сферу. У педагогіці прийнято вважати зародженням моніторингу 30–50-ті роки ХХ ст. в США. В Європі регулярне проведення моніторингу навчальних досягнень учнів шкіл на міждержавному рівні розпочалося з 1961 р. У вітчизняній освіті це поняття увійшло в обіг завдяки дослідженням світових тенденцій та інтеграційним процесам у рамках Європейського простору вищої освіти (ЄПВО). Перше згадування приналежності слова «монітор»

до освітньої галузі відбулося в Педагогічній енциклопедії 1966 р. Згодом таке тлумачення моніторингу перейшло в педагогічні словники Гончаренка С.У. (1997 р., 2011 р.) і використовувалося у двох значеннях: перше – помічника вчителя в школах так званої белл-ланкастерської системи взаємного навчання («монітаріальна сис-тема») у Великобританії, США, Франції, Швейцарії, Бельгії, Індії, Росії з

Гончаренко Семен Устимович
(1928-2013)

кінця XVIII початку XIX ст.; друге – учня в деяких англійських середніх школах, який виконує обов'язки, схожі з обов'язками старости класу.

Латинський і англійський прототипи поняття моніторингу базуються на дефінітивному конструкті «monitor», що перекладається у таких значеннях: остерігаючий; той, що нагадує, наглядає; той, що контролює. Отже, для педагогічної сфери С.У. Гончаренко в Українському педагогічному словнику (1997 р.) подає переклад цього терміну з латинської як «той, хто контролює».

В межах освітньої галузі існують різні погляди на моніторинг, однак, найбільш загальним можна вважати визначення *моніторингу* О.М. Майорова: «Моніторинг в освіті – це система збору, обробки, зберігання і поширення інформації про освітню систему або окремі її елементи, яка орієнтована на інформаційне забезпечення управління, дозволяє робити висновки про стан об'єкта у будь-який момент часу і дає прогноз його розвитку».

Реалізація моніторингу в освітній сфері базується на *загальних принципах*:

– системності – проведення моніторингу, що відповідає цілям і характеру досліджуваних процесів на основі разових, періодичних, постійних або вибіркового спостережень за об'єктами, суб'єктами освітньої системи та їх взаємодією;

– науковості – проведення моніторингу повинно базуватися на аналізі наукових даних, що піддаються емпіричній перевірці та ідентифікації, і можуть бути підтвержені або спростовані іншими дослідниками;

– об'єктивності і несуперечливості, що полягає у виборі даних, які об'єктивно існують і не вступають у протиріччя один з одним; максимальне виключення суб'єктивних оцінок;

– цілісності, що полягає у перевірці показників, комплексна характеристика яких надає повне уявлення про об'єкт, а не його окремі частини;

– оперативності і прогностичності, що вимагає отримання інформації для прийняття управлінських рішень в необхідний проміжок часу, а не тоді, коли неможливо скоригувати зміни, що відбулися;

– адекватності, що передбачає вибір процедур вимірювання, адекватних цілям і завданням моніторингу, а також можливостям та етичним нормам;

– масштабності, що характеризується загальноуніверситетським, факультетським, кафедральним, індивідуальним охопленням об'єктів та суб'єктів моніторингу; усього освітнього простору навчального закладу чи його окремих складових.

Поряд з загальними принципами організація освітнього моніторингу базується на специфічних принципах, зокрема, принципі діагностико-прогностичної направленості, який означає, що інформація, отримана під час спостереження, має бути співвіднесена з певною, заздалегідь описаною, нормативною картиною освітнього моніторингу на основі попередньо розроблених показників та критеріїв; принципі адаптивності, що передбачає зручність, гнучкість і доступність систем моніторингу для реалізації в будь-якому навчальному закладі, їх адаптації до чинних у ЗВО систем якості професійної підготовки фахівців та нових вимог і умов функціонування.

Специфікою освітнього моніторингу є не стільки процес пасивного спостереження за освітньою системою та її елементами відсторонено, скільки активне «включене» спостереження, під час якого спостерігач знаходиться у безпосередньому контакті з об'єктами спостереження і бере участь у їх діяльності (залучений до процесу, що досліджується). Отже, спостереження як складова освітнього моніторингу – це активне дослідження, вивчення того, що викликає певний інтерес і що безпосередньо доступне сприйняттю у тому вигляді, яке воно є в дійсності, що існує, проявляє себе фактично без будь-якого втручання зовні у процесі спостереження.

Крім спостереження в освітньому моніторингу використовуються такі частинні методи, як аналіз (документації – статистичних даних, відомчих звітів та ін.), усне та письмове опитування, експертне оцінювання тощо.

Оскільки моніторинг навіть у межах сфери освіти не має однозначного тлумачення, його часто ототожнюють з іншими педагогічними термінами, а саме: контролем, оцінюванням, діагностуванням, експертизою, управлінням

тощо. Місце моніторингу, з певною долею вірогідності, дослідник О.М. Майоров окреслює між вимірюваннями, дослідженнями, експериментом, інформатикою і управлінням. Результати порівняльного зіставлення поняття моніторингу з термінами в контрольно-оцінній діяльності в освіті наведені у Додатку В.

Часто науковці ототожнюють поняття «моніторинг» з контрольною діяльністю в освіті. «Контроль» виступає загальним родовим поняттям в дидактиці. Під контролем розуміють перевірку (виявлення та вимірювання) і оцінювання результатів навчально-пізнавальної діяльності студентів. Об'єктом контролю у навчанні, зазвичай, виступають знання, уміння, навички, а при компетентнісному підході – набуті особою компетентності. Контроль завжди орієнтований на загальну мету навчання, він проводиться у чітко встановлені терміни і носить періодичний характер. Основними видами контролю є вхідний, поточний, рубіжний, підсумковий, відтермінований.

Моніторинг і оцінювання також споріднені поняття, проте між ними існує суттєва відмінність. Моніторинг передбачає систематичне збирання фактів про контекст, вхідні ресурси, процеси й результати в системі освіти. Оцінювання передбачає застосування зібраних даних для того, щоб сформулювати оцінне судження про ситуацію. Під час проведення моніторингу навчального процесу систематичне збирання фактів про рівень навчальних досягнень студентів є важливим елементом оцінювання та урахування оцінних суджень для прийняття управлінських рішень.

Отже, виходячи з таких міркувань, моніторинг може постійно забезпечувати процес контролю достатньою кількістю інформації, яку доцільно використовувати для коригування навчального процесу. Якщо мова йде про корекцію, доречно згадати про інший педагогічний термін – «діагностування».

Останнім часом «педагогічна діагностика» стає популярним поняттям в дидактиці, в яке вкладається більш широкий і глибокий зміст ніж у традиційну перевірку знань і умінь. В той же час діагностика базується на контрольно-оцінювальній діяльності педагога. За допомогою педагогічної діагностики не тільки визначаються результати навчання, але й аналізується та коригується

навчальний процес. Моніторинг може виконувати інформаційну роль процесу діагностування.

В той же час, перелік функцій діагностування, розширений за рахунок аналітичної та прогностичної, максимально наближений до моніторингу, особливо якщо він, за класифікацією частоти процедур є періодичним. Однак діагностування, так само як і педагогічний контроль, націлені на оцінювання лише результативності освітньої діяльності, а не стану освітньої системи в цілому, що і відрізняє їх від моніторингу.

У діаді «експертиза-моніторинг» останнє поняття розглядається в часовому вимірі як ширше. Характерною рисою моніторингу є синхронність процесів спостереження і вимірювання, систематичне збирання фактів протягом певного проміжку часу. Термін «експертиза» походить від латинського *expertus*, що означає досвідчений, а з французької – доказ. Педагогічна експертиза дає аналіз та оцінку функціональної ефективності структурних елементів навчального закладу у фіксованому часовому розрізі. Отже, освітній моніторинг та педагогічна експертиза – це взаємопов'язані управлінські технології оцінювання та контролю. Результати моніторингових досліджень можуть бути основою для експертних висновків, а дані експертизи можуть стати приводом для початку моніторингових досліджень. Еволюція понять контрольно-оцінного процесу в вищій освіті наведена на рис.1.2.

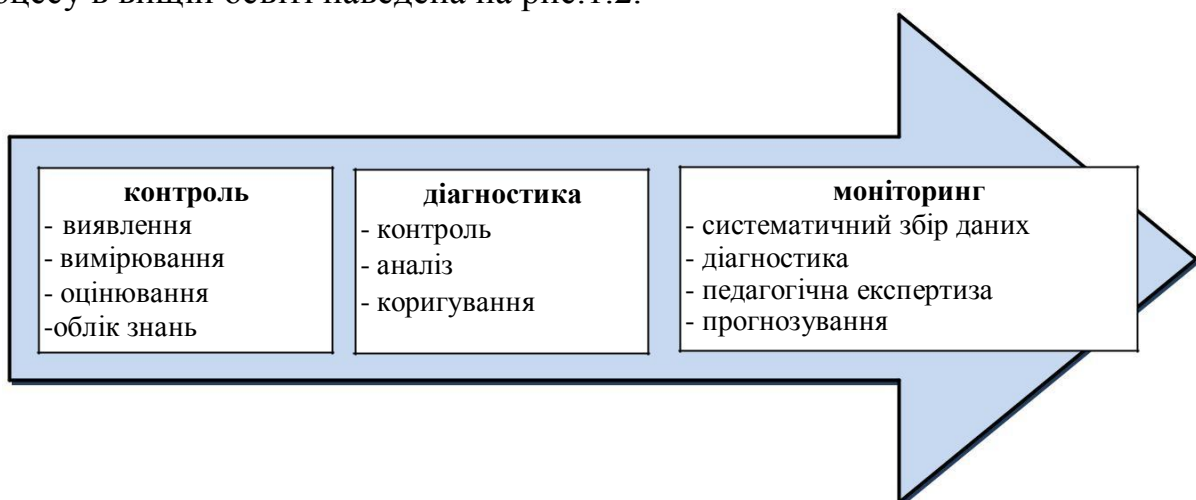

Рис.1.2 – Еволюція понять контрольно-оцінного процесу в вищій освіті

Отже, складність осягнення теоретичного контенту моніторингу в освіті полягає у його *поліфункціональності*, що і призводить до помилкового ототожнення цього явища з різними процесами та процедурами освітньої діяльності, змішування понять.

1.3 Рівнева структура моніторингу в освіті. Моніторинг в освіті України здійснюється на таких рівнях: міжнародному, державному, регіональному та локальному (інституційному) (рис1.3).

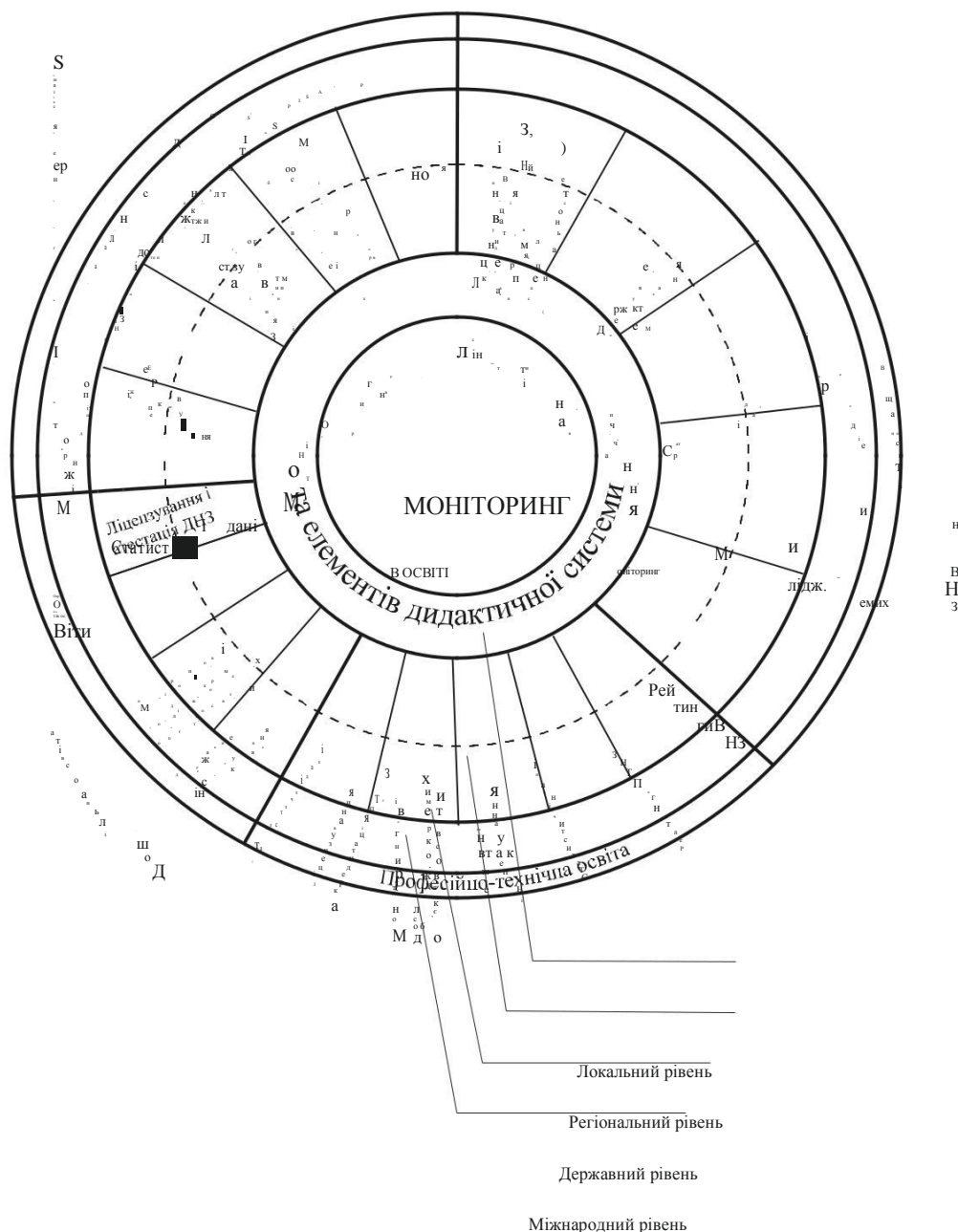

Рис. 1.3 Рівнева структура моніторингу в освіті України

Активна реалізація освітнього моніторингу Україною на міжнародному рівні розпочата в 2018 році шляхом участі у міжнародному дослідженні якості освіти PISA-2018. Програма міжнародного оцінювання учнів (Programme for International Student Assessment) розроблена за ініціативою Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) (англ. – Organisation for Economic Cooperation and Development).

Дослідження, у якому бере участь 80 країн світу, проводиться раз на три роки, починаючи з 2000-го року. Завдання програми побудовані так, щоб виявити здатність 15-річних учнів вирішувати практичні завдання за трьома основними галузями – читання, математика та природничо-наукові дисципліни.

Досвід участі у міжнародних програмах моніторингу якості шкільної освіти TIMSS Україна набула двічі – в 2007 (серед учнів 4-х та 8-х класів) і 2011 (серед учнів 8-х класів) роках. Учасниками досліджень 2011 року стали 3378 учнів 8-х класів з 148 загальноосвітніх навчальних закладів України. За результатами досліджень 2011 року, учні 8-х класів покращили результати з математики (на 17 балів) і з природничих наук (на 16 балів) у порівнянні з 2007 роком: середній бал з математики склав 479 балів, а в природничих науках – 501 бал. Такі результати дозволили підвищити позицію України в міжнародному рейтингу: з математики – з 25-го місця в 2007 році до 19-го місця в 2011 році, а в природничих дисциплінах – з 19-го до 18 місця серед 42 країн-учасниць.

На державному рівні одним із сучасних елементів моніторингу якості загальної середньої освіти є зовнішнє незалежне оцінювання (ЗНО) навчальних досягнень учнів загальноосвітніх шкіл, що проводиться в Україні на постійній основі з 2008 р. З прийняттям Закону України «Про вищу освіту» 2014 р. (стаття 45) ЗНО результатів навчання, здобутих на основі повної загальної середньої освіти, набуло статусу такого, що використовується для прийому до ЗВО на конкурсній основі.

Спираючись на світову практику та рекомендації міжнародних експертів Україною обрана збалансована модель ЗНО, що органічно поєднує дві мети –

атестацію (сертифікацію) за курс повної загальної середньої освіти та добір (селекція) на навчання у ЗВО, що базується на рейтинговій 200-бальній шкалі. Однак, на думку науковців, система критеріїв добору до університетів не охоплює усіх якостей особистості, що визначають її здатність до отримання вищої освіти. Відтак вони пропонують запровадження поряд з предметним тестуванням оцінювання здатності абітурієнта до продовження навчання у ЗВО – так званого тесту загальної навчальної компетентності (ТЗНК).

З 2016 року практика використання організаційно-технологічних процесів ЗНО поширилася й на вищу освіту. Зокрема, згідно з Новою редакцією пріоритетів МОН України до проекту «Середньострокового плану пріоритетних дій Уряду до 2020 року», організація вступу на навчання для здобуття освітнього рівня магістра за спеціальностями «Право» та «Міжнародне право» передбачає складання єдиного фахового вступного випробування з права та загальних навчальних правничих компетентностей (критичного, аналітичного та логічного мислення). Планується, що з 2019 р. при вступі на магістерські програми усіх спеціальностей вступний іспит з іноземної мови буде складатися за технологіями ЗНО. Також найближчим часом МОН України має наміри запровадити атестацію осіб, які здобувають ступінь магістра, у формі єдиного державного кваліфікаційного іспиту за спеціальностями з використанням ЗНО.

Основним джерелом моніторингу якості вищої освіти на державному рівні можна вважати запроваджену у 1992 р. *процедуру акредитації* ЗВО як інструменту забезпечення досягнення і підтримання ними високого рівня освіти, стимулювання їх діяльності у напрямі докорінного поліпшення якості підготовки фахівців. Процес акредитації базується на зборі інформації щодо діяльності ЗВО та якісних характеристик підготовки фахівців за переліком встановлених показників (нормативів).

Створений Кабінетом Міністрів України у той час орган – Міжгалузева республіканська акредитаційна комісія зобов'язувалася з урахуванням відповідних показників проводити:

- експертизу рівня вищої освіти з кожної спеціальності та ЗВО в цілому;
- професійне тестування випускників; вивчення вміння випускників розв'язувати завдання щодо професійної діяльності;
- експертизу якості виконання й захисту випускниками дипломних, курсових проектів (робіт);
- вибіркове опитування випускників, які працюють у народному господарстві, та їхніх керівників щодо якості освіти;
- аналіз фактичних досягнень випускників ЗВО за час їхньої самостійної діяльності після закінчення навчального закладу;
- вивчення документів про результати діяльності студентів, випускників, професорсько-викладацького складу ЗВО;
- експертизу механізму і структур оновлення кадрів, розвитку наукових досліджень, джерел ресурсного забезпечення, розвитку матеріально-технічної бази ЗВО тощо.

За результатами експертизи комісія разом з МОН України зобов'язувалася інформувати громадськість про акредитацію ЗВО та їх рейтинг.

У затверженому Положенні про акредитацію вищих навчальних закладів (1992 р.) зазначалися основні принципи акредитації закладу освіти, аналогічні освітньому моніторингу – періодичність і гласність; орієнтація на передові стандарти якості вищої освіти, що регулярно поновлюються; достовірність і об'єктивність експертизи діяльності ЗВО; авторитетність і незалежність експертів. Важливо, що планувалося за результатами акредитації ЗВО присвоювати певний рівень акредитації (від 1 до 4) з відповідним рівнем автономності та академічних і фінансових свобод. На жаль, ця ідея не реалізувалася у повній мірі.

На виконання указу президента України «Про заходи щодо вдосконалення діяльності органів освіти» у 1995 році була утворена Державна акредитаційна комісія (ДАК). Усі подальші нормативні документи, у тому числі Положення про акредитацію вищих навчальних закладів і спеціальностей (1996 р., 2001 р.,

2012 р., 2013 р.) були націлені на спрощення процедур і одночасно встановлення нових значно суворіших вимог до якості вищої освіти тощо.

Так, Положення про ліцензування, атестацію та акредитацію навчальних закладів (1996) передбачало встановлення відповідності якості навчання до державних вимог за результатами проведення експертизи діяльності закладу освіти, яка містила обов'язкове виконання студентами комплексних контрольних кваліфікаційних завдань (КККЗ), складених відповідно до Освітньо-кваліфікаційних характеристик (ОКХ) Галузевих стандартів вищої освіти (ГСВО) певних напрямів (спеціальностей).

Положенням 2001 р. введено два види процедури акредитації:

– вищого навчального закладу – як державного визнання його статусу (рівня акредитації);

– спеціальності у навчальному закладі – як державного визнання відповідності рівня підготовки фахівців з цієї спеціальності державним вимогам.

Акредитаційна експертиза проводилася згідно із затвердженим порядком. Встановлення відповідності рівня підготовки майбутніх фахівців певної спеціальності у закладі вищої освіти до державних вимог відбувалася шляхом замірів залишкових знань студентів у вигляді контрольних робіт з фундаментальних, гуманітарних та фахових дисциплін, які отримали назву комплексних (ККР). Отже, так зване «спрощення» процедури акредитації у 2001 р. призвело до заміни виконання студентами КККЗ, складених відповідно до ОКХ ГСВО певних напрямів (спеціальностей), на заміри залишкових знань студентів у вигляді ККР.

На думку експертів, впровадження ККР унеможлиблює встановлення реального рівня сформованості професійних компетентностей випускників, а відтак результати виконання ККР не можуть вважатися об'єктивними показниками і використовуватися для моніторингу результатів навчання студентів, на підставі яких приймається рішення про якість професійної

підготовки. На жаль, ця недоречність не усунена під час останніх змін Положення про акредитацію.

З часу запровадження процедури акредитації державні вимоги змінювалися декілька разів. Остання редакція вимог до акредитації напряму підготовки (спеціальності) та вищого навчального закладу (2012) містить критерії, які визначають мінімальні нормативи забезпечення навчальних закладів науково-педагогічними та педагогічними кадрами, матеріально-технічною, навчально-методичною, інформаційною базами, якісними характеристиками надання освітніх послуг, вимогами до освітньої і наукової діяльності ЗВО. До якісних характеристик відносять умови забезпечення державної гарантії якості вищої освіти, результати освітньої діяльності, організацію наукової роботи. Умови забезпечення державної гарантії якості вищої освіти перевіряються за такими показниками:

- виконання навчального плану стосовно переліку навчальних дисциплін, годин та форм контролю;
- підвищення кваліфікації викладачів постійного складу за останні п'ять років;
- чисельність науково-педагогічних (педагогічних) працівників, що обслуговують спеціальність і працюють у навчальному закладі за основним місцем роботи, які займаються удосконаленням навчально-методичного забезпечення, науковими дослідженнями, підготовкою підручників та навчальних посібників.

Результати освітньої діяльності (рівень підготовки фахівців) перевіряються з дисциплін усіх блоків навчального плану відповідного напряму (спеціальності) за двома критеріями: загальна успішність і якість виконання контрольних робіт. Крім основних вимог до акредитації ЗВО, а саме: дотримання ліцензійних умов надання освітніх послуг у сфері вищої освіти, провадження освітньої діяльності за ліцензованими напрямами підготовки, спеціальностями в межах ліцензованих обсягів прийому, до навчальних закладів вищого, IV рівня акредитації МОН

України висуває низку додаткових вимог щодо рівня показників підготовки науково-педагогічних кадрів та навчально-методичної роботи професорсько-викладацького складу.

Залежно від пріоритетів у різні роки вводилися нові критерії, зокрема: організація наукової роботи та участь у ній студентів (2003 р.); видання підручників (навчальних посібників) з грифом МОН України або монографій за останні п'ять років не менше ніж п'ять відсотків від загальної чисельності науково-педагогічних працівників вищого навчального закладу; рівень показників діяльності аспірантури або докторантури вищого навчального закладу не нижчий від середнього для цієї галузевої групи або типу вищого навчального закладу (2012 р.). Це дозволяло державному органу управління освітою впливати на діяльність підпорядкованих йому ЗВО, проводити освітню політику, реагувати на цивілізаційні виклики, а показники державної акредитації виступали як системотвірний елемент моніторингу якості вищої освіти.

Слід відзначити, що у проекті наказу МОН України нові Державні вимоги до акредитації напряму підготовки, спеціальності та вищого навчального закладу (2014 р.), вперше були орієнтовані на дотримання Європейських стандартів і рекомендацій щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (European Standards and Guidelines for Quality Assurance for European Higher Education Area, 2015, ESG).

Однією з інновацій Закону про вищу освіту 2014 р. можна вважати акредитацію освітніх програм, що мала використовувати нові механізми взаємодії із роботодавцями. При цьому акредитацію освітньої програми розуміють як оцінювання її (або освітньої діяльності ЗВО за цією програмою) на предмет: відповідності стандарту вищої освіти; спроможності виконати вимоги стандарту та досягти заявлених у програмі результатів навчання; досягнення заявлених у програмі результатів навчання;

Згідно з концепцією, заснованою на європейських підходах, акредитація освітніх програм вважається частиною зовнішнього забезпечення якості вищої

освіти, її метою є забезпечення якості програм вищої освіти, сприяння їхній модернізації, вдосконаленню, а також загальному підвищенню довіри до вищої освіти в Україні. При цьому якість розглядається як засіб досягнення чотирьох головних цілей вищої освіти, а саме:

- підготовка здобувачів вищої освіти для ефективного працевлаштування в майбутньому;
- формування у здобувачів вищої освіти почуття активного громадянства;
- сприяння особистому розвитку здобувачів вищої освіти;
- створення умов для приросту знань, стимулювання досягнень та інновацій.

Цим Законом передбачено, що процедура акредитації у вищій освіті буде здійснюватися Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти і незалежними установами оцінювання та забезпечення якості вищої освіти. Для ознайомлення громадськості НАЗЯВО надало низку проектів нормативних актів з питань акредитації освітніх програм:

- Положення про акредитацію освітніх програм Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти;
- Критерії оцінки якості програм вищої освіти та методичні рекомендації щодо їх застосування під час акредитації;
- Положення про галузеві експертні ради Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти;
- Положення про експертів із зовнішнього оцінювання якості вищої освіти.

У проекті Положення про акредитацію освітніх програм визначена низка критеріїв оцінювання якості програм, а саме:

- загальна відповідність програми встановленим вимогам;
- цілі, очікувані результати програми, кваліфікаційний профіль випускника;
- структура програми, навантаження, забезпечення можливості академічної мобільності;

- відбір на програму та вимоги до абітурієнтів;
- форми, методи, інструменти викладання і навчання;
- оцінювання знань здобувачів освіти;
- якісне та кількісне забезпечення викладацького складу;
- навчальне, науково-методичне, матеріальне і фінансове забезпечення програми;
- внутрішня система забезпечення якості закладу вищої освіти;
- прозорість та ефективність управління;
- механізми підтримки студентів у процесі реалізації освітньої програми;
- внутрішній моніторинг та періодичне оновлення освітньої програми;
- використання результатів наукових досліджень у змісті освітньої програми;
- дотримання норм академічної доброчесності при реалізації освітньої програми;
- інформаційно-комунікаційна підтримка освітньої програми.

У зв'язку з набуттям чинності Закону України «Про освіту» (2017 р.) при підготовці справ з акредитації освітніх програм МОН України рекомендувало ЗВО враховувати нові Ліцензійні умови провадження освітньої діяльності, затвержені постановою Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2015 р. №1187 (зі змінами Постанова КМУ від 10.05.2018 №347 «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2015 р. № 1187»).

На відміну від попередніх вимог МОН України щодо акредитації напрямів підготовки (спеціальностей) запропоновані НАЗЯВО критерії оцінювання якості освітніх програм є виключно якісними, що свідчить про загальний рух вітчизняної вищої освіти до європейських моделей оцінювання та забезпечення якості освіти. При цьому оцінювання програми згідно з такими критеріями може відбуватися за чотирма рівнями: 1-й рівень – «не відповідає критерію»; 2-й

рівень – «відповідає частково»; 3-й рівень – «відповідає повністю»; 4-й рівень – «перевищує встановлені вимоги».

Водночас, встановлені жорсткі вимоги до якісного складу членів проектної групи, яка розробляє освітню програму, так і групи забезпечення спеціальності, яка здійснює реалізацію освітньої програми. Наприклад, кадровими вимогами щодо забезпечення провадження освітньої діяльності у сфері вищої освіти (2018 р.) передбачена відповідність наукової та професійної активності члена групи забезпечення спеціальності, що засвідчується виконанням не менше чотирьох видів та результатів з перелічених у пункті 30 нових Ліцензійних умов (Додаток Г). На часі проблема міжнародної акредитації освітніх програм, яку окремі провідні заклади вищої освіти намагаються вирішувати самостійно.

У проміжках між акредитаціями забезпечення реалізації державної політики у сфері освіти в Україні відбувається шляхом здійснення державного нагляду (контролю) за діяльністю навчальних закладів незалежно від їх підпорядкування і форми власності. Найстарішим елементом системи державного контролю в освіті є інспектування. Численна інспекторська служба з чітко визначеними повноваженнями залишилася освітній системі України у спадок від колишнього СРСР. Для керування нею Указом Президента України в 2011 р. утворено Державну інспекцію навчальних закладів (ДІНЗ).

Основними завданнями цього органу виконавчої влади було здійснення інспектування навчальних закладів з питань організації навчально-виховної і науково-методичної роботи, використання науково-педагогічного потенціалу та матеріальних ресурсів, розвитку матеріально-технічної бази і соціальної сфери; аналіз роботи навчальних закладів щодо дотримання ними нормативно-правових актів у галузі освіти, оцінка відповідності їх діяльності державним стандартам і вимогам, внесення пропозиції щодо усунення негативних і поширення позитивних тенденцій у розвитку освіти; своєчасне інформування органів управління освітою про наслідки перевірок; узагальнення інформації про практику застосування законодавства з питань державного контролю та участі у підготовці і розгляді

проектів рішень з питань реформування освіти, прогнозування розвитку системи освіти та її організаційно-правового забезпечення.

Планові заходи державного нагляду (контролю) за діяльністю суб'єктів господарювання з надання освітніх послуг у системі вищої освіти здійснювалися залежно від ступеня ризику проведення господарської діяльності надання освітніх послуг з періодичністю один раз на 1–5 років. При цьому критеріями, за якими оцінювалися ступінь ризику при здійсненні господарської діяльності з надання освітніх послуг в освіті, є строк проведення господарської діяльності і наявність фактів порушення вимог законодавства.

Основними формами державного контролю у ЗВО вважалися акредитаційна експертиза, експертна оцінка їх діяльності та інспектування. Державне інспектування навчальних закладів усіх типів та рівнів акредитації здійснювалося з метою виявлення порушень вимог законодавства щодо надання освітніх послуг і державних стандартів освіти та запобігання таким порушенням і визначається відповідним Порядком.

Розроблена ДІНЗ програма комплексної перевірки охоплювала 15 напрямів діяльності ЗВО за більш, ніж 100 показниками, що за змістом відповідали основним завданням вищої школи згідно із чинним на той час законодавством. Програма комплексної перевірки діяльності ЗВО переважно була націлена на забезпечення умов освітньої діяльності і частково містила якісні показники.

Наприклад, напрям «Якість підготовки студентів» передбачав контроль таких параметрів як: навчальні плани за напрямами підготовки, з яких планується проведення контрольних робіт; екзаменаційні відомості з результатами останнього підсумкового семестрового контролю в цілому по ЗВО, у т. ч. з дисциплін, з яких проводяться контрольні роботи; науково-методичне (навчально-методичне) забезпечення з дисциплін, з яких проводяться контрольні роботи; матеріали ректорського контролю з визначених дисциплін. Решта питань були присвячені процесуальній складовій якості освіти, серед яких – організація навчального, навчально-виховного процесів, науково-дослідної діяльності тощо.

Інспектування навчальних закладів, що базується на співставленні фактичних досягнень навчального закладу з нормою, еталонам, стандартом, традиційно називають перевіркою. За результатами перевірки складається акт, що містить аналіз діяльності навчального закладу за напрямками програми та оцінку його роботи в динаміці за останні три роки, виявлених порушень вимог законодавства, запис про необхідність розроблення плану заходів щодо усунення виявлених порушень вимог законодавства та недоліків у роботі, пропозиції комісії. Право продовження діяльності ЗВО надається за умов усунення виявлених порушень.

Так, уніфікована форма акту перевірки ДІНЗ закладів вищої освіти містить понад 150 питань інспектування. Відтак стає зрозумілим вкрай негативне ставлення керівників навчальних закладів до численних різноманітних контрольних заходів з боку держави в умовах лавиноподібних інноваційних процесів, зміни парадигми освіти та оновлення її змісту, певної термінологічної невизначеності, неузгодженості теоретичних досліджень з практикою освітянської діяльності та нормативною базою. Одночасно, позитивним є факт оприлюднення програм інспектування ЗВО усіх існуючих на той час рівнів акредитації, розроблених ДІНЗ, оскільки така інформація довгі роки вважалася службовою і не була доступною для навчальних закладів.

Отже, хоча процедура збору інформативних даних Державною інспекцією займає значну кількість часу та потребує затрат людських і фінансових ресурсів, однак не дозволяє отримати оперативну релевантну інформацію для визначення реального стану і тенденцій змін кількісних та особливо якісних параметрів систем освіти, кількісно виявити тенденції розвитку навчального закладу; вносить у процедуру перевірки суб'єктивізм, певну закритість інформації до різних груп споживачів. Не випадково національна стратегія розвитку освіти в Україні проголошує подолання бюрократизації в системі управління, упорядкування перевірок та звітності навчальних закладів як механізм реформування освіти. Крім цього, термін «inspection» не використовується в жодній з європейських

країн у сфері вищої освіти, оскільки має відтінок примусової процедури, що не має відношення до гарантії якості.

Відтак, Державна інспекція навчальних закладів України з 1 січня 2018 р. реорганізована в Державну службу якості освіти, основною метою якої є проведення інституційних аудитів. Згідно зі статтею 45 Закону України про освіту (2017 р.) інституційний аудит – це комплексна зовнішня перевірка та оцінювання освітніх і управлінських процесів закладу освіти (крім закладів вищої освіти), які забезпечують його ефективну роботу та сталий розвиток. Метою проведення інституційного аудиту є оцінювання якості освітньої діяльності закладу освіти та вироблення рекомендацій щодо:

- підвищення якості освітньої діяльності закладу освіти та вдосконалення внутрішньої системи забезпечення якості освіти;
- приведення освітнього та управлінського процесів у відповідність із вимогами законодавства та ліцензійними умовами.

Щодо вищої освіти законодавством передбачена інша процедура – **інституційна акредитація**, під час проведення якої НАЗЯВО провадитиме оцінювання якості освітньої діяльності закладу вищої освіти. Згідно з ст.25 Закону України «Про освіту» (2017 р.) заклад вищої освіти, який бажає пройти інституційну акредитацію, подає НАЗЯВО документи, що підтверджують відповідність його системи внутрішнього забезпечення якості вимогам до системи забезпечення якості вищої освіти. Результат інституційної акредитації засвідчується сертифікатом, що надає ЗВО право на самоакредитацію освітніх програм (крім тих освітніх програм, що акредитуються вперше в межах відповідної галузі знань).

Щодо **статистичного моніторингу** на державному рівні, то його основними завданнями є: узагальнення результатів оцінювання якості функціонування національної системи освіти і порівняння її показників з міжнародними індикаторами й системами, аналіз і порівняння стану реалізації державної освітньої політики в різних регіонах України.

Ще з радянських часів в освіті започаткована система статистичних спостережень та вибіркового обстеження, що здійснюється органами державної статистики. Так, наприклад, основною формою державного статистичного спостереження за діяльністю ЗВО залишається форма № 2–Знк «Звіт вищого навчального закладу на початок навчального року». Чинна форма містить такі групи статистичних даних як розподіл студентів, які вступили до ЗВО та завершили навчання, за напрямками підготовки (спеціальностями), формами фінансування навчання, курсами, мовами навчання, віком та гендерною ознакою; чисельність випускників, які отримали направлення на роботу. Додатково збирається інформація про чисельність штатних науково-педагогічних працівників, використання матеріально-технічного фонду, надання стипендій тощо.

Починаючи з 2012–2013 н.р., вищезазначена статистична форма формується у вигляді окремого модуля за допомогою Єдиної державної електронної бази з питань освіти (ЄДЕБО).

2008 року Міністерство освіти і науки зобов'язувалося розробити і запровадити зовнішній моніторинг як уніфіковану систему збору інформації про результати вступної кампанії, яка вперше проводилася після введення ЗНО. Відтак, 11 червня 2008 р. МОН України видало Наказ про забезпечення функціонування інформаційної системи «Конкурс» з доступом у мережі Інтернет, а з 2010 р. до цієї системи також були залучені коледжі, технікуми, училища. Сьогодні ця система є популярною серед абітурієнтів, вона забезпечує оперативне інформування про хід вступної кампанії у закладах вищої освіти.

У світовій практиці досить звичним явищем стало визначення *рейтингів навчальних закладів*, з метою: задоволення потреб споживачів в отриманні якісної та об'єктивної інформації щодо рівня підготовки молоді у навчальних закладах різних рівнів; визначення якості освіти; створення здорової конкуренції між навчальними закладами; отримання певної обґрунтованої інформації для прийняття управлінських рішень тощо. МОН України вважає рейтингове

оцінювання діяльності ЗВО усіх форм власності невід'ємною складовою національного моніторингу вищої освіти.

В Україні незалежне ранжування ЗВО проводиться з 2005 р., за цей період проведена значна робота щодо розроблення та удосконалення різних методик ранжування освітніх закладів. Так, одним з них є проект «Компас», який підготовлено в межах реалізації програми «Сучасна освіта». Результати цього рейтингу відображають уподобання й задоволеність здобутою освітою з боку випускників та роботодавців, а рейтинг ЗВО визначається якістю професійно-практичної підготовки фахівців.

Консолідований рейтинг ЗВО використовує інформацію найбільш відомих в Україні рейтингів «ТОП–200 Україна», «Scopus», «Webometrics». Кожен з рейтингів базується на системі власних індикаторів:

1. ТОП–200 Україна – агрегований показник (інтегральний індекс), який формується на підставі індикаторів прямого вимірювання (80 %), експертної оцінки якості підготовки випускників ЗВО представниками роботодавців та академічного співтовариства (15 %), а також з використанням міжнародних наукометричних і веб-метричних даних (5 %);

2. Scopus – показники бази даних Scopus, що є інструментом для відстеження цитованості наукових статей, які публікуються навчальним закладом або його працівниками у наукових виданнях. У рейтинговій таблиці заклади вищої освіти України ранжовані за індексом Гірша – кількісним показником, що базується на кількості наукових публікацій і кількості цитувань цих публікацій;

3. Webometrics – кількість проіндексованих пошуковими системами сторінок сайту ЗВО, зовнішні посилання на нього, цитованість ресурсу, а також кількість завантажених на сайт файлів (змістова та інформаційна активність сайту навчального закладу).

З 2010 р. МОН України почало використовувати Методику рейтингового оцінювання наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності закладів

вищої освіти, що визначалося сумою нормованих індикаторів. У 2011–2012 н.р. в рамках реалізації заходів Національного плану дій щодо впровадження Програми економічних реформ на 2010–2014 рр. «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» та на виконання Указу Президента України від 30 вересня 2010 р. № 926/2010 «Про заходи щодо забезпечення пріоритетного розвитку освіти в Україні» МОН України розробило та запровадило методику рейтингового оцінювання ЗВО, націлену на стимулювання підвищення якості та конкурентоспроможності вищої освіти, участь ЗВО в основних міжнародних рейтингах кращих університетів.

Для керування роботою з оцінювання ЗВО профільне міністерство створило Координаційну раду; методичний супровід здійснювався відповідно до Положення; розрахунок інтегрального рейтингового індексу ЗВО здійснювався на основі системи критеріїв. Ранжування ЗВО ґрунтувалося на *рейтингових індикаторах*, які формували структуру критеріїв рейтингу за основними напрямками діяльності: «Міжнародна активність», «Якість контингенту студентів», «Якість науково-педагогічного потенціалу», «Якість наукової та науково-технічної діяльності», «Ресурсне забезпечення». Глобальний критерій рейтингу ЗВО обраховувався як інтегральний рейтинговий індекс, що визначався як сума індексів критеріїв.

Усі 120 індикаторів якості були кількісними і обраховувалися на основі 199 показників розвитку і результатів діяльності ЗВО. Відтак, суттєвими недоліками запровадженої міністерської системи ранжування ЗВО виявилися, на нашу думку, її громіздкість та відсутність упевненості в правдивості поданої ЗВО інформації.

За даними МОН України у 2013 р. у національному рейтингу брали участь 304 ЗВО різних форм власності та 21 відокремлені структурні підрозділи. Планувалося, що результати міністерських рейтингів ЗВО будуть враховуватися при розподілі державного замовлення на підготовку фахівців у вищій освіті на конкурсній основі. Однак досвід складання рейтингу ЗВО МОН України не

набув підтримки серед освітянської спільноти, оскільки втрачав свою основну цінність – неупередженість.

Отже, рейтингове оцінювання діяльності ЗВО виконує важливе завдання, яке стоїть перед державою стосовно покращення системи освіти, зокрема вищої, розроблення національної системи оцінювання якості освіти, забезпеченні їхньої участі у міжнародних порівняльних дослідженнях з питань якості освіти, а також в основних міжнародних рейтингах найкращих університетів; на інституційному рівні – у внутрішньому самооцінюванні, необхідному для підвищення якості вищої освіти.

Однак, не дивлячись на велику кількість звітних статистичних форм, існуюча статистика не забезпечує достатньо повною, своєчасною інформацією, що віддзеркалює стан системи вищої освіти щодо здійснення ефективної освітньої політики, планування, прийняття управлінських рішень, не містить аналіз впливу на неї соціально-економічних умов середовища. Беручи до уваги наведене вище, можна стверджувати, що вітчизняна освітня статистика не спроможна забезпечувати даними процес ефективного моніторингу якості професійної підготовки фахівців, насамперед, через її цільову невизначеність та непридатність більшості статистичних даних для узагальнення інформації.

Отже, автори документу «Аналітична доповідь про стан моніторингу якості освіти в Україні» (2011) зазначають, що частина планів щодо оцінювання та моніторингу якості вищої освіти МОН України так і не виконана, досі в галузі вищої освіти відсутні національні загальносистемні дослідження. Хронологія формування нормативно-правової бази забезпечення та моніторингу якості освітньої діяльності та якості вищої освіти в Україні (1991–2018 рр.) представлена в Додатку Д.

Поодиноким позитивним досвідом можна вважати реалізацію у вищій школі України міжнародних проектів: за програмою ЄС Tempus IV «Освітні вимірювання, адаптовані до стандартів ЄС», метою якого є запровадження підготовки фахівців з освітніх вимірювань; та «Національна система

забезпечення якості і взаємної довіри в системі вищої освіти (TRUST)» з розроблення мультиаспектних і мультиконтекстних індикаторів якості, що базуються на загальній європейській культурі і співпадають з основними пріоритетами Концепції розвитку освіти України на період 2015–2025 років. Результати проекту TRUST для українських ЗВО плануються у вигляді уніфікованої гнучкої системи забезпечення якості та порталу підтримки такої системи, що дозволять ЗВО створювати власні стратегії забезпечення якості. Учасники проекту стверджують, що створений загальнонаціональний веб-портал можна буде використовувати для процедур моніторингу якості існуючих систем забезпечення якості ЗВО, так і тих, що розробляються.

На регіональному рівні досвід проведення моніторингових досліджень в Україні значно менший. Так, у грудні 2005 р. Кабінет Міністрів України приймає постанову № 1312 «Про невідкладні заходи щодо запровадження зовнішнього незалежного оцінювання та моніторингу якості освіти», якою затвердило положення про Український центр оцінювання якості вищої освіти (УЦОЯО). Створений центр, як орган сфери управління МОН України, вміщував дев'ять регіональних центрів у містах Вінниці, Дніпропетровську, Донецьку, Івано-Франківську, Києві, Львові, Одесі, Сімферополі та Харкові.

До сфери діяльності регіонального центру належать:

- участь у формуванні банку завдань зовнішнього незалежного оцінювання (розроблення, рецензування, апробація);
- проведення пробного зовнішнього незалежного оцінювання;
- організація реєстрації осіб для участі у зовнішньому незалежному оцінюванні;
- формування мережі пунктів проведення зовнішнього незалежного оцінювання;
- утворення пунктів реєстрації, пунктів перевірки, пунктів оброблення та пунктів проведення зовнішнього незалежного оцінювання;

- проведення зовнішнього незалежного оцінювання та моніторингу якості освіти у регіоні відповідно до технологічних процедур, визначених УЦОЯО;
- добір та підготовка осіб, які залучаються до організації та проведення зовнішнього незалежного оцінювання та моніторингу якості освіти у регіоні;
- організація доставки, охорони матеріалів зовнішнього незалежного оцінювання та моніторингу якості освіти;
- обробка матеріалів зовнішнього незалежного оцінювання та моніторингу якості освіти;
- організація перевірки завдань відкритої форми з розгорнутими відповідями робіт учасників зовнішнього незалежного оцінювання;
- забезпечення умов конфіденційності під час доставки, обробки, перевірки та зберігання робіт зовнішнього незалежного оцінювання відповідно до чинного законодавства;
- участь у проведенні освітніх статистично-аналітичних і соціально-психологічних досліджень – відповідно до доручень УЦОЯО.

Одним із завдань УЦОЯО передбачалося проведення моніторингу якості освіти, для чого у структурі центру створювався окремий відділ досліджень, який у 2007 р. був ліквідований.

Очевидно, що глобальна проблема моніторингу якості освіти не може бути вирішена лише на рівні держави, вона вимагає скоординованих зусиль з боку суспільства та закладів вищої освіти, де фактично і відбувається процес формування якості освіти.

1.4 Функції та види освітнього моніторингу. На різних організаційних рівнях та в межах окремих освітніх підсистем відбувається конкретизація об'єкта моніторингу, формулюється мета спостереження, висуваються попередні ідеї, гіпотези, які становлять завдання моніторингу, що, відповідно, обумовлює його

функції. Так, на локальному рівні вищої освіти в залежності від завдань моніторинг може виконувати такі провідні *функції* (рис.1.4): інформаційну, діагностичну, порівняльну, прогностичну.

Діагностична функція моніторингу полягає у систематичному спостереженні за станом педагогічної системи (або її окремою складовою) та змінами, що в ній відбуваються, з метою оцінювання отриманих даних у подальшому.

Порівняльна функція моніторингу полягає у співставленні отриманих даних моніторингу з вимогами стандартів вищої освіти, з попередньою інформацією про цю педагогічну систему (або окремі її складніми) в різні часові періоди або інформацією про інші вітчизняні (зарубіжні) системи.

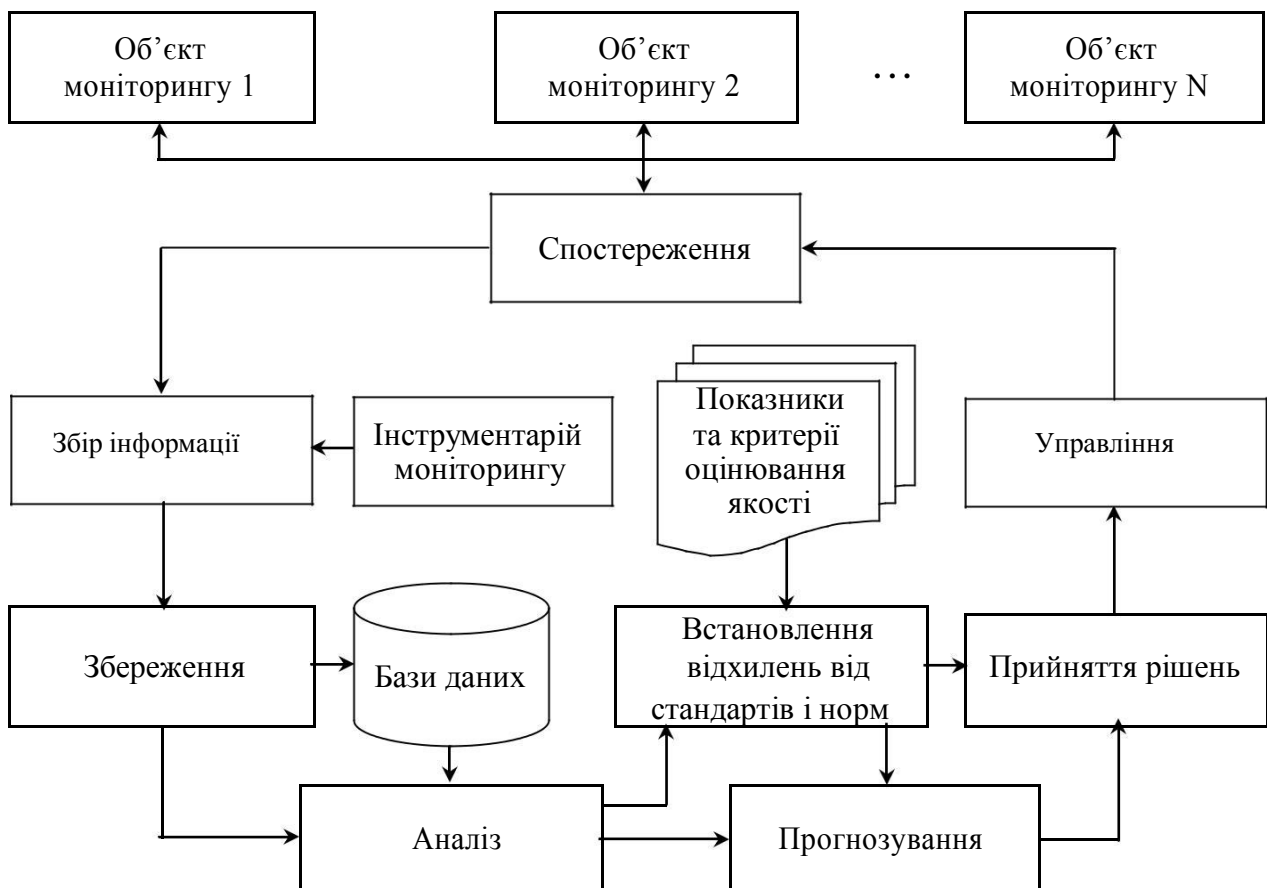

Рис. 1.4 Функції моніторингу на локальному рівні вищої освіти

Інформаційна функція моніторингу полягає в регулярному отриманні порівнянної інформації про стан педагогічної системи (або її окремі складові) та її розвиток, яка необхідна для аналізу та прогнозування станів системи та подальшого її розвитку та удосконалення.

Прогностична функція моніторингу полягає у використанні отриманої інформації при прийнятті максимально обґрунтованих адекватних вимогам ситуації рішень, перш за все управлінських.

Існує безліч класифікацій освітнього моніторингу. Різні підходи до класифікації моніторингу в освіті упорядкували педагоги Боровкова Т. та Морєв І., які виокремили такі **ознаки класифікації**:

- рівень ієрархії педагогічної системи (локальний, регіональний, державний, міжнародний);
- основні функції моніторингу (інформаційний, діагностичний, порівняльний, прогностичний);
- основні етапи освітнього процесу (вхідний, поточний, підсумковий);
- засоби, що використовуються в моніторингу (статистичний, педагогічний, психологічний, соціологічний тощо);
- частота процедур (разовий, періодичний, систематичний);
- інструментарій моніторингу (стандартизований, нестандартизований, матричний) та ін.

Однак, найбільш поширеною є класифікація видів моніторингу за головною метою.

Інформаційний моніторинг – збір, накопичення, систематизація і, можливо, поширення інформації. Цей вид моніторингу не передбачає спеціально організованого дослідження на етапі збору інформації.

Базовий моніторинг (фоновий) – виявлення нових проблем та небезпек з метою їх вчасного попередження. За об'єктом моніторингу організується постійне спостереження шляхом періодичного вимірювання показників (індикаторів), які характеризують об'єкт у повній мірі.

Проблемний моніторинг – виявлення закономірностей, процесів, небезпек, пробем, які є нагальними в управлінні. Тематика цього виду моніторингу досить динамічна і формується на основі поточних потреб учасників освітнього процесу.

Управлінський моніторинг – відстеження і оцінювання ефективності наслідків та ефектів рішень, прийнятих у сфері управління. У закладі вищої освіти використовується, як правило, для виявлення динаміки і можливостей впливу зовнішніх або внутрішніх чинників на ефекти, за якими здійснюється спостереження.

Крім цього виокремлюють два **типи** освітнього моніторингу, націлених на реалізацію завдань педагогічної системи:

- функціонування;
- розвитку.

Статус моніторингу в освіті залежить від завдань, що покладаються на моніторингові дослідження в певних умовах, і може бути:

- 1) дослідженням, коли мова йде про систему управління, зокрема, якістю освіти;
- 2) інструментом статистики, коли завданням стає емпіричне збирання матеріалів для прийняття управлінських рішень на різних організаційних рівнях. Прикладом є система освітньої статистики, що використовується для зовнішнього оцінювання діяльності навчальних закладів в окремій країні або складання світових рейтингів університетів у межах ЄПВО.

Питання для самоконтролю:

1. Пригадайте, коли поняття «моніторинг» увійшло в загальний обіг. Поясніть причини виникнення поняття.
2. Дайте характеристику мети, завдань та функцій освітнього моніторингу. Вкажіть особливості освітнього моніторингу та причини їх

існування.

3. На основі аналізу правового поля вітчизняного освітнього моніторингу виокреміть основні етапи його розвитку. Відповідь обґрунтуйте.
4. Поясніть чим викликана, на вашу думку, зміна складових освітнього моніторингу в Україні. Наведіть приклади.
5. Висловіть свої судження щодо перспектив розвитку однієї із складових освітнього моніторингу. Відповідь обґрунтуйте.
6. На основі даних рис.1.5 дайте характеристику видів моніторингу, що застосовуються в автоматизованій системі «Електронний університет» для оцінювання якості вищої освіти студентів ЗВО.
7. На основі даних рис.1.6 охарактеризуйте статус освітнього моніторингу. Поясніть, як представлені моніторингові дані можна використовувати керівними органами освіти України на різних організаційних рівнях (державному, регіональному, локальному).

№	Студенти	Вересень				Жовтень				Листопад				Груді		Сем		
		07	14	21	28	05	12	19	26	02	06	09	16	23	30		07	1
		Л	Пр	Е	Пр	Л	Пр	Л	Пр	Л	Ат1	Пр	Л	Пр	Л		ТК	ПО
ТНм-17-1 (17)		ТНм-17-1 (17)																
1	Божок Віта Володимирівна			4	4				5	4,38	5	5		5	4,65			
2	Войток Святослав Сергійович	Н		4	3	Н			4	3,63	4	4		4	3,85			
3	Дідик Наталія Андріївна	Н		4	4	Н			4	4,00	5	4		5	4,35			
4	Дорошук Аліна Олександрівна			3	4				4	3,75	4	4		4	3,80			
5	Доскоч Володимир Віталійович	Н		3	4	Н			4	3,75	4	4		4	3,80			
6	Коник Микола Іванович	Н		3	4	Н			4	3,75	4	4		4	3,80			
7	Корначук Іван Іванович	Н	Н			Н			Н	-		Н		-				
8	Кострич Володимир Сергійович	Н		3	4				4	3,75	4	4		4	3,80			
9	Котенков Ігор Олегович	Н		4	4	Н			4	4,00	4	4		4	4,00			
10	Лебідь Аліна Олександрівна		Н	3	4	Н			4	2,75	4	4		4	3,32			
11	Осталчук Оксана Богданівна		Н	3	5				4	3,00	5	5		5	3,88			
12	Паламарчук Андрій Іванович	Н		4	3	Н			4	3,63	4	4		4	3,85			
13	Савенко Альона Русланівна			4	5				5	4,75	5	5		5	4,80			
14	Семенчук Віталій Володимирович	Н		3	3	Н			3	3,00	3	3		3	3,00			

Рис.1.5. – Приклад представлення результатів навчання студентів академічної групи з навчальної дисципліни (копія сторінки викладача в «Електронному журналі»)

8. Напишіть есе на тему «Україна в PISA-2018: результати та перспективи».

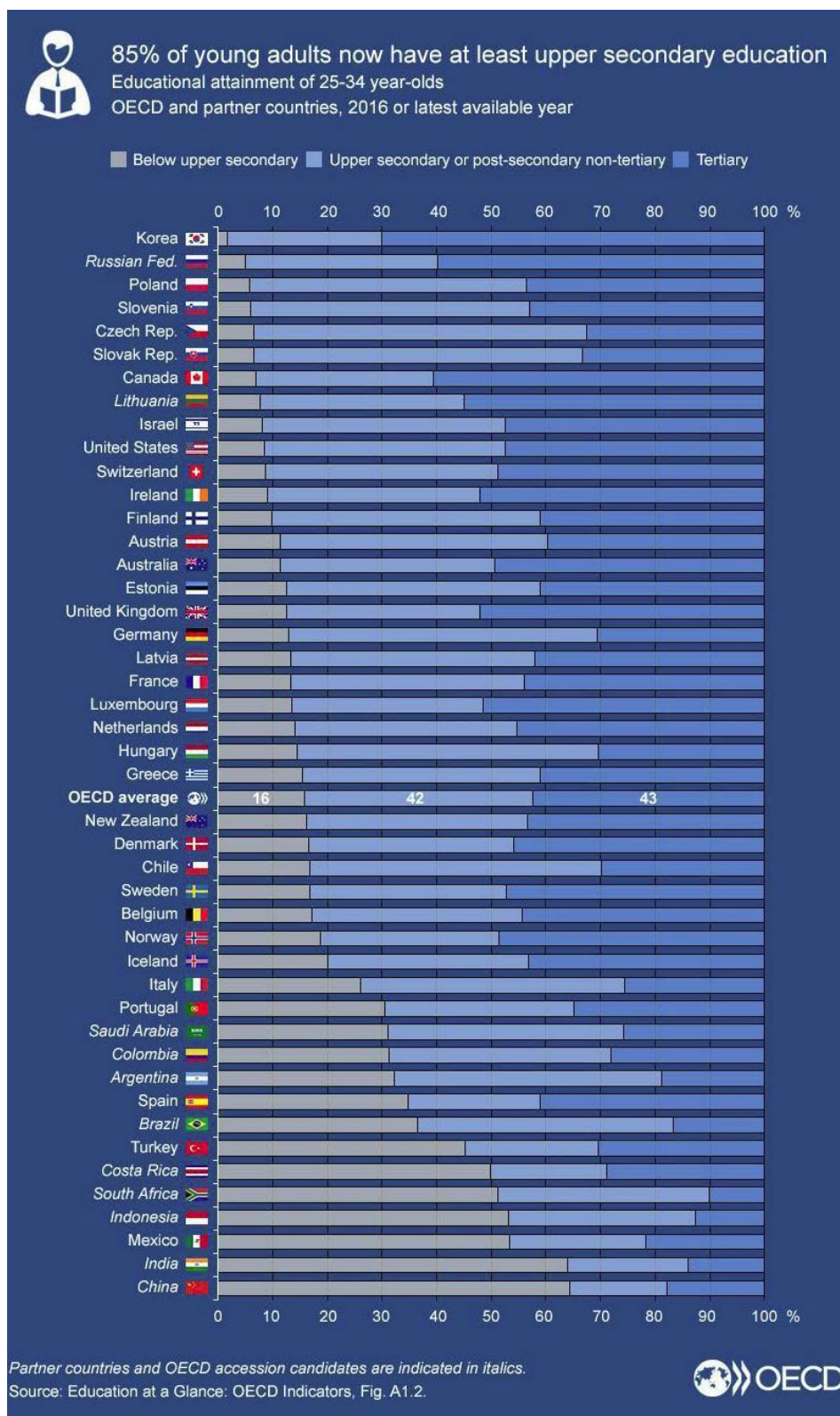

Рис.1.6. – Фрагмент даних «Education at a Glance 2017» щодо розподілу дорослого населення країн-учасниць ОЕСР за рівнем освіти

Зарубіжний досвід запровадження освітнього моніторингу

2.1 Загальноєвропейські підходи до моніторингу вищої освіти. Впродовж останніх десятиліть якість вищої освіти стала основною метою діяльності численних європейських інституцій. Так у програмному документі ЮНЕСКО «Реформа і розвиток вищої освіти» (1995 р.) якість освіти визначається як провідне гасло діяльності ООН у галузі освіти. Ще у вересні 1998 року Європейський Парламент та Рада Європи рекомендували освітнім закладам налагодити європейське співробітництво у галузі забезпечення якості вищої освіти.

Оскільки якість вищої освіти та її забезпечення є пріоритетами і для країн-учасниць Болонського процесу в справі розбудови ЄПВО, зазвичай, її розглядають як провідну умову встановлення довіри, співвідносності, мобільності, порівнянності та привабливості. Пильна увага до питань якості освіти пояснюється переходом наприкінці ХХ ст. більшості національних освітніх систем Європи до методології проектування освіти, орієнтованої на результати навчання (L. O. – Learning Outcomes) та їх моніторинг.

На цей процес вплинула низка об'єктивних причин: по-перше, поступове відсторонення держави від активного втручання і регулювання сфери вищої освіти у багатьох країнах Європи; по-друге, впродовж останнього десятиліття у більшості європейських освітніх систем очевидним став відхід від контролю «входів» до моніторингу і контролю «виходів» (результатів навчання). Деякі з перерахованих фактів пов'язані з політичним розвитком європейських країн, а саме: пануванням неолібералізму, що супроводжується автономією ЗВО, конкуренцією, дерегуляцією, підсиленням громадського контролю за освітянською діяльністю. Загалом, дерегуляція та інституціональна автономія, з одного боку, і забезпечення якості, відповідальність та відстеження результатів, з іншого, доповнюють один одного.

Завдяки пануванню компетентнісного підходу в вищій освіті очевидним стає факт переміщення уваги з самого процесу навчання (навчальні програми,

академічна успішність студентів) на професійну й особистісну підготовленість і, в першу чергу, працевлаштування випускників ЗВО як критерію результату навчання. Відтак нова структура кваліфікацій з її акцентом на результати навчання студентів має впливати на існуючі механізми управління вищою освітою, в тому числі на забезпечення та моніторинг її якості.

У всіх міжнародних документах забезпечення якості вищої освіти трактується як система, що формує механізми для забезпечення моніторингу, оцінювання і підтримки і / або покращення якості діяльності ЗВО і / або програм навчання. З метою поліпшення якості вищої освіти з урахуванням національних умов та європейських вимірів і міжнародних вимог, Рада ЄС рекомендує країнам-членам встановлювати прозоре оцінювання якості та систем забезпечення якості у сфері вищої освіти на принципах:

- автономії та незалежності органів, що відповідають за оцінювання і контроль якості;
- поєднання внутрішнього (самоаналіз) та зовнішнього (експертне оцінювання) оцінювання;
- залучення усіх зацікавлених сторін (викладачів, адміністраторів, студентів, випускників, соціальних партнерів, професійні асоціації, іноземних експертів тощо);
- опублікування звітів про результати оцінювання.

Під час Празької зустрічі міністри країн-учасниць Болонського процесу (2001 р.) визнали необхідність встановлення загальних норм у сфері забезпечення якості вищої освіти та розповсюдження кращого досвіду. Згодом низка виявлених Радою ЄС характеристик систем забезпечення якості вищої освіти, що отримала назву «чотирьохступінчатої моделі», стала першою європейською нормою у цій галузі, і передбачала:

- наявність автономної організації, що відповідає за якість;
- формування зовнішньої та внутрішньої системи забезпечення якості;
- залучення у процес усіх зацікавлених сторін;

– опублікування результатів

Наступним кроком можна вважати визначення рівнів, на яких системи забезпечення якості вищої освіти мають створюватися: міжнародний, національний, інституційний. При цьому ключовими елементами національної системи забезпечення якості були проголошені:

– визначення відповідальності органів та навчальних закладів, що беруть участь у процесах;

– оцінювання програм закладів, що містить внутрішній контроль, зовнішню перевірку, участь студентів і публікацію результатів;

– наявність систем акредитації, сертифікації або подібних процедур; міжнародна участь, співробітництво та створення спілок.

З розвитком ЄПВО спостерігається поступове переміщення акценту із зовнішнього оцінювання якості вищої освіти на інституційний рівень.

Отже, розробка і впровадження університетських систем та процедур забезпечення якості вищої освіти стає фундаментальною умовою досягнення в кожному ЗВО європейської якості освіти. Підтвердженням тому є заява міністрів освіти європейських країн у Берлінському комюніке (2003), де йдеться про таке: «відповідно до принципу інституційної автономії, основна відповідальність за забезпечення якості у сфері вищої освіти лежить на кожному закладі, і це становить основу для справжньої підзвітності академічної системи в межах національної системи забезпечення якості». Відтак, ми є свідками процесів делегування відповідальності за забезпечення якості в системах вищої освіти країн ЄПВО на інституційний рівень (рис. 2.1).

Подальшої динаміки питання забезпечення якості вищої освіти набуло з прийняттям Бергенською конференцією міністрів освіти в 2005 р. Європейських стандартів і рекомендацій щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (The Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area, ESG).

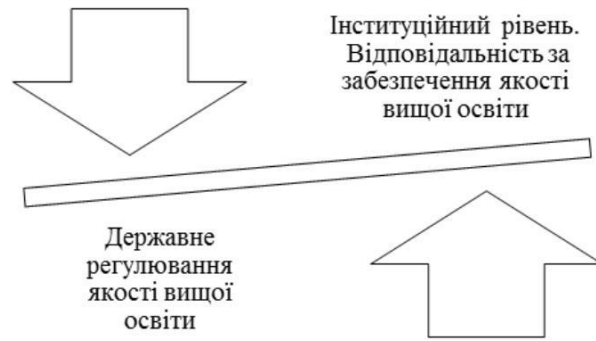

Рис. 2.1 – Делегування відповідальності за забезпечення якості в системах вищої освіти країн ЄПВО на інституційний рівень

Фундаментальні принципи, на яких базуються ESG, закладені у Берлінському комюніке, зокрема:

- зацікавленість студентів і роботодавців, а також суспільства загалом у високій якості вищої освіти;
- ключова важливість автономії закладів і установ, збалансована усвідомленням того, що автономія несе із собою дуже серйозну відповідальність;
- система зовнішнього забезпечення якості повинна відповідати своїй меті і не ускладнювати роботу навчальних закладів більше, ніж це необхідно для виконання цією системою своїх завдань.

Відтак Європейські стандарти та рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти склалися з трьох частин:

- внутрішнього забезпечення якості у вищих навчальних закладах;
- зовнішнього забезпечення якості вищої освіти;
- забезпечення якості у діяльності агенцій із зовнішнього забезпечення якості.

Вони ґрунтувалися на низці основних принципів внутрішнього і зовнішнього забезпечення якості вищої освіти у ЄПВО, а саме:

- вищі навчальні заклади несуть основну відповідальність за якість наданих ними освітніх послуг і за те, як ця якість забезпечується;

- інтереси суспільства щодо якості і стандартів вищої освіти мають бути захищені;
- потрібно розвивати і удосконалювати якість навчальних програм в інтересах студентів та інших бенефіціарів (фр. *benefice* – прибуток, користь) системи вищої освіти на Європейському просторі;
- мають існувати ефективні та надійні організаційні структури, в межах яких ці академічні програми здійснюються та підтримуються;
- важливими є прозорість та використання зовнішньої фахової допомоги в процесах забезпечення якості;
- створення культури якості у вищих навчальних закладах має отримати всіляку підтримку;
- необхідно розробити процедури, за допомогою яких ЗВО зможуть демонструвати свою відкритість та підзвітність, включаючи підзвітність за державні і приватні інвестиції;
- забезпечення якості, яке гарантує відкритість та підзвітність, повністю сумісне із процесами забезпечення якості задля підвищення ефективності роботи закладу;
- заклади освіти мають демонструвати свою якість як на національному, так і на міжнародному рівні;
- процеси, які застосовуються, не повинні обмежувати різноманіття та стримувати нововведення.

Передбалося, що забезпечення якості програм включатиме: розроблення й публікацію чітко сформульованих очікуваних навчальних результатів; уважне ставлення до побудови освітньо-кваліфікаційної програми – переліку дисциплін та їхньої організації і змісту; особливі вимоги до різних форм навчання (наприклад, денної, вечірньої, заочної форм, дистанційного навчання, навчання за допомогою електронних ресурсів), а також до різних типів вищої освіти (наприклад, академічної, професійно-технічної, професійної); наявність відповідних навчальних ресурсів; формальні процедури затвердження програм

органом, який не здійснює викладання за цією програмою; моніторинг успішності та досягнень студентів; регулярний періодичний перегляд програм (за участі також зовнішніх експертів); регулярне спілкування з працедавцями, представниками ринку праці та іншими відповідними організаціями; участь студентів у діяльності із забезпечення якості.

Цими ж стандартами встановлювався мінімальний перелік освітніх показників, які мали збиратися в інформаційних системах ЗВО: досягнення студентів та показники їхньої успішності; можливості випускників влаштуватися на роботу/результати працевлаштування; задоволення студентів навчальними програмами, які вони виконують; ефективність роботи викладачів; характер студентського контингенту; наявні навчальні ресурси та їх вартість; ключові показники діяльності навчального закладу.

У Лондонському Комюніке (2007 р.) міністри освіти країн-учасниць Болонського процесу підтвердили курс на підсилення відповідальності ЗВО за якість вищої освіти і необхідність розвитку ними внутрішніх систем забезпечення якості. На Лювенській зустрічі (2009 р.) озвучені ініціативи створення інструментів прозорості ЗВО в межах ЄПВО, які мають бути пов'язані з принципом забезпечення якості вищої освіти та базуватися на даних, що співставляються, і адекватних показниках для опису різних профілів ЗВО та їх програм.

На Бухарестському саміті (2012 р.) у доповіді про хід реалізації і застосування європейських стандартів і рекомендацій із забезпечення якості в 47 країнах ЄПВО зазначено, що 35 % респондентів спеціально проведеного дослідження серед країн-учасниць Болонського процесу вважають ESG практичним інструментом для покращення внутрішньої якості вищої освіти. В рамках прийнятої стратегії до 2020 року інструменти гарантії якості і прозорості вищої освіти будуть використовуватися учасниками Болонського процесу для сприяння мобільності студентів в межах ЄПВО.

У травні 2015 р. відбулася зустріч міністрів вищої освіти країн-учасниць Болонського процесу в Єревані, вона ознаменувалася прийняттям нової редакції

ESG. Оновлення ESG ґрунтувалося на таких чотирьох принципах забезпечення якості у ЄПВО:

- заклади вищої освіти несуть первинну відповідальність за якість вищої освіти, що надається;
- забезпечення якості відповідає різноманітності систем вищої освіти, закладів вищої освіти, програм і студентів;
- забезпечення якості сприяє розвитку культури якості;
- забезпечення якості враховує потреби та очікування студентів, усіх інших стейкхолдерів та суспільства.

У новій версії ESG стандарти забезпечення якості вищої освіти складаються, як і у попередній, з трьох частин, одна з яких стосується внутрішнього забезпечення якості у ЗВО і містить десять стандартів. Вони формулюються у такому вигляді:

1. Політика щодо забезпечення якості. Заклади мають виробити політику щодо забезпечення якості, яка є публічною і складає частину їх стратегічного менеджменту. Внутрішні стейкхолдери мають розробляти і втілювати цю політику через відповідні структури і процеси, залучаючи до цього зовнішніх стейкхолдерів.

2. Розроблення і затвердження програм. Заклади мають реалізовувати процеси розроблення і затвердження своїх програм. Програми слід розробляти таким чином, щоб вони відповідали визначеним для них цілям, включаючи заплановані результати навчання. Необхідно чітко визначити й озвучити кваліфікації, отримані внаслідок навчання за програмою; вони мають відповідати певному рівню національної рамки кваліфікацій (НРК) вищої освіти, а отже й Рамці кваліфікацій ЄПВО.

3. Студентоцентроване навчання, викладання та оцінювання. Заклади мають забезпечити реалізацію програм таким чином, щоб заохотити студентів брати активну роль у розвитку освітнього процесу, а оцінювання студентів відображало цей підхід.

4. Зарахування, досягнення, визнання та атестація студентів. Заклади мають послідовно застосовувати визначені наперед та опубліковані інструкції, що охоплюють усі стадії «життєвого циклу» студента, наприклад, зарахування, досягнення, визнання та атестацію.

5. Викладацький персонал. Заклади мають переконатись у компетентності своїх викладачів. Вони мають застосовувати чесні і прозорі процеси щодо прийняття на роботу та розвитку персоналу.

6. Навчальні ресурси і підтримка студентів. Заклади мають мати відповідне фінансування для навчальної та викладацької діяльності, забезпечуючи адекватні та легкодоступні навчальні ресурси і підтримку студентів.

7. Інформаційний менеджмент. Заклади мають забезпечити збір, аналіз і використання відповідної інформації для ефективного управління своїми програмами та іншою діяльністю.

8. Публічна інформація. Заклади мають публікувати зрозумілу, точну, об'єктивну, своєчасну та легкодоступну інформацію про свою діяльність, включаючи програми.

9. Поточний моніторинг і періодичний перегляд програм. Заклади мають проводити моніторинг і періодичний перегляд програм, щоб гарантувати, що вони досягають встановлених для них цілей і відповідають потребам студентів і суспільства. Ці перегляди повинні вести до безперервного вдосконалення програми. Про будь-які дії, заплановані або вжиті як результат перегляду, слід інформувати всі зацікавлені сторони.

10. Циклічне зовнішнє забезпечення якості. Заклади повинні проходити зовнішнє забезпечення якості відповідно до ESG на циклічній основі.

При цьому Стандарт «Поточний моніторинг і періодичний перегляд програм» містить такі рекомендації: «Регулярний моніторинг, перегляд і оновлення освітніх програм мають на меті гарантувати, що надання освітніх послуг залишається на відповідному рівні, а також створює сприятливе й ефективне навчальне середовище для студентів. Програми регулярно

переглядають і оновлюють, залучаючи до цього процесу студентів та інших стейкхолдерів. Зібрану інформацію аналізують і на її основі адаптують програму, щоб забезпечити її відповідність сучасним вимогам. Характеристики оновленої програми публікують».

На останній зустрічі міністри вищої освіти країн-учасниць Болонського процесу в Парижі (2018) зазначили, що забезпечення якості є ключовим у розвитку взаємної довіри, а також підвищенні мобільності та справедливому визнанні кваліфікацій і періодів навчання в усьому ЄПВО. У Звіті міністрів відзначено, що досягнуто прогресу в запровадженні ESG у національні та інституційні практики більшості країн. Країни-учасниці Болонського процесу зобов'язалися усунути перешкоди, що залишаються, щодо запровадження оновлених ESG у національних законодавствах і правилах; для заохочення розвитку більшої кількості спільних програм і спільних ступенів/ дипломів сприяти використанню «Європейського підходу до забезпечення якості спільних програм» у європейських системах вищої освіти.

Динаміка розвитку питань забезпечення і моніторингу якості вищої освіти в документах Болонського процесу (1999–2018 рр.) графічно представлена на рис. 2.2. Зміст основних документів зустрічей міністрів вищої освіти країн-учасниць Болонського процесу представлений у Додатку Е.

Отже, Болонський процес розвиває практику внутрішнього забезпечення якості, під час якого оцінюванню підлягають: викладання, навчальний процес, рідше – наукові дослідження. Водночас, експерти стверджують, що тільки чверть європейських ЗВО здійснює моніторинг інших складових діяльності навчальних закладів.

У директивному документі Європейської асоціації університетів «Забезпечення якості у вищій освіті» (2001) визначені показники для управління і контролю якості ЗВО: різні аспекти академічної діяльності, автономія закладу, цілі і засоби навчання, критерії відбору і прийому абітурієнтів, наявність об'єктивних процедур апеляції, якість навчальних програм, кількісні і якісні

Рис. 2.2 – Динаміка розвитку питань забезпечення і моніторингу якості вищої освіти в документах Болонського процесу (1999–2018 рр.)

характеристики професорсько-викладацького складу, зворотній зв'язок зі студентами, перезарахування і накопичення навчальних кредитів, міждисциплінарність, навчання в рамках різних програм ЗВО, інфраструктура і обладнання, наявність позабюджетних коштів, мотивація викладачів і дослідників, інвестування у будівництво і обладнання, систематичний аудит, зв'язок з ринком праці, міжнародна наукова конкурентоспроможність, механізм міжнародного контролю якості, участь у актуальних суспільних дискусіях і внесок у розвиток демократії, інноваційний потенціал в науковій, технічній та культурній сферах тощо.

Важливим результатом першого Європейського Форуму із забезпечення якості, організованого сумісно Асоціацією європейських університетів (EUA), Європейською асоціацією агенцій гарантії якості у вищій освіті (ENQA), Європейською асоціацією закладів вищої освіти (EURASHE) і Національною спілкою студентів Європи (ESIB) (Група E4) у 2006 р. є рішення щодо створення

Європейського реєстру із забезпечення якості вищої освіти (European Quality Assurance Register for Higher Education (EQAR)), повноправним урядовим членом якого у 2008 р. стала наша Україна. За рішенням Групи Е4 європейські форуми, присвячені забезпеченню якості вищої освіти, проводилися щорічно. На останньому 12-у форумі, що відбувся в 2017 р., йшла мова про практичні шляхи реалізації процедур забезпечення якості у вищій освіті та реагування на потреби та інтереси внутрішніх та зовнішніх стейкхолдерів. 13-й Європейський Форум із забезпечення якості, який відбувся у листопаді 2018 року у Відні присвячений обговоренню питань забезпечення якості різних видів інституційної діяльності, що супроводжують процеси навчання та викладання в освітніх закладах.

Зазвичай, значну увагу міжнародні експерти приділяють виявленню чинників успіху злагодженого функціонування системи внутрішнього забезпечення якості, наприклад, у міжнародному проекті EUA «Культура якості» (2006 р.), серед провідних визначено такі, як стратегічне планування, відповідні організаційні структури з забезпечення якості, прихильність керівництва ЗВО, залучення персоналу і студентів, зацікавлених сторін ззовні, добре організований збір даних та їх аналіз (моніторинг). На думку учасників проекту позитивний ефект зовнішніх і внутрішніх систем забезпечення якості вищої освіти можна досягти лише за умови спрямування їх «на майбутнє».

Неможливо переоцінити важливість створення формалізованих процедур гарантування якості вищої освіти. Водночас, представники Асоціації європейських університетів, вищі навчальні заклади 29 країн ЄПВО під час опитування висловили своє ставлення до зовнішнього контролю якості вищої освіти як до бюрократичного тягаря (Reichert & Tauch, 2005).

Поряд з тим, на думку учасників міжнародного проекту Європейської асоціації університетів «Оцінювання якості для подальших змін у вищій освіті» (англ. – Quality Assurance for the Higher Education Change Agenda) (2007-2009 рр.), існують сумніви, що бюрократизовані процедури оцінювання якості

освіти позитивно впливають на креативний та інноваційний потенціал університетів. Відтак, як внутрішні, так і зовнішні процеси оцінювання якості освіти мають бути спрямовані на те, щоб допомогти навчальним закладами рухатись до певних стратегічних цілей і в разі необхідності, змінювати їх.

При формуванні систем внутрішнього забезпечення якості також виникає ризик надбюрократизації. Відповіддю на нові виклики реформування систем забезпечення і моніторингу якості вищої освіти країн ЄПВО можна назвати усунення неправдивості, скорочення бюрократичних процедур та спрощення процесів, запровадження культури якості освіти у кожному закладі вищої освіти. Загалом у європейських системах оцінювання якості панує тенденція зміщення акцентів з контролю і моніторингу на розвиток, удосконалення та саморегулювання.

Отже, моніторинг в європейській вищій освіті є джерелом достовірної інформації і виступає обов'язковою ланкою системи забезпечення якості вищої освіти яка, в свою чергу, лежить в основі управління якістю на рівні ЗВО.

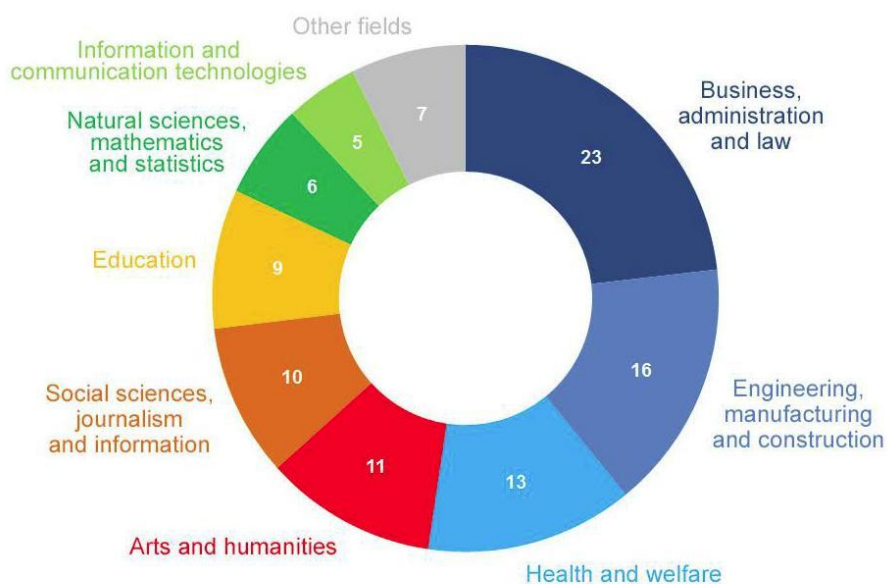
Заслуговує на увагу досвід 35 розвинених країн Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) та низки країн-партнерів (Аргентина, Бразилія, Китай, Колумбія, Коста-Ріка, Індія, Індонезія, Литва, Російська Федерація, Саудівська Аравія та Південна Африка), які на підставі щорічних моніторингів освітньої статистики, прагнуть виробити політику в галузі освіти з урахуванням нових глобалізаційних викликів та швидкоплинних соціально-економічних умов. Так, у доповіді «Погляд на освіту 2014: індикатори ОЕСР» усі 30 інтегрованих індикаторів представлені чотирма групами: ефективність освітніх установ; фінансові та людські ресурси, що інвестуються в освіту; доступ до освіти, участь у освітньому процесі і перехід на вищі рівні; освітнє середовище і організація шкільної освіти. Примітно, що за останні чотири роки, спектр індикаторів постійно змінюється, у тому числі поповнюється за рахунок нових, що характеризують склад педагогів, керівного персоналу в освіті, шляхи доступу до середньої та вищої освіти, відмінності приватних та державних

навчальних закладів, траєкторії здобуття професії педагога (школи, університету). Фрагмент даних аналітичного звіту ОЕСР «Погляд на освіту 2017: індикатори ОЕСР» (Education at a Glance 2017) наведена на рис.2.3.

What do young adults study?

Share of new entrants to tertiary education, by field of study (%)
Average for OECD countries with available data (2015)

Source: Education at a Glance: OECD Indicators 2017, Tab. C3.1.

Рис.2.3 – Фрагмент даних «Education at a Glance 2017» щодо розподілу чисельності студентів за сферами навчання в країнах ОЕСР (станом на 2015 р.)

Україна планувала в 2015 р. ухвалити національні індикатори якості освіти та національні індикатори ефективності освіти і увійти в «Education at a Glance 2017», однак ці плани так і залишилися нереалізованими.

Отже, у сфері забезпечення та моніторингу якості вищої освіти, Україна відстає від загальноєвропейського рівня. Свідченням такого стану є дані інвентаризації виконання країнами-учасницями вимог Болонського процесу: в 2007 р. Україна отримала за індикаторами забезпечення якості освіти оцінку 3,5 за

п'ятибальною шкалою на тлі загальної оцінки країн-учасниць за цим показником – 4,1; у 2009 р. оцінка зменшилася до 3,3 балів. При цьому в Національному звіті про впровадження положень Болонського процесу (2009 р.) досягнення щодо внутрішнього забезпечення, моніторингу та періодичного огляду програм і заохочень, описів своїх програм МОН України оцінило стримано – «небагато».

У звіті Європейської Комісії за 2012 р. (The European Higher Education Area in 2012: Bologna Process Implementation Report) наша держава отримала підсумкову оцінку 2,2 бали з п'яти можливих за впровадження Болонського процесу у вищій освіті, у тому числі за відсутність системи забезпечення якості вищої освіти. Отже, впродовж останніх років динаміку процесів щодо забезпечення якості вищої освіти в Україні можна характеризувати як таку, що не розвивається, а уповільнюється.

Серед причин існуючих нині проблем забезпечення якості вищої освіти в контексті входження України до Болонського процесу дослідники виокремлюють: відсутність визначальної основоположної ролі органів державного управління, сучасної моделі управління якістю вищої освіти; непослідовну політику держави, в якій не віддзеркалені зростаючі вимоги роботодавців щодо необхідності змін у змісті вищої освіти; всезростаючі в умовах демократичних перетворень очікування студентів щодо спроможності ЗВО задовольнити їх потреби, корпоративні інтереси викладацького спільноти та ін.

Окрім цього, освітні реформи не носять комплексний, випереджальний характер, відбуваються без змін концептуальних підходів до процесів управління та систем забезпечення і моніторингу якості вищої освіти, і скоріше нагадують трансформування, пристосування старої системи до функціонування в нових соціально-економічних умовах, запізнілі напівзаходи на нові глобалізаційні та євроінтеграційні виклики. Порівняльний аналіз підходів до формування вітчизняної та європейської моделей забезпечення та моніторингу якості вищої освіти наведено в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

**Порівняльний аналіз підходів до формування вітчизняної та європейської
моделей забезпечення та моніторингу якості вищої освіти**

Вітчизняна модель забезпечення та моніторингу якості вищої освіти	Європейська модель забезпечення та моніторингу якості вищої освіти
Модель управління вищою освітою	
Державна	Громадсько-державна
Зовнішня система забезпечення якості вищої освіти	
Мета	
Контроль якості вищої освіти відповідно до державних вимог та освітніх стандартів. Надання дозволу на провадження освітньої діяльності ЗВО	Оцінювання якості вищої освіти відповідно до європейських стандартів та рекомендацій та її постійне підвищення
Інструменти та процедури	
Державні ліцензування та акредитація напрямів (спеціальностей) і ЗВО в цілому	Незалежна акредитація освітніх програм, інституціональна перевірка ЗВО
Інституційні органи	
Державні установи (МОН України, Державна інспекція навчальних закладів)	Незалежні агенції, професійні асоціації
Система цінностей	
Дотримання державних вимог, покарання за їх порушення	Інституціональна автономія, академічні свободи і соціальна справедливність
Зорієнтованість системи	
Вимоги держави	Вимоги роботодавців, студентів
Внутрішня система забезпечення якості вищої освіти	
Мета	
Контроль якості вищої освіти та інформування керівництва ЗВО і вищі інстанції; підготовка до зовнішнього контролю	Мотивація підвищення якості вищої освіти у ЗВО
Процедури та процеси	
Самоаналіз, підготовка до зовнішнього оцінювання, контроль	Моніторинг, аудити, самооцінювання
Система показників якості вищої освіти	

Вітчизняна модель забезпечення та моніторингу якості вищої освіти	Європейська модель забезпечення та моніторингу якості вищої освіти
Застаріла, формальна	Гнучка, спрямована на постійний розвиток системи
<i>Участь у процесах споживачів освітніх послуг</i>	
Формальна участь роботодавців через систему кваліфікаційних іспитів	Залучення бенефіціарів (студентів, батьків, роботодавців)

На жаль, не вплинув на розвиток процесів забезпечення якості вищої освіти такий державно-управлінський ресурс, як створення системи національних ЗВО, не сформувалася система правового та економічного стимулювання розвитку університетів. Відповідями освітньої системи на життєві виклики стали різні моделі змін, а іноді й імітація змін.

Повсякчас науковці, менеджери освіти пропонують різні алгоритми урегулювання питань якості освіти в державі з урахуванням входження її в ЄПВО, зокрема, сформулювати і реалізувати системну науково обґрунтовану реформаторську політику у сфері вищої освіти, створити ефективну систему зовнішнього і внутрішнього оцінювання якості вищої освіти; розробити нормативно-правове забезпечення прийняти Національну концепцію забезпечення якості вищої освіти як складову Національної доктрини розвитку освіти в Україні; розробити сучасну модель управління якістю вищої освіти; запровадити систему забезпечення якості вищої освіти відповідно до стандартів і рекомендацій ESG та створити незалежні агенції із забезпечення якості; приєднатися національним незалежним, рівноправним агенціям із забезпечення якості до EQAR; запровадити Національну рамку кваліфікацій (НРК) як компонент забезпечення якості освіти в країні; запровадити компетентнісний підхід для підвищення ефективності навчання, викладання та оцінювання на основі НРК і Європейської кредитно-трансферної (накопичувальної) системи (ЄКТС); здійснювати управління якістю освіти прийняттям управлінських рішень на основі результатів освітнього моніторингу; з використанням інформаційних технологій; розробити нормативну базу моніторингу якості освіти та ін.

Отже, в Україні є необхідність заміни традиційної системи контролю та оцінювання на систему забезпечення якості вищої освіти з певними заходами: створенням законодавчої бази, інституційних структур, запровадженням управлінських технологій моніторингу якості освіти. Євроінтеграційні чинники детермінації на процес формування вітчизняної системи забезпечення та моніторингу якості вищої освіти наведені на рис. 2.3.

Оновлення низки законів освітньої галузі впродовж 2014-2017 рр. та введення поняття «забезпечення якості освіти» у законодавче поле, надає перспективи подальшого реформування системи вищої освіти. Однак, ні в одному із прийнятих документів не наводиться визначення вищезгаданого терміну.

Водночас, використання міжнародних документів в освітянському просторі різних країн призводить до проблеми несумісності термінології вихідної та перекладних мов, зокрема, в галузі менеджменту якості освіти. Так у звіті робочої групи ENQA «Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher» (2005 р.) наголошено, що словосполучення «quality assurance» використовується як загальний термін у галузі вищої освіти, однак його визначення не наведене, лише зазначено, що він містить такі процеси, як оцінювання якості, акредитація та аудит. Практика складання глосарію «для цілей» конкретного документа є досить поширеною в європейському освітньому полі, що призводить до термінологічної багатозначності термінів.

За даними сайту ENQA існує 12 різних перекладів тексту ESG у доповнення до англійського першоджерела. Так, при перекладі з англійської на українську мову термін «quality assurance» перекладається як «забезпечення якості», на російську – «гарантія якості». І цьому є логічне пояснення, оскільки англійський іменник «assurance» походить від дієслова «assure», що перекладається як гарантувати, забезпечувати.

Рис. 2.3 – Чинники детермінації на процес формування системи забезпечення та моніторингу якості вищої освіти

Отже, такою особливістю перекладів можна було б знехтувати, якби у російському термінологічному словнику не з'явилося визначення «гарантії якості в освіті» як усіх видів скоординованої діяльності з керівництва та управління освітнім закладом стосовно якості, що підлягають декомпозиції на планування якості, управління якістю, забезпечення якості, покращення якості, оцінювання якості. Таке трактування поняття спирається на текст міжнародного стандарту ІСО 8402 і фактично дублює визначення дефініції «загальне керівництво якістю» в ньому.

При цьому, під забезпеченням якості російські науковці розуміють діяльність, націлену на створення впевненості, що вимоги до якості будуть виконані. Відтак зміст, що вкладається авторами російського словника в термін «забезпечення якості» значно звужений. В тексті вищезгаданого стандарту термін «забезпечувати» використовується у сенсі гарантувати або робити достовірним, а «переконувати» означає переконатися самому або переконати інших.

Отже, російський варіант перекладу терміна «quality assurance» можна розцінювати як вилучення з обігу терміна «обеспечение качества», довгий час вживаного, та перехід до наближеного за змістом європейського контексту терміна «гарантия качества», як такого, що акцентує увагу на необхідності переконання усіх зацікавлених сторін у якості кінцевого продукту і базується на стандартах серії ISO. На жаль, забезпечення якості не дає повних гарантій того, що кінцевий продукт буде якісним, на відміну від гарантії якості, де присутня повна впевненість в якості кінцевого продукту.

Зміст європейських документів та стандартів свідчить про динаміку підходів до процесу забезпечення якості вищої освіти як наріжного в рамках Болонського процесу. По-перше, у країнах ЄПВО в умовах неоліберального підходу відповідальність за забезпечення якості вищої освіти поступово делегується на інституційний рівень і вона стає компетенцією ЗВО. Більше того, кожен з них має впроваджувати не тільки ефективні внутрішні процедури підтримки та постійного покращення якості вищої освіти, але й формувати університетську культуру якості. Невід'ємним механізмом внутрішнього забезпечення якості вищої освіти виступає освітній моніторинг, який забезпечує менеджерів освіти необхідною інформацією для прийняття ними оптимальних управлінських рішень та здійснення стратегічного планування діяльності ЗВО.

В той же час Україна, як країна-учасник Болонського процесу, значно поступається у вирішенні питань забезпечення якості. Виявлена нагальна необхідність заміни традиційної вітчизняної системи контролю та оцінювання вищої освіти на систему забезпечення і моніторингу її якості. При цьому

встановлена низка відмінностей у вітчизняних та європейських підходах до процесів, пов'язаних з якістю освіти. Перш за все, в європейській практиці процедура акредитації, як визнання права на провадження освітньої діяльності, зазвичай відокремлюється від оцінювання, як процедури встановлення відповідності якості навчальних програм, діяльності ЗВО певним стандартам та критеріям. Право проведення зовнішньої акредитації у вищій європейській освіті, зазвичай, передано незалежним агенціям.

Другою суттєвою відмінністю є реальна автономія європейських університетів, яка крім свобод передбачає повну відповідальність ЗВО за якість освітніх послуг. Гарантію якості вищої освіти в Європі пов'язують з наявністю у ЗВО внутрішніх систем забезпечення і моніторингу, які забезпечують оптимізацію діяльності закладу, прозорість процесів, випереджальне задоволення запитів споживачів зовнішніх (ринок праці, суспільство) і внутрішніх (студенти, персонал), вихід на якісно новий рівень викладання, підвищення конкурентоздатності ЗВО, а отже і його рейтингу. Саме на інституційному рівні відбуваються формування стратегії, політики і цілей в галузі якості вищої освіти; планування і постійне покращення діяльності навчального закладу; управління ресурсами, основними і допоміжними процесами і процедурами; моніторинг і контроль параметрів, характеристик освітніх процесів та аналіз їх результатів. Однак, слід усвідомлювати, що використання європейського досвіду без урахування реалій існуючої вітчизняної освітянської практики та усіх невирішених накопичених за останні роки проблем у сфері освіти, є хибним. Саме перегляд усієї системи взаємовідносин між державою, ЗВО та ринком праці, громадськими інститутами може дати позитивні результати за умов збереження національних особливостей нашої освіти.

Розроблені Європейською асоціацією агентств гарантії якості у вищій освіті, стандарти і рекомендації для гарантії забезпечення якості вищої освіти націлені на знаходження належного балансу між створенням та розвитком

внутрішньої культури дотримання якості, з одного боку, і тією роллю, яку можуть відігравати процедури зовнішнього забезпечення якості, з іншого. При цьому забезпечення якості має бути невід'ємною частиною внутрішнього управління навчальних закладів професійної освіти. Відтак, потрібні системи внутрішнього забезпечення якості освіти у ЗВО, який безпосередньо продукує освітні послуги і надає їх споживачам – студентам.

Отже, зближення правових механізмів і процедур забезпечення якості вищої освіти держав-учасниць Болонського процесу, в т.ч. України, дозволить досягти високого ступеня прозорості, порівнянності, довіри та визнання нашої освіти на європейському освітянському просторі. Тільки чітке законодавче оформлення цих підходів та інститутів дозволить зробити їх дієвими.

До 80-х років минулого століття в європейських університетах попри декларування проблеми якості як центральної, не розроблялися спеціальні механізми або інструменти її забезпечення – ні на рівні ЗВО, ні на рівні держави. Управління якістю було частиною неформальних механізмів академічної спільноти, що саморегулювалися, не пов'язувалися із зовнішнім оцінюванням і не були предметом спеціальної відповідальності університетів.

Впродовж останніх 15–20 років у багатьох європейських країнах сформувалися національні системи забезпечення якості освіти, що базуються на власних підходах і традиціях до оцінювання якості. Відтак в Європі, за словами Йозефа Гріфолла, технічного директора з інституційної та програмної акредитації Агенції гарантії якості університетів Каталонії (Catalan University Quality Assurance Agency, AQU), члена правління ENQA, відсутня єдина система інституціонального оцінювання діяльності освітніх установ.

Як зазначає Американський філософ освіти П. Монро, існує три логічно можливі варіанти системи (моделі) освіти, що відповідають панівним типам політичних, соціальних та економічних устроїв:

- модель Великобританії з мінімальним втручанням уряду в освітній процес;

- модель континентальних європейських країн (Німеччина, Франція, Італія, Фінляндія тощо), у якій центральна роль у регулюванні, фінансуванні і здійсненні моніторингу відведена державі;
- модель США, в якій функція управління освітою передана іншим, неурядовим формам самоорганізації суспільства і реалізується на рівні штатів, місцевого самоуправління та приватної ініціативи.

2.2. Циклічна модель моніторингу в британських освітніх закладах.

Історично сформована в Європі «британська» модель якості освіти базується на внутрішньому самооцінюванні академічною спільнотою. У сучасній Великобританії ця модель гармонійно доповнюється континентальною, заснованою на зовнішньому оцінюванні ЗВО з погляду його відповідальності перед суспільством і державою, та частково американською. Усі рішення, що визначають перспективу розвитку галузі освіти, незважаючи на те, яка політична сила перебуває при владі, приймаються парламентом або урядом Великобританії.

Великобританія – країна-співзасновниця Болонського процесу та ініціатор створення ESG, у якій в 1985 р. в одній із перших відбулося формальне оцінювання якості вищої освіти. При цьому, у політехнічному секторі система зовнішнього оцінювання існувала ще з кінця 60-х років ХХ століття. Створена в країні система гарантії якості ставить перед собою такі цілі: забезпечення дотримання ВОЗ академічних стандартів кваліфікацій; гарантування якості освітніх послуг; удосконалення можливостей студентів щодо отримання освітнього та професійного досвіду; забезпечення підзвітності ЗВО щодо державних інвестувань; надання достовірної інформації про якість освіти і стандарти тим, хто бажає її отримати або її потребує. Саме у Великобританії поняття «моніторинг» вперше було використано стосовно отримання інформації про функціонування навчальних закладів.

В цій країні створена багатоступенева система акредитації університетів і оцінювання їхніх освітніх програм за чільної ролі Агенції з гарантування якості у вищій освіті (Quality Assurance Agency (QAA) for Higher Education), заснованої у 1997 р. QAA – це незалежний недержавний орган, який є основним виразником оцінювальних підходів до якості вищої освіти в Об'єднаному Королівстві (при наявності певних процедурних відмінностей в Англії, Північній Ірландії, Шотландії та Уельсі). Агенція отримує фінансування за рахунок внесків окремих університетів та коледжів вищої освіти, в яких вона здійснює такий спосіб зовнішньої перевірки, як інституційні аудити. Аудити проводяться з періодичністю один раз на чотири–шість років і є необхідною умовою для отримання державного фінансування британськими ЗВО.

Так званий інституційний аудит (Institutional audit) – це комплексна процедура оцінювання якості вищої освіти, запроваджена з 2003 р., під час якої не стільки досліджується і оцінюється робота закладу, скільки на засадах автономності ЗВО визначається ефективність діючих у ньому внутрішніх процедур гарантії якості. Метод аудиту є проявом підходу, орієнтованого скоріше на удосконалення.

Особливу увагу аудитори звертають на результати внутрішніх експертиз, якість та стандарти дослідницьких програм післядипломної освіти, діяльність ЗВО щодо їх удосконалення, а також ступінь залучення студентів у процеси гарантії якості та рівень розвитку в закладі інформаційних систем менеджменту якості. Під час аудиту вивчаються документи, надані ЗВО (звіт про самоаналіз) та студентами; додаткова інформація попередніх експертиз, проведена галузевими професійними організаціями; аналізуються опубліковані ЗВО дані щодо якості викладання у цьому навчальному закладі.

Процес інституційного аудиту характеризується чіткістю, прозорістю, логічністю, послідовністю, виваженістю та відповідальністю. За останні десятиліття в країні напрацьована система критеріїв оцінювання якості вищої

освіти, основними з яких є якість лідерства управління; якість освітніх програм; середовище, тобто умови навчання; якість викладання і якість результатів освіти.

За результатами аудиту виноситься один з трьох можливих вердиктів: «повна довіра», «обмежена довіра», «відсутність довіри». У випадку «обмеженої довіри» ЗВО зобов'язаний розробити та реалізувати план дій з удосконалення за умов моніторингу його реалізації з боку QAA. Крім експертних висновків у звіті аудиторів зазначають своє бачення розвитку та реалізації інституційних стратегій для удосконалення якості освіти, ступінь довіри щодо точності та повноти інформації, що публікується ЗВО про його академічні стандарти та якість. Публікація звіту є оповіщенням широкого кола громадськості про підсумки аудиторської перевірки і, у разі висловлення довіри, стає важливим активом вищого навчального закладу, що підвищує його статус та гарантує державне фінансування. Звіти також використовуються для моніторингу якості навчання, встановлення «бенчмарків» (параметрів для порівняння) та розповсюдження позитивного досвіду.

Тривалий час у країні в сфері вищої освіти існує традиція локальної освітньої політики, яка базується на принципах інституціональної автономії та дерегуляції. Навчальні заклади є незалежними самоврядними корпораціями вищої освіти, які мають широке коло повноважень, наприклад щодо присвоєння ступенів та інших кваліфікацій. Крім цього, самі ЗВО, а не QAA, акредитують власні освітні програми. Наприклад, The Open University (OU) в 1992 році створив структуру – Відкритий університет валідації послуг (OUVS), яка займається акредитацією освітніх установ і валідацією (ратифікацією) освітніх програм, у тому числі за межами Великобританії. Вимогами OUVS для акредитації освітніх установ є такі:

- створення відповідної освітньої середовища;
- незалежність у реалізації освітніх програм;
- ефективна організація академічної активності;
- ефективна система гарантій якості;

– наявність інтелектуальної власності; відкритість для зовнішніх рекомендацій;

– фінансова безпека.

При цьому OUVS виробляє різні види оцінок: діагностичну, визначальну щодо здатності і готовності до реалізації освітніх програм, а також виявляє можливі проблеми у навчанні (інтерв'ю, тести); формує, що вивчає елементи зворотного зв'язку як частини освітнього процесу (завдання, реферати, робочі зошити, семінари); підсумкову, що оцінює досягнення або недоліки щодо результатів навчального процесу (усні та письмові іспити, проекти).

Отже, акредитація, проведена OUVS, має на меті підтвердження таких позицій як:

– відповідність ресурсів організації (викладацький склад, матеріальна база, інформаційні можливості, фінанси) реалізованим освітнім програмам;

– відповідність процедур внутрішньої системи гарантій якості освітнім стандартам;

– дотримання прав студентів.

Показовими є характерні риси основних критеріїв OUVS: відсутність кількісних показників; заохочення академічної та дослідницької активності викладачів у галузях, відповідних курсам, що викладаються ними; вимоги до системи гарантій якості освіти, включаючи систематичний моніторинг студентської академічної активності та її результатів з боку внутрішніх і зовнішніх екзаменаторів, у тому числі виробничих експертів.

На законодавчому рівні, як до речі донедавна і в Україні, для британських ЗВО не закріплена вимога функціонування системи внутрішнього забезпечення та моніторингу якості освіти. Принцип первинної відповідальності ЗВО за забезпечення якості навчального та наукового процесів закладено у понятті автономності закладів вищої освіти Великобританії та інших європейських країн. Водночас заклади професійної освіти і навчання законодавчо зобов'язані мати такі системи, що функціонують у режимі самооцінювання.

Донедавна усі внутрішні процедури забезпечення і моніторингу якості університетів Великобританії здійснювалися відповідно до «Кодексу практики забезпечення академічної якості і стандартів у вищій освіті», розробленому QAA. Цей документ складався з десяти розділів: аспірантські дослідницькі програми; різні форми навчання (в т. ч. дистанційна); студенти з особливими потребами; зовнішнє екзаменування студентів; апеляції та скарги студентів; оцінювання студентів; структура програм, їх затвердження, моніторинг і перегляд; сприяння працевлаштуванню студентів; практики і стажування; прийом до ЗВО. Він входив до збірки нормативних документів ЗВО (рамки кваліфікацій вищої освіти Англії, Уельсу, Північної Ірландії і Шотландії; академічні стандарти з різних галузей знань, в яких описані очікувані результати засвоєння дисциплін, в тому числі уміння та рівень розвитку здібностей, компетенції; специфікація програм навчання) під назвою «Академічна інфраструктура».

Починаючи з 2012–2013 н.р., на заміну «Академічної інфраструктури» QAA розробила новий документ «Кодекс якості вищої освіти», що складається з трьох частин:

1. Частина А. Встановлення та підтримка граничних академічних стандартів.
2. Частина В. Забезпечення та покращення якості навчання.
3. Частина С. Надання інформації про вищу освіту.

У документі чітко розрізняються два ключові поняття: «академічні стандарти» (academic standards) та «академічна якість» (academic quality).

Академічні стандарти – це заздалегідь встановлені, чітко визначені рівні результатів навчання, які повинен досягти студент для того, щоб отримати право на присвоєння йому певної кваліфікації. Академічна якість – спосіб опису ефективності того, що робиться або надається («освітні можливості») з метою забезпечення студентів максимальними можливостями для досягнення відповідності встановленим результатам навчання і стандартам академічних

ступенів. А «забезпечення якості» розглядається як набір процедур, призначених для нагляду за дотриманням академічних стандартів та створенням умов отримання студентами якісної освіти.

Показники, що оцінюються згідно з першою частиною Кодексу, стосуються досягнутих результатів навчання студентів відносно встановлених академічних стандартів, містять національні рамки кваліфікацій вищої освіти тощо. Друга частина документа містить показники, що впливають на якість навчання студентів, а саме: структура програми навчання, процес викладання, навчальні ресурси, підтримка студентів та їх участь у процедурах забезпечення якості вищої освіти тощо. Третя складова присвячена висвітленню інформації про вищу освіту та доступ до неї усіх зацікавлених сторін. На підставі Кодексу якості кожен ЗВО розробляє власні стратегії та програми внутрішнього забезпечення якості вищої освіти.

Зокрема, за принципами та правилами розділу В8 «Моніторинг та перегляд програм» Кодексу якості будь-яка нова програма підготовки в університеті має пройти процедуру валідації до початку її викладання та затвердження у спеціальній Комісії, яка аналізує зміст, структуру, ресурсне забезпечення, необхідний час на засвоєння програми, затребуваність її ринком тощо. Результатом періодичних переглядів програм підготовки в університеті є рішення комісії про продовження реалізації програми впродовж наступних п'яти років або її скасування. До складу комісії з гарантування якості програм навчання обов'язково залучаються студенти.

В країні поширена практика використання підсумків щорічного національного опитування студентів випускних курсів ЗВО щодо їх ставлення до програм підготовки та власних результатів засвоєння програм. Така інформація розміщується на web-сайті кожного університету, де також повідомляються інші статистичні дані, зокрема, про успіхи студентів та їх подальше працевлаштування. Крім цього у британських ЗВО для оцінювання знань студентів на етапі семестрового підсумкового контролю, зазвичай, використо-

вують зовнішніх екзаменаторів, звіти яких обговорюються у подальшому з представниками студентства для напрацювання стратегії покращення якості вищої освіти.

Сьогодні спостерігається значне зростання ролі студентів у житті вищої школи. У системі зовнішнього та внутрішнього оцінювання якості освіти все більш значною стає роль студента-платника за надання освітніх послуг. Відбувається реальне залучення студентів до процесів зовнішнього оцінювання якості. Агенція з гарантування якості у вищій освіті проводить спільні конференції з Національною спілкою студентів (National Union of Students), «студентські письмові подання» стають складовою частиною інституційних аудитів, а члени комісій обов'язково зустрічаються як з керівниками студентських спілок, так і з пересічними студентами, що навчаються на різних курсах та за різними програмами. Свою оцінку навчальним курсам студенти висловлюють шляхом заповнення анкет та опитувальників, через «фокус-групи» або студентів-респондентів курсу.

Важливу роль у підвищенні якості викладання в університетах країни відіграє Академія вищої освіти, яка пропонує понад 200 програм і професійних курсів для постійного підвищення кваліфікації викладачів, організовує обмін інноваційним досвідом в освітньому середовищі

Університети Англії та Шотландії зобов'язані публікувати інформацію про стан програм навчання для зацікавлених сторін (студентів, роботодавців тощо). За даними звіту «The European Higher Education–2012» майже усі вищі навчальні заклади Великобританії публікують власні Стратегії постійного поліпшення якості та окремі з них – звіти про оцінювання якості освіти, в тому числі критичні та негативні.

Невід'ємними складовими системи забезпечення якості професійної освіти та навчання у Великобританії є національні стандарти кваліфікації, що базуються на національних професійних стандартах; національна рамка кваліфікацій, рівні якої описані у термінах залікових одиниць. У вищій освіті регулювання

кваліфікацій ЗВО здійснюють за допомогою спеціального документа «Академічна інфраструктура», який містить: рамки кваліфікацій вищої освіти Англії, Уельсу, Північної Ірландії і Шотландії; академічні стандарти з різних галузей знань, в яких описані очікувані результати засвоєння дисциплін, в тому числі уміння та рівень розвитку здібностей, компетенції; специфікація програм навчання.

Відтак, залежно від місії та необхідності вирішення поточних завдань, європейські ЗВО обирають найбільш привабливі моделі менеджменту якості, однак усі вони зазвичай базуються на системі моніторингу, що дозволяє координувати та покращувати свою діяльність на шляху досягнення цілей. Порівняльний аналіз напрямів, що підлягають моніторингу в окремих британських ЗВО наведено у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Порівняльний аналіз напрямів, що підлягають моніторингу в британських закладах вищої освіти

University of Glasgow (Шотландія)	University of Oxford (Англія)	Institute of Technology Sligo (Ірландія)
<i>Подібні</i>		
Звіти зовнішніх екзаменаторів		
Зворотній зв'язок зі студентами (результати опитування)		
Звіти інституціональних оглядів		
<i>Схожі</i>		
Робота комісії щодо змін у програмах і курсах навчання	Щорічні звіти огляду програм	Щорічні звіти про реалізацію програм
		Доповіді комісії експертів з оцінювання нових програм
<i>Відмінні</i>		
Зворотній зв'язок з персоналом	Робота програмних комітетів за галузями знань	Опитування роботодавців
Аналіз результатів навчальних досягнень студентів відносно шкали ЄКТС	Візити менеджерів зі зв'язків (деканів факультетів)	Опитування випускників

Крім згаданих, у британських ЗВО зустрічаються інші напрями моніторингу, зокрема, внутрішній огляд процесів навчання та викладання, модуль оцінювання, відповідність Шотландській рамці кваліфікацій і кредитів, принципам Болонського процесу, співробітництво і обміни, щорічний академічний моніторинг, розподіл ступенів; щорічний аналіз успішності студентів з вивчення модулів та програм навчання; кількість апеляцій та скарг, кількість відрахованих аспірантів тощо.

Попри відмінності у виборі напрямів процес моніторингу в усіх британських університетах носить циклічний характер і містить такі обов'язкові складові: огляд, перевірку, план і його виконання (рис. 2.4).

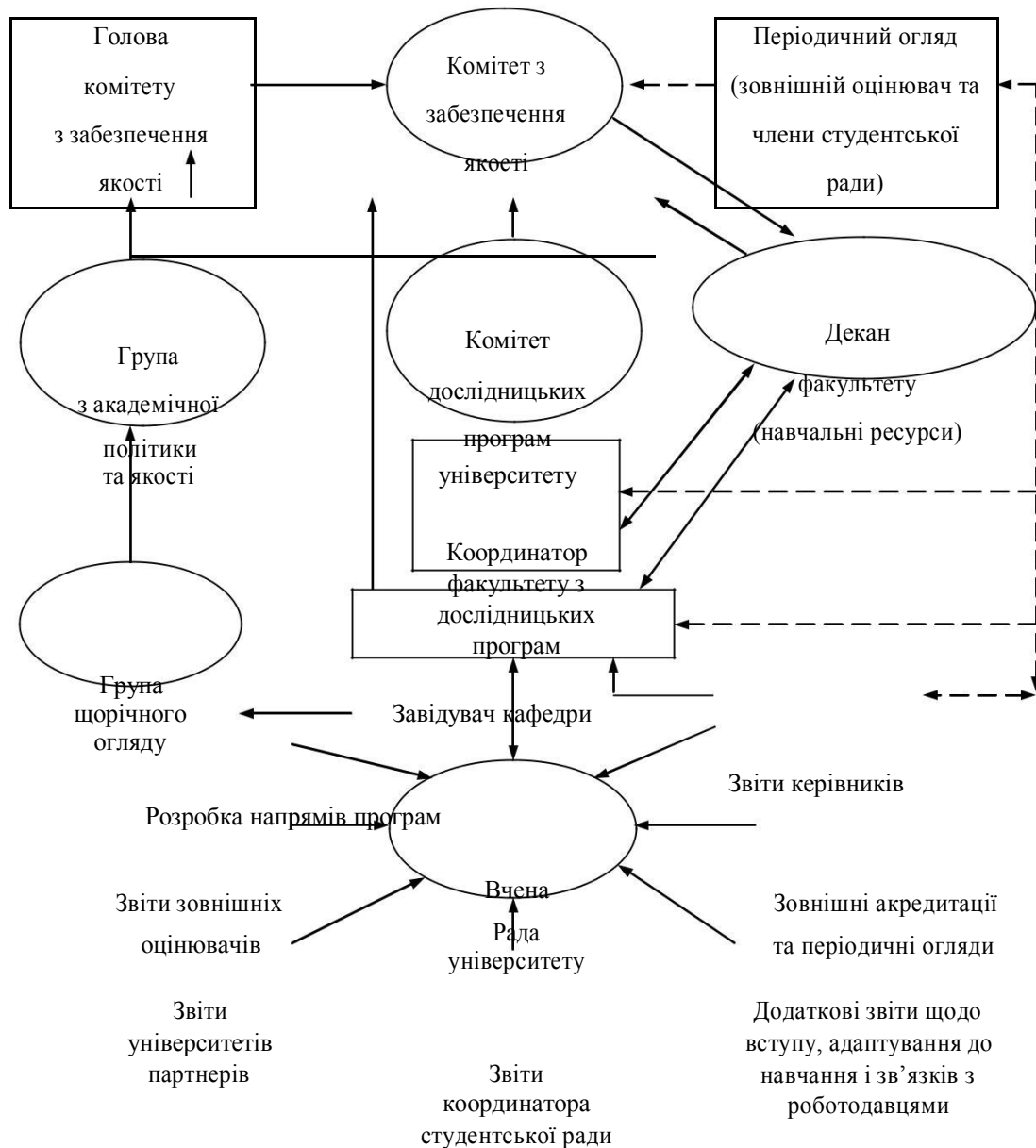

Рис. 2.4 – Циклічна модель моніторингу в британських ЗВО

При цьому річний звіт з моніторингу проходить певні стадії формування, затвердження і заслуховування на різних організаційних рівнях, і наостанок розміщується у вільному доступі на сайті університету. Звіт традиційно містить такі складові: фактичні дані, приклади кращого досвіду, рефлексія, перспективи покращення. Обов'язковою складовою моделі моніторингу британських ЗВО є щорічний огляд і оновлення освітніх програм. Схематичне представлення процесу моніторингу освітніх програм в британських університетах наведено на рис. 2.5.

Отже, до щорічного моніторингу освітніх програм залучаються учасники освітнього процесу за обов'язкової учасні студентів. Процедура моніторингу

освітньої програми здійснюється на різних організаційних рівнях: кафедра, факультет, університет.

Примітка: - - - - періодичний огляд; ---- – щорічний моніторинг, ОП – освітня програма.

Рис. 2.5 – Процес моніторингу освітніх програм в британських університетах

Крім внутрішнього моніторингу освітня програма періодично оцінюється зовнішніми експертами за участі членів студентських рад та роботодавцями, що в комплексі гарантує її високу якість та затребуваність на ринку праці та серед здобувачів вищої освіти.

Водночас важливо відзначити британський досвід розподілу функцій моніторингу між ЗВО та державою. Зокрема, останні 20 років питаннями прогнозування попиту на ринку праці займається Інститут досліджень зайнятості (Institute for Employment Research, IER). Запроваджена ним модель моніторингу та прогнозування потреб ринку праці у висококваліфікованих фахівцях вважається самою розвиненою серед існуючих.

2.3 Досвід використання моніторингу в вищій освіті Фінляндії.

Розглянемо систему забезпечення та моніторингу якості північної європейської країни – Фінляндії, що базується на континентальній моделі вищої освіти. За останні десятиліття ця країна досягла надзвичайно високих результатів у сфері освіти, політика якої визначається урядом і парламентом. Крім законодавства, стратегія освіти прописана у різних документах та державному бюджеті. Міністерство освіти і культури відповідає за всю освіту, що фінансується за державний кошт, готує пропозиції до законопроектів у галузі освіти і видає необхідні постанови та розпорядження.

За даними Європейського центру з розвитку професійної освіти CEDEFOP (фр. – Centre Européen pour le Développement de la Formation Professionnelle) вона знаходиться серед європейських країн, що мають ефективні механізми забезпечення якості освіти (Cedefop, Seyfried, 2007). У Фінляндії система контролю якості освіти складається з трьох рівнів:

- державне управління (Міністерство освіти і культури);
- Фінська Рада з оцінювання вищої освіти (FINHEEC) (англ. – Finnish Higher Education Evaluation Council) як незалежна експертна організація, яка складається з представників ЗВО, студентів и роботодавців;
- внутрішні структури контролю якості ЗВО.

На державному рівні з 1996 року функціонує комітет з контролю і якості вищої освіти, який є консультативним органом, що відповідає за створення, моніторинг, надання підтримки і оцінювання діяльності навчальних закладів, підготовки фахівців для роботи у внутрішніх системах забезпечення якості ЗВО.

На регіональному рівні оцінюванням та моніторингом освітніх закладів займаються державні представництва, що передають інформацію міністерству, яке приймає рішення про фінансування державних освітніх закладів.

Оцінювання та акредитація програм навчання ЗВО національного університетського та неуніверситетського сектора здійснює Фінська рада з оцінювання вищої освіти. Крім цього FINHEEC проводить національні аудити відповідно до міжнародних вимог. Особлива увага при цьому приділяється моніторингу та підвищенню якості шляхом поєднання внутрішнього та зовнішнього оцінювання, оцінювання досягнень і процесів удосконалення. Критерії акредитації відповідають моделі менеджменту якості EFQM, яка поширена в багатьох європейських системах вищої освіти

Згідно з міжнародними дослідженнями Фінляндія відноситься до незначної кількості європейських країн, які систематично використовують чіткий набір індикаторів для забезпечення якості вищої та професійної освіти.

У разі успішного проходження акредитації ЗВО видається сертифікат, який відіграє важливу роль у залученні контингенту студентів, а також здійснюється державне фінансування освітньої діяльності закладу на встановлений термін. У 1997 р. створений Центр пріоритету вибору CoE у вищій освіті (Centre of Excellence selections in higher education), метою якого є підвищення і підтримка якості вищої освіти шляхом фінансового стимулювання, яке для окремого ЗВО може сягати 300 000 € в рік.

Незважаючи на важливу роль FINHEEC у забезпеченні якості вищої освіти Фінляндії, основна відповідальність за якість освіти покладається на ЗВО. Більша автономія, що надається суб'єктам вищої освіти цієї країни, підвищує спільну відповідальність як навчальних закладів, так і профспілок та місцевих органів влади за зміст і реалізацію програм навчання, впровадження нових програм, а також за управління фінансами та якістю. Така модель визнана в Європі ефективною, до неї поступово переходять країни, яким вона не була властива донедавна. Модель дозволяє різко підвищити здатність системи освіти

реагувати на зміни ринку праці без внесення поправок до законодавства, а також враховувати місцеві умови і різноманітні потреби різних галузей.

Одне із самих важливих завдань фінських ЗВО – підвищення якості навчання, для чого у закладах утворюються структури, які б дозволяли здійснювати збір відповідної достеменної і надійної інформації з метою прийняття учасниками навчального процесу необхідних рішень, спрямованих на удосконалення роботи і покращання результатів. Означені процеси можливі лише за умови активної участі студентів.

Залучення студентів до процедур внутрішнього забезпечення якості вищої освіти не обмежується заповненням анкет, а втілюється в активних формах зворотного зв'язку: зустрічах студентів з представниками адміністрації, діяльності студентів в союзах, комітетах, асоціаціях з предметних галузей, оцінюванні якості викладання навчальних дисциплін та програм навчання. В окремих фінських ЗВО студенти проходять ознайомчий курс щодо покращення якості вищої освіти з метою усвідомлення своєї ролі у цьому процесі.

Мотивацією студентів до участі у процесах покращення якості викладання у ЗВО є щорічна премія «Ad Fontes», яку вручають на підставі рекомендацій студентських асоціацій та робочої групи викладачів. Питанням якості викладання у вищій школі присвячена і доповідь Групи реформування вищої освіти Європейській Комісії (Improving the quality of teaching and learning in Europe's higher education institutions. Report to the European Commission, 2013).

Показовим є підвищення відповідальності фінських ЗВО за працевлаштування своїх випускників в рамках «третьої ролі» університетів. На сьогодні усі ВО створили внутрішні служби зайнятості і розвивають контактну мережу з відділами кадрів провідних фінських корпорацій та державних організацій. Роботодавці через спеціально створений сайт JobBoard надають інформацію ЗВО про чисельність студентів, які працюють у компанії та рівні їх підготовки. Практика використання моніторингу професійного успіху випускників у засвідченні ефективності роботи навчального закладу існує і в

інших країнах. Попри використання різних моделей моніторингу основною інформацією збору залишається: стан працевлаштування випускників та їх задоволеність результатами навчання у закладі.

Щодо критеріїв і показників оцінювання якості. Донедавна кожна країна використовувала національну систему кількісних параметрів, таких як чисельність студентів на 10 тис. населення, доля ВВП, що виділяється на вищу освіту, співвідношення викладач/студенти, обсяг фінансування наукових досліджень, що здійснюються у ЗВО тощо. З розширенням інтернаціоналізації вищої освіти більше значення надається використанню європейськими ЗВО при оцінюванні якості міжнародних критеріїв і показників, наприклад, що містяться у програмі ОЕСР «Інституціональний менеджмент у вищій освіті» (Institutional Management in Higher Education). В межах цієї програми з 1994 року реалізується проект «Інтернаціоналізація процесу оцінювання якості (Internationalisation Quality Review Process – IQRP), націлений на допомогу європейським ЗВО щодо підвищення показників якості вищої освіти до рівня міжнародних.

Отже, в Європі набуває популярності міжнародне оцінювання якості вищої освіти за допомогою міжнародної мережі агенцій забезпечення якості вищої освіти (англ. – International Network for Quality Assurance Agencies in Higher Education, INQAАHE) та європейської – ENQA. При цьому основними принципами створення внутрішніх систем забезпечення якості освіти в університетах, що функціонують в режимі самоврядування, з позиції зовнішнього оцінювання є:

- регулярні перевірки рівня відповідності діяльності і змісту освітніх програм основним цілям і завданням університету;
- наявність відповідальної особи чи структури для проведення експертного оцінювання діяльності та планування розвитку університету;
- наявність розгалуженої та ефективної інформаційної системи для підтримки процедур самообстеження;

- регулярне самооцінювання діяльності (служб управління, програм) та експертне оцінювання для перевірки результатів самообстеження університету;
- своєчасна реакція на результати зовнішніх експертиз шляхом удосконалення методів і структур управління, освітніх програм, перерозподілу матеріальних і фінансових ресурсів, введення в практику системи заохочень і санкцій.

2.4 Моделі моніторингу в університетах США. На відміну від континентальних, американська система вищої освіти побудована на фундаменті вільної динамічної координації освітніх співтовариств. Управління освітою в США є децентралізованим, остаточна передача функцій на рівень штатів відбулася у 1972 р.

У цій країні існує стабільний інтерес державних інституцій, громадських організацій США до якості освіти, що трактується як важливий важіль впливу на життєвий добробут громадян, гарант стабільності й демократичності суспільства. Країна має вагомі здобутки у забезпеченні і моніторингу якості вищої освіти, які дозволяють їй зберігати беззаперечне лідерство за кількістю найкращих університетів світу.

Однак, слід наголосити на проблемі несумісності однойменних термінів в освітянському просторі України та зарубіжних країн. Зокрема, це стосується ототожнення термінів «моніторинг» (monitoring) та «контроль» (control) у системі освіти США, і використанні в контексті контролю й оцінювання навчальних досягнень студентів термінів «assessment» (систематичний збір інформації для виявлення рівня навчальних досягнень студентів та обґрунтування рішень, які впливають на навчання; будь-який метод визначення рівня вирішення освітніх завдань) та «evaluation» (процес формулювання висновків на основі порівняння кількісних показників, отриманих із різних джерел, зі стандартами для вдосконалення навчальних програм або курсів).

Отже, моніторинг якості освіти характеризується американськими науковцями як стандартизоване спостереження за освітнім процесом, оцінювання та прогнозування його перспективного стану в полі функціонування освітніх інституцій, систем освіти.

У 1990-х роках в освітянських колах стала відома класифікація моделей моніторингу якості Дж.Д. Вілмса, яка побудована за критерієм підходу до оцінювання загальноосвітніх закладів. Автор виділяє такі різновиди моделей: «вхід–вихід», контролю відповідності нормам, вихідного контролю, контролю досягнень, модель з використанням даних про процес навчання, модель від «досягнутого», модель «вимірювання змін в досягненнях закладу».

Наприкінці 90-х років ХХ ст. в США завершене формування моніторингу якості освіти як цілісної системи. Зараз відбувається її модернізація: збільшено кількість моніторингових обстежень на рівні країни й окремих штатів, удосконалено процес акредитації та рейтингування університетів, запроваджено принцип звітності. Кожен штат формує власну систему моніторингу якості освіти, яка є складовою більш глобального моніторингового дослідження СОЕ (The Condition of Education – Стан освіти), що охоплює всі види освіти від дошкільної до докторських програм і широкий спектр характеристик умов освіти (кадрове, фінансове, матеріальне, інформаційне забезпечення, доступ до Інтернету тощо). Результати СОЕ публікуються у вигляді звіту під назвою «Національний табель успішності» (Nation's Report Card).

Дослідник Олендр Т.М. запропонувала чотирирівневу структуру моніторингу якості освіти в університетах США (рис.2.6). На національному рівні в американській вищій освіті система моніторингу функціонує у вигляді розгалуженої мережі рейтингів ЗВО. Вперше перелік 50 кращих американських університетів оприлюднив найбільший щотижневик U.S.News&Wold Report у 1983 р. У наш час інституціональні та спеціалізовані (за напрямками підготовки фахівців) рейтинги ЗВО у США публікуються багатьма виданнями, однак рейтинг U.S.News&Wold Report залишається найбільш популярним.

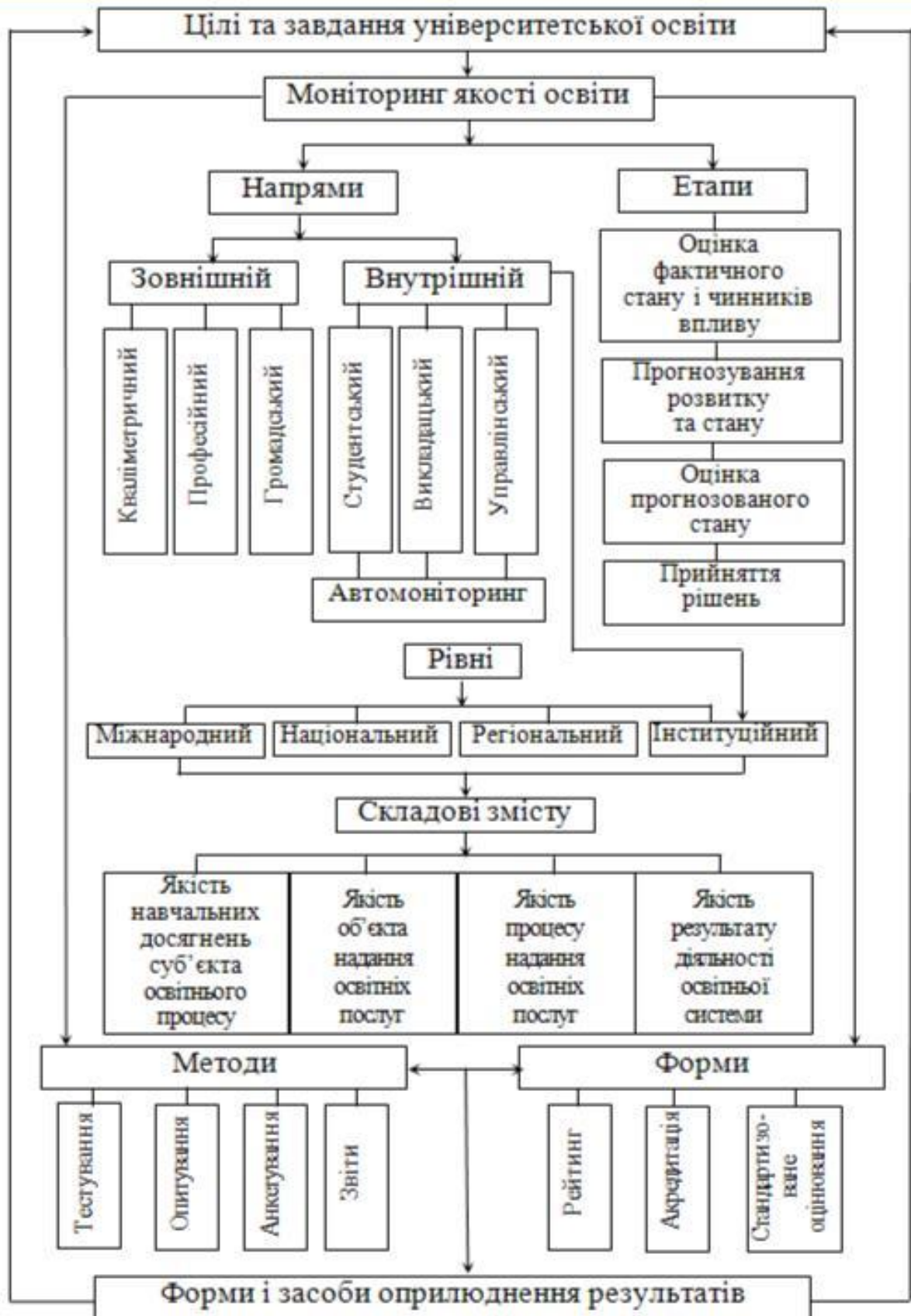

Рис. 2.6 – Структура моніторингу якості освіти в університетах США (за Олендр Т.М.)

Акредитація у США – це система контролю якості освіти, яка дозволяє врахувати інтереси всіх зацікавлених у розвитку освіти сторін і поєднує громадську та державну форми контролю. Для проведення акредитації на регіональному рівні функціонують незалежні агенції, головними цілями яких є такі: по-перше, забезпечення якості вищої освіти у різних контекстах: економічному, соціальному й культурному; по-друге, надання підтримки ЗВО у застосуванні заходів поліпшення якості викладання й навчання; по-третє, стимулювання взаємного обміну інформацією з питань забезпечення якості вищої освіти.

Інституціональна акредитація на регіональному рівні – це оцінювання діяльності ЗВО у цілому як соціального інституту з обов'язковим повідомленням громадськості щодо якості підготовки фахівців у ЗВО. І хоча кожна з шести регіональних агенцій розробляє власні критерії, загальноприйнятими є дев'ять: цілісність освітнього закладу; цілі, планування та ефективність; управління та адміністрація; освітні програми; професорсько-викладацький та службовий персонал; інформаційне забезпечення освітнього процесу; обслуговування студентів та створення умов для їх навчання; забезпечення матеріальними засобами, приміщеннями та обладнанням; фінансові засоби. Поєднання самоаналізу та експертизи зовнішніх акредитаційних агенцій дозволяє забезпечити баланс в оцінюванні якості освітнього процесу ЗВО та гарантувати громадськості сумлінність роботи освітнього закладу.

Поряд з інституціональною акредитацією використовуються такі форми забезпечення якості вищої освіти як оцінювання освітніх програм і ранжирування. Зазначимо, що професійна акредитація освітніх програм відбувається шляхом періодичного самооцінювання, яку здійснюють професійні союзи, у поєднання з зовнішнім оцінюванням, яке реалізують професійні громадські організації медиків, інженерів, юристів та ін.

Так, найбільш знаною та авторитетною організацією, яка акредитує освітні програми у сфері техніки та технологій, є Акредитаційна рада в галузі техніки та

технологій (ABET), яка об'єднує 28 професійних інженерних та технічних співтовариств. ABET акредитувала понад 1500 інженерних і 700 технологічних освітніх програм ЗВО США. За межами Сполучених Штатів на основі «встановлених критеріїв розвитку» (substantial equivalence evaluation) рада оцінює відповідність програм закордонних ЗВО американським аналогам. На сьогодні понад 70 програм університетів Німеччини, Нідерландів, Туреччини, Сінгапура, Мексики та інших країн визнані ABET.

Основними вимогами до якості підготовки фахівців в галузі техніки і технологій, відповідно до вимог ABET, є такі:

- знання і розуміння сучасних науково-технічних, громадських і політичних проблем;
- уміння застосовувати природничо-наукові, математичні та інженерні знання на практиці;
- уміння застосовувати навички і засвоєні методи в інженерній практиці;
- здатність проектувати процеси або системи відповідно до поставлених завдань;
- здатність планувати і проводити експеримент, фіксувати та інтерпретувати дані;
- здатність працювати у колективі за міждисциплінарною тематикою;
- здатність ефективно взаємодіяти у колективі;
- професійна та етична відповідальність;
- широка ерудиція, достатня для розуміння глобальних соціальних наслідків інженерних рішень;
- розуміння необхідності і здатність постійно навчатися.

Крім загальних вимог у вигляді критеріїв ABET, залежно від напрямку інженерної підготовки, до випускника ЗВО формуються програмні вимоги дисциплін спеціалізації. Аналогічні вимоги до якості професійної підготовки фахівців у вигляді метакомпетенцій та результатів навчання розробляються іншими професійними спільнотами.

Загальні та програмні вимоги використовуються АВЕТ під час проведення професійної (спеціалізованої) акредитації професійних програм і, на відміну від інституціональної акредитації, націлені на змістову сторону процесу навчання: фундаментальні знання; спеціальні знання; практичні уміння; навички проектування; володіння комп'ютером. Зокрема, АВЕТ на 2017–2018 рр. встановила вісім пріоритетних напрямів оцінювання освітніх програм бакалаврського рівня: оцінювання результатів навчання студентів та доступність навчальних планів і перспектив кар'єри здобувача вищої освіти; освітні цілі програми та її періодичний моніторинг; перелік результатів навчання, націлені на оцінювання ступеня їх виконання мети програми; постійне покращення методик оцінювання результатів навчання студентів; структура навчального плану підготовки фахівців; спроможність факультету щодо реалізації освітньої програми; наявність сучасного матеріально-технічного, методичного та інформаційного забезпечення; підтримка з боку ЗВО та фінансові ресурси.

Модель акредитації американських ЗВО викликає цікавість, у першу чергу, тому, що фактично є прообразом поширених в наш час механізмів забезпечення якості вищої освіти, однак на відміну від європейських аналогів, базується на університетських ініціативах («акредитація знизу») і сформувалася під впливом ринку. Вона націлена на стимулювання розвитку освітніх установ, захист їх академічних свобод та гарантування суспільству якості надання ЗВО освітніх послуг.

Система самооцінювання в рамках забезпечення якості вищої освіти складалася в умовах обмеженого контролю над американськими університетами з боку адміністрації штатів і державних органів. Незважаючи на це, ЗВО завжди прагнули поліпшити якість освіти, а тому створювали власні центри оцінювання. Традиційно американські університети створюють власні системи гарантії якості вищої освіти, що базуються на відповідності їх освітніх програм, матеріальних ресурсів, науково-методичного забезпечення, кадрів і структури управління певним вимогам, що висуваються з боку суспільства, особистості і держави.

Слід наголосити, що усі без виключення (державні, приватні) американські ЗВО є самостійними «гравцями» на надзвичайно конкурентному ринку освітніх послуг, державна фінансова підтримка яких не перевищує 30 %. Ця обставина змінила природу вищої освіти і перетворила університети США у корпорації, які функціонують за принципом конкурентоспроможності та дохідності. Відтак студенти американських ЗВО розглядаються як клієнти корпорації, покупці на ринку освітніх послуг, а тому мають вагомий вплив на освітній процес, у тому числі на якість освітніх послуг.

Отже, в американських університетах моніторинг якості вищої освіти проявляється у трьох напрямках: студентському, викладацькому, управлінському. Методи внутрішнього оцінювання діяльності ЗВО полягають у: опитуванні викладачів з метою самооцінювання та оцінювання діяльності колег; тестуванні студентів для визначення рівня базової освіти, знань загальних дисциплін (після двох років навчання) та спеціальних (після чотирьох років навчання), а також виявленні особистісних якостей; анкетуванні студентів з метою визначення якості змісту курсів, освітніх програм і рівня викладання, а також ступеня участі студентів у заходах ЗВО; оцінюванні досягнень випускників, післядипломної та професійної освіти. Оцінювання компетентності студента складається з встановлення рівня когнітивних здібностей, фундаментальних знань, користування інформацією та створення соціокультурних цінностей. Отриманні результати ретельно аналізуються та порівнюються з результатами попередніх років.

Управлінський моніторинг здійснюється адміністрацією ЗВО, керівниками відповідних підрозділів і представниками професорсько-викладацького складу з метою контролю якості взаємодії суб'єктів надання освітніх послуг та забезпечення індивідуальної траєкторії навчання студентів. Суттєвою ознакою усіх цих видів є оцінювання власної діяльності учасниками освітнього процесу (студентами, викладачами, адміністрацією університету), тому Олендр Т. М. виокремила автомоніторинг (індивідуальна діагностика з метою самокорекції) як елемент системи моніторингу якості вищої освіти в США. Для діагностування

кожної зі складових змісту моніторингу якості освіти в США застосовують різноманітні методи та форми з обов'язковим оприлюдненням результатів цього процесу.

Цінним досвідом сприяння розвитку внутрішніх систем забезпечення та моніторингу якості у американських ЗВО є програма AQIP (Academic Quality Improvement Program – програма удосконалення академічної якості), яка реалізується у США з 1999 р. Вона базується на принципах тотального менеджменту TQM і передбачає для її учасників добровільну неперервну (щорічну) акредитацію, що полягає у обґрунтуванні та демонструванні персональних досягнень в удосконаленні освітнього середовища ЗВО. На сьогодні акредитацію за AQIP отримали понад 170 американських ЗВО.

При проведенні оцінювання якості освіти проблема вибору освітніх індикаторів і систем показників є одним з найбільш складних питань. Складність полягає у визначенні критеріїв якісної освіти, тому що не існує прямих показників, що вказують на ефективність або неефективність цього процесу. Відтак, необхідно враховувати дані і щодо студентів, і щодо викладацького складу. Зазвичай, індикатори групуються за показниками умов здійснення освітньої діяльності (концепція навчального закладу, кадри, освітні ресурси), показниками процесу (управління закладом, зміст освітніх програм, соціальна інфраструктура), показниками результату (якість підготовки бакалаврів, магістрів, рівень працевлаштування, ефективність дослідницької діяльності) та ін.

Потреби ринку праці виявляються пріоритетними для американських ЗВО. Сигнали університетам від ринку праці можуть надходити різними каналами через: федеральну та місцеву владу, роботодавців, опікунські ради, університетські служби працевлаштування, випускників університету та ін. Крім цього, самі студенти найчастіше орієнтовані прагматично, відтак обирають для себе прикладні напрями освіти, міждисциплінарні курси, застребувані ринком праці. Порівняльна характеристика систем забезпечення та моніторингу якості вищої освіти ЗВО країн Європи та США наведена у таблиці 2.3.

Отже, усі досліджувані країни розглядають у єдності зовнішні і внутрішні системи забезпечення і моніторингу якості вищої освіти, контролюють і координують ці процеси. На макрорівні зовнішні процедури забезпечення якості вищої освіти, зазвичай, відбуваються у формі загальної акредитації ЗВО незалежними професійними агенціями за невеликим переліком укрупнених індикаторів.

Таблиця 2.3

Порівняльна характеристика систем забезпечення і моніторингу якості вищої освіти ЗВО країн Європи та США

Великобританія	Фінляндія	США
<i>Зовнішня система забезпечення та моніторингу якості вищої освіти</i>		
<i>Назва органу (статус), що задіяні у процесах</i>		
Агенція з гарантування якості вищої освіти (QAA), (незалежна). Професійні громадські організації (незалежні)	Міністерство освіти і культури; пріоритетів вибору (CoE) у вищій освіті, (державний); Комітет з контролю і якості вищої освіти, (державний); Фінська рада з оцінювання вищої освіти FINHEEC, (незалежна)	Департамент освіти США, Рада з акредитації вищої освіти (SNEA). Федеральний уряд і уряди штатів. Професійні громадські асоціації, об'єднання, спілки, (незалежні); регіональні асоціації навчальних закладів, (незалежні), наглядові ради ЗВО
<i>Фактори детермінації: зовнішні та внутрішні</i>		
Глобалізаційні та євроінтеграційні процеси, в т.ч. Болонський процес; Лісабонська конвенція; Рамка кваліфікацій вищої освіти (EHEA); ЄКТС, академічна мобільність студентів; Європейська рамка кваліфікацій впродовж життя (EQF LLL); Міжнародна стандартна класифікація освіти (ISCED)		Глобалізаційні та інтернаціоналізаційні процеси; розвиток транснаціональної освіти; академічна мобільність студентів
Єдина система визнання професійних кваліфікацій; Рамка кваліфікацій вищої освіти (Frameworks for Higher Education Qualifications) Англії, Уельсу, Північної Ірландії, Шотландії; система стандартів та компетентнісний	Державне фінансування за підсумками результативності діяльності ЗВО. НПК Фінляндії; система освітніх стандартів на основі нові компетентнісного	Три ступені вищої освіти: бакалавр, магістр, доктор філософії (PhD). Документ «Параметри і стандарти акредитації». Федеральні програми фінансової допомоги

Великобританія	Фінляндія	США
підхід; Кодекс якості вищої освіти; національного студентів	підходу програма deseco)	студентам, дослідницькі акредитованим ЗВО
результати опитування		федеральні контракти
Процедури		
Професійна акредитація програм. Інституційні аудити один раз на шість років	Акредитація програм навчання FINHEEC, інституційний аудит	Професійна акредитація програм на-вчання, інституційна акредитація ЗВО, ранжування («25 кращих університетів США») та ін.
Внутрішня система забезпечення та моніторингу якості вищої освіти		
Політика закладу і процедури забезпечення якості		
ЗВО декларують свою політику постійного поліпшення якості у стратегіях	ЗВО реалізує політику якості вищої освіти через систему її внутрішнього забезпечення	Функція контролю якості вищої освіти передана університетській громадськості
Затвердження, моніторинг і періодичний перегляд програм і дипломів		
Проводиться щорічний моніторинг навчальних програм	–	Систематичне оцінювання якості курсів та програм студентами
Оцінювання студентів		
Кожен ЗВО автономний у встановленні методів контролю роботи й знань студентів; залучення зовнішніх екзаменаторів; перевірка дипломних робіт на плагіат	Трибальна вітчизняна система оцінювання та шкала ЄКТС	ЗВО використовує різні методи оцінювання навчальних досягнень та якості навчання студентів
Забезпечення якості викладацького складу		
Ступінь магістра, кваліфікація викладача, постійне підвищення професійної компетенції – умова трудового договору	Докторський або інший науковий ступінь викладача ЗВО, додаткова педагогічна підготовка, постійне підвищення кваліфікації	Ступінь PhD викладача; університетські громадські комітети з контролю якості викладацького складу; оцінювання студентами, колегами, адміністрацією
Навчальні ресурси та підтримка студентів		
Участь у процедурах внутрішнього забезпечення якості вищої освіти; механізми розгляду скарг і апеляцій	Соціальна відповідальність в рамках «третьої ролі» університетів; безкоштовна освіта;	Різноманіття навчальних планів і програм навчання; міждисциплінарні курси; гнучкість навчального процесу;

Великобританія	Фінляндія	США
студентів; академічне консультування; консультування щодо майбутнього працевлаштування	доступність курсів англійською мовою та між-народних програм навчання; академічна мобільність студентів	вільний вибір частини дисциплін; максимально сприятливі умови навчання; широка соціальна підтримка студентів
Інформаційні системи (ІС)		
ІС, як правило, існують у кожному ЗВО, однак не завжди їх потенціал використовується у повному обсягу	ІС, як правило, існують у кожному ЗВО	ІС університету забезпечує доступ до бібліотечного фонду, електронних ресурсів з кожної дисципліни, Інтернет, професійних ресурсів (періодичних видань) тощо
Публічність інформації		
Вільний доступ зацікавленим сторонам до власних стратегій постійного поліпшення якості вищої освіти; частина закладів публікують звіти про результати оцінювання якості вищої освіти навіть критичного та негативного змісту	Звіти результатів самооцінювання ЗВО та аудитів за участі між-народних експертів доступні широкому загалу і часто друкуються англійською мовою	Одна з основних вимог акредитації ЗВО – обов'язкове опублікування документа, де відображена місія закладу, результати діяльності закладу та акредитації

Індикатори (показники), що використовуються під час акредитації американських ЗВО виокремлені у групи:

- показники умов реалізації освітньої діяльності (концепція навчального закладу, кадри, освітні ресурси, фінансова спроможність);
- показники процесу (управління навчальним закладом, зміст освітніх програм, соціальна інфраструктура, механізми гарантії якості освіти тощо);
- показники результату (якість підготовки бакалаврів, магістрів тощо, рівень їх працевлаштування, ефективність науково-дослідної та науково-методичної діяльності).

В умовах децентралізації вищої американської освіти розподіл та регулювання відповідальності за якість освіти відбувається між владою штатів та університетами на мезорівні. Водночас відбуваються зміни в уявленнях ролі

держави у вищій освіті, змінюються підходи у механізмах контролю та фінансування: від оцінювання якості ресурсів навчального закладу до оцінювання результатів навчання (в першу чергу, соціальної успішності випускників); від орієнтації на ЗВО та їх інституційну автономію до орієнтації на студента та його потреби.

На макрорівні спостерігається різноманіття університетських моделей внутрішнього забезпечення і моніторингу якості вищої освіти. У переважній більшості ЗВО вільні у виборі моделі моніторингу; відтак обмежена кількість європейських країн визнала, що існуючі внутрішні системи забезпечення і моніторингу якості в їхніх ВО ґрунтуються на вимогах стандартів ISO та принципах Європейського фонду управління якістю EFQM.

Порівняльний аналіз основних моделей якості, в межах яких використовується моніторинг, дозволив згрупувати їх у три основних групи, що базуються на: концепції тотального менеджменту якості TQM та стандартах серії ISO9000:2000; принципах та критеріях моделей удосконалення якості: модель Європейського фонду управління якістю EFQM та модель ENQA, узгоджена з європейськими стандартами та рекомендаціями ESG; принципах різноманітних премій в галузі якості; інші моделі удосконалення якості вузької спрямованості (BSC, 6 Sigma, CAF тощо).

Принципи, на яких базуються вищезгадані моделі, у багатьох випадках перетинаються. В той же час слід зазначити, що для вирішення складної та багатоаспектної проблеми управління якістю освіти на інституційному рівні, сучасні університети віддають перевагу проектувальному підходу, що базується на ідеології тотального управління якістю TQM, згідно з яким філософія якості охоплює кожний процес, кожного суб'єкта діяльності тощо.

Результати проектів Темпус засвідчують, що у багатьох країнах-партнерах питаннями забезпечення і моніторингу якості на інституціональному рівні опікуються факультети, які для таких цілей можуть мати практично незалежні структурні підрозділи. Технології моніторингу ключових показників

результативності ЗВО різних країн суттєво відрізняються, інформація не завжди є всебічною. Отже, на інституціональному рівні потрібні подальші зусилля європейської спільноти щодо розробки надійних структур даних з успішності студентів, їх професійної підготовленості до ринку праці тощо. Розширити перелік індикаторів учасники проектів пропонують за рахунок інформації про правила прийому; результати опитування студентів на національному та інституційному рівнях; оцінку системи внутрішнього забезпечення якості освіти; співвідношення персоналу ЗВО і студентів; співвідношення чисельності студентів, які закінчили навчання, і відрахованих та інші.

Поряд з успіхами у сфері внутрішнього забезпечення і моніторингу якості Вищої європейської освіти існує низка невирішених питань:

неукомплектованість кваліфікованими кадрами структурних підрозділів забезпечення і моніторингу якості вищої освіти; відсутність централізованих інформаційних систем ЗВО; мала чисельність студентів та роботодавців, залучених до процесів забезпечення і моніторингу якості вищої освіти; подальший розвиток автономії ЗВО та їх відповідальність за управління освітніми програмами відповідно до національних вимог та Європейських стандартів і рекомендацій.

Хоча європейські моделі забезпечення і моніторингу якості вищої освіти можна використовувати як потужне джерело рекомендацій та стимулів, їх не слід бездумно копіювати та переносити у вітчизняний контекст, відтак зусилля мають бути націлені на конструювання власних систем. Водночас моделі та механізми мають базуватися на традиціях і культурі забезпечення якості вищої освіти країни або навіть окремого навчального закладу; не зводиться до формальних процесів, а містити набір інституційних та індивідуальних засад – «культуру якості», націлених на постійне поліпшення якості.

Питання для самоконтролю:

1. Перерахуйте основні загальноєвропейські підходи до моніторингу вищої освіти. Порівняйте існуючі підходи щодо функціонування вітчизняної та європейської моделей забезпечення та моніторингу якості вищої освіти.

2. Дайте характеристику основних принципів забезпечення та моніторингу якості вищої освіти, на яких базується співпраця країн-учасниць Болонського процесу в межах ЄПВО.

3. Охарактеризуйте циклічну модель моніторингу, прийняту в британських закладах вищої освіти. Який досвід британських ЗВО, на Вашу думку, може бути корисним при створенні вітчизняних систем внутрішнього забезпечення якості?

4. Поясніть, яким чином розподіляється відповідальність за якість вищої освіти між державою та закладами вищої освіти у Фінляндії? Що, на Вашу думку, може бути корисним для системи вищої освіти України і чому?

5. Виокреміть подібні та відмінні риси системи забезпечення та моніторингу якості вищої освіти США та України. Відповідь обґрунтуйте.

6. Виконайте порівняльний аналіз систем забезпечення та моніторингу якості вищої освіти України та однієї з європейських країн (на вибір). Для аналізу використовуйте критерії, наведені у табл.2.3 (стор.84-86) або запропонуйте власні критерії оцінювання систем.

7. Напишіть есе про перспективи розбудови системи забезпечення якості вищої освіти України (або її окремих складових) на основі використання кращого європейського досвіду.

Технології проектування та організації моніторингу педагогічній освіті на інституційному рівні

3.1 Різновиди моделей освітнього моніторингу. Управління освітою, зокрема її якістю, складний, багатоаспектний процес, який вимагає постійної координації діяльності суб'єктів на усіх її рівнях: державному, регіональному та інституційному (закладу вищої освіти). В наш час найбільша відповідальність за підсумки освітньої діяльності покладається на ЗВО, де фактично і формується якість вищої освіти.

Ініціювати роботу вітчизняних ЗВО щодо створення внутрішніх систем моніторингу якості підготовки фахівців МОН України намагалося декілька раз. Вперше про необхідність створення таких систем йшлося у міністерських рекомендаціях вишам щодо впровадження принципів Болонської декларації у 2005–2006 н.р.

Повернення до проблеми удосконалення процедур та механізмів внутрішнього оцінювання навчальних досягнень студентів та запровадження системи менеджменту якості вищої освіти у ЗВО здійснено МОН України у 2007 р., коли спеціальним наказом воно зобов'язало керівників ЗВО:

- з метою удосконалення управління навчальним процесом розробити та запровадити систему менеджменту якості вищої освіти;
- запровадити систему рейтингового оцінювання діяльності науково-педагогічних кадрів;
- постійно проводити моніторинг рівня знань, умінь, навиків і компетенцій з усіх циклів нормативних дисциплін.

Вже через два роки, у квітні 2009 р. питання щодо запровадження моніторингу якості освітніх послуг у ЗВО розглядалося на колегії МОН України. Зокрема, критичної оцінки зазнав стан розроблення та застосування нових підходів до внутрішнього та зовнішнього моніторингу якості вищої освіти. Листом від 2 листопада 2009 р. № 1/9–756 усім ЗВО Міністерство рекомендувало

запровадити систему внутрішнього моніторингу якості освітніх послуг з урахуванням оцінок студентства і застосовувати його результати для вдосконалення навчально-виховного процесу. До листа додавався проект Типового Положення про центр моніторингу якості освітніх послуг ЗВО, остаточний текст якого так і не був затверджений. На жаль, усі зазначені документи так і не актуалізували процес створення систем моніторингу на інституційному рівні.

Такі провідні вітчизняні ЗВО, як Київський національний університет ім. Т. Шевченка, Національний технічний університет «Київський політехнічний інститут», Національний медичний університет імені О.О. Богомольця, Тернопільський державний медичний університет ім. І.Я. Горбачевського, Національний педагогічний університет ім. М.П. Драгоманова, приватний Університет КРОК, Національний університет біоресурсів і природокористування України, Львівська Політехніка, Київський національний університет технологій та дизайну, Українська інженерно-педагогічна академія і Хмельницький національний університет тощо, самотужки створюють власні системи менеджменту та запроваджують внутрішні системи моніторингу якості.

На інституційному рівні система моніторингу проявляється в оцінюванні навчальним закладом учасників навчально-виховного процесу щодо якості освіти, досягнення ними поставленої мети в опануванні вимог державного стандарту відповідного рівня освіти, коригуванні стратегії розвитку за соціальними, педагогічними, економічними та іншими показниками. Зазвичай, внутрішніми компонентами освіти, на які спрямований моніторинг, є, передусім, якість: основних умов освітнього процесу (результати освіти, управління освітнім процесом, науково-методична робота, кадрове забезпечення, матеріально-фінансове забезпечення тощо); реалізації освітнього процесу (зміст освітнього процесу, навчання, викладання тощо); результатів освітнього процесу (знання, уміння, володіння процедурами творчої діяльності, вихованість, розвиток особистості).

Наукові розвідки проблеми створення систем внутрішнього моніторингу якості вищої освіти на інституційному рівні проводяться вітчизняними науковцями у різних напрямках, одним з яких є розгляд його в рамках систем управління якістю (СУЯ) ЗВО, створеної на базі стандартів ISO 9000. Розроблена колективом авторів під керівництвом Л.М. Віткіна система управління якістю запроваджена у приватному університеті «Крок».

Як відповідь на розпорядженням КМУ № 492–р від 19 червня 2013 р. «Про затвердження плану заходів щодо розроблення, впровадження і функціонування систем управління якістю, екологічного управління та інших систем управління», на освітньому ринку з'являються чисельні пропозиції щодо розробки, впровадження та сертифікації СУЯ освітніх послуг ЗВО на відповідність вимог міжнародних стандартів ISO серії 9000. У окремих регіонах країни, зокрема, в Одеській області, рішення про запровадження СУЯ освіти на базі міжнародного стандарту ISO 9001:2000 прийнято радою ректорів ЗВО.

На загальнодержавному рівні перша спроба офіційного визнання значення СУЯ в вищій освіті відбулася у 2009 р., коли КМУ затверджено нове Типове положення про акредитацію ЗВО, в якому зазначалося, що при проведенні акредитаційної експертизи експертна комісія здійснюватиме аналіз відповідності діяльності навчального закладу Ліцензійним умовам надання освітніх послуг у сфері вищої освіти та оцінювання якості підготовки студентів за напрямом підготовки, спеціальністю, що акредитується, та ефективності внутрішньої системи управління якістю освіти. Однак у офіційній редакції згаданого документа ідея оцінювання внутрішньої СУЯ при акредитації ЗВО так і не знайшла відображення.

І лише у Постанові КМУ від 22.11.2017 р. № 912 «Про порядок та критерії надання закладу вищої освіти статусу національного, підтвердження чи позбавлення цього статусу» зазначається, що позитивна оцінка (сертифікація) системи забезпечення закладом вищої освіти якості освітньої діяльності та якості

вищої освіти (системи внутрішнього забезпечення якості) є обов'язковою умовою надання та підтвердження статусу національного закладу вищої освіти.

Водночас, як зазначає дидакт В.М. Новіков, незадоволеність підприємств результатами впровадження стандартів ISO зростає і становить, за різними даними, до 80 %. Адміністрація вітчизняний ЗВО також не вбачає доцільності у впровадженні СМЯ у діяльність навчальних закладів. Відтак, темпи зростання сертифікованих СУЯ на базі ISO 9001 вкрай незадовільні.

Такий стан речей пов'язаний, на нашу думку, з великим обсягом і трудомісткістю розроблення нормативної документації, високою вартістю процедур сертифікації СУЯ на базі стандартів ISO, що і стримує широке провадження моделей управління та моніторингу якості. Відтак, навчальні заклади створюють власні системи моніторингу якості, що, зазвичай, базуються на сталих ієрархічних схемах управління вищою освітою, радянській моделі збору освітньої інформації у поєднанні з елементами сучасних моделей та методів менеджменту якості на основі принципів TQM, європейської моделі ділової досконалості EFQM, вимог Європейської асоціації гарантії якості у вищій освіті ENQA тощо. Крім цього, при створенні моделей моніторингу спираються на такі наукові підходи: процесний, компетентнісний, системно-діяльнісний, синергетичний, середовищний або їх поєднання.

Щодо кількості рівнів, дослідник І.В. Соколова пропонує комплексну дворівневу систему моніторингу якості професійної підготовки фахівців «факультет-кафедра»; І.П. Анненкова, О.М. Ніколенко, Н.О.Чайкіна, Є.М. Хриков – трирівневу систему «університет–факультет (інститут)–кафедра». Зустрічаються багаторівневі системи моніторингу, наприклад О.М. Блистів пропонує п'ять рівнів, до яких крім вищеназваних, віднесені відповідно, четвертий рівень – викладача і п'ятий – студента. Водночас, І.П. Анненкова наголошує на доцільності використання на кафедральному рівні педагогічного і професіографічного, на факультетському – професіографічного і освітнього, на університетському рівні – освітнього моніторингу.

На вибір моделі впливає мета проведення моніторингу. Зокрема, моніторинг стану об'єкта дозволить забезпечити якість його функціонування, а динаміки розвитку – гарантувати постійне покращення якості. Крім цього існують моделі моніторингу, спрямовані на визначення результативності діяльності ЗВО як ступеня досягнення запланованих цілей (так звана модель «мета-результат»), та її ефективності.

Найбільша кількість досліджень присвячена моніторингу окремих аспектів освітньої системи ЗВО: навчальних досягнень студентів, результатів професійної підготовки майбутніх фахівців, умов досягнення та ефективності освітніх результатів, навчального процесу, навчальних досягнень студентів, викладання та методичного забезпечення навчального процесу, виховної системи, різних напрямів навчальної, виховної, наукової, громадської роботи тощо. Автори пропонують різні моделі системи моніторингу: Кретович С.С. – модель розвитку навчального закладу, Л.П. Коробович – модель моніторингу результативності навчально-виховного процесу ЗВО. Дослідники В.М. Приходько, С.Г. Костогриз, М.С. Скиба, Г.В. Красильникова та ін. вважають, що моніторинг якості освіти має одночасно стосуватися таких складових як: ресурси навчального закладу, освітній процес та результати освітньої діяльності.

Принципово інший підхід висловлений у роботах авторів, які вважають доцільним перехід від практики оцінювання критеріїв якості окремих аспектів діяльності до загального критерію – якості СУЯ ЗВО. Подібну думку зустрічаємо у дослідженнях вітчизняних науковців Л. М. Віткіна, С. М. Лаптева, Т. В. Фінікова, які запропонували трирівневу систему моніторингу СУЯ ЗВО: перший рівень (моніторинг СУЯ); другий рівень (моніторинг якості підготовки студентів) та третій рівень (моніторинг ключових процесів ЗВО). Дослідник Г.І. Хімичева пропонує будувати модель моніторингу на основі вибору структурних складових інтегрованої системи, що базується на використанні трирівневої ієрархічної схеми та процедури оцінювання нормативних складових міжнародних стандартів якості серії ISO. Особливої уваги заслуговують

дослідження моніторингу на основі використання ІКТ, в т. ч. Інтернет-технологій як елементу АСУ. Узагальнення існуючих підходів у вітчизняній вищій освіті до розробки та використання моделей моніторингу якості на рівні ЗВО наведено на рис. 3.1.

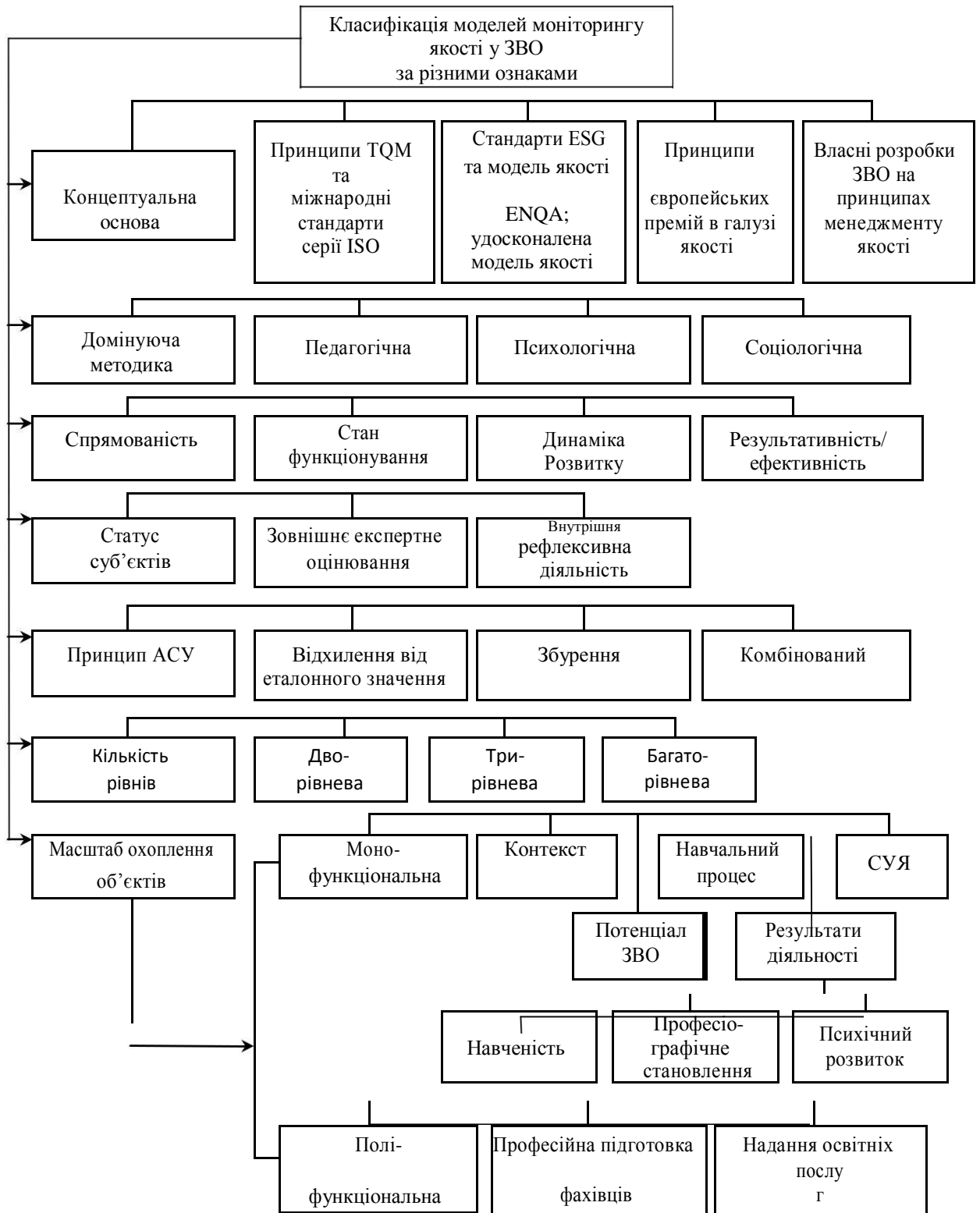

Рис. 3.1 – Класифікації моделей освітнього моніторингу якості на інституційному рівні за різними ознаками

Проведений аналіз свідчить, що переважна більшість моделей моніторингу якості, які проектуються науковцями для впровадження у вітчизняних ЗВО, носить монофункціональний характер і націлена на обмежену кількість об'єктів моніторингу. Водночас, найбільшу складність та практичний інтерес для ЗВО представляють поліфункціональні моделі, у яких моніторинг носить комплексний характер і охоплює ключові складові освітньої системи. До такого типу можна віднести моделі моніторингу якості надання освітніх послуг, професійної підготовки фахівців та вищої освіти на інституційному рівні.

3.2. Стан взаємодії суб'єктів та об'єктів моніторингу. На інституційному рівні освітній моніторинг, як правило, використовується для оцінювання рівня професійної підготовки фахівців різних спеціальностей, у т.ч. педагогічних. Попри численні наукові дослідження в сфері освітнього моніторингу система збору інформації щодо якості професійної підготовки фахівців у ЗВО, у переважній більшості, залишається такою, яка склалася у радянський період і базується на сталій ієрархічній системі контролю.

Під контролем у вищій школі С.У. Гончаренко та П.М. Олійник розуміють виявлення й оцінювання результатів спільної діяльності студента і викладача. Як відомо контроль охоплює не тільки оцінку (як результат) перевірки, але й оцінювання (як процес) та базується на низці дидактичних принципів.

Цілями етапу контролю зазвичай педагоги вважають визначення реального рівня досягнень студентами результатів навчання та встановлення ефективності процесу навчання. Систему контролю в освітньому процесі утворює поєднання його різних видів і форм. Підсумком узагальнення поглядів сучасних педагогів на види педагогічного контролю, представлені на рис. 3.2.

Важливе значення для досягнення мети навчання відіграють форми контролю. Вибір форми контролю залежить від мети, рівня засвоєння знань, змісту навчання, а також видів завдань, що використовуються.

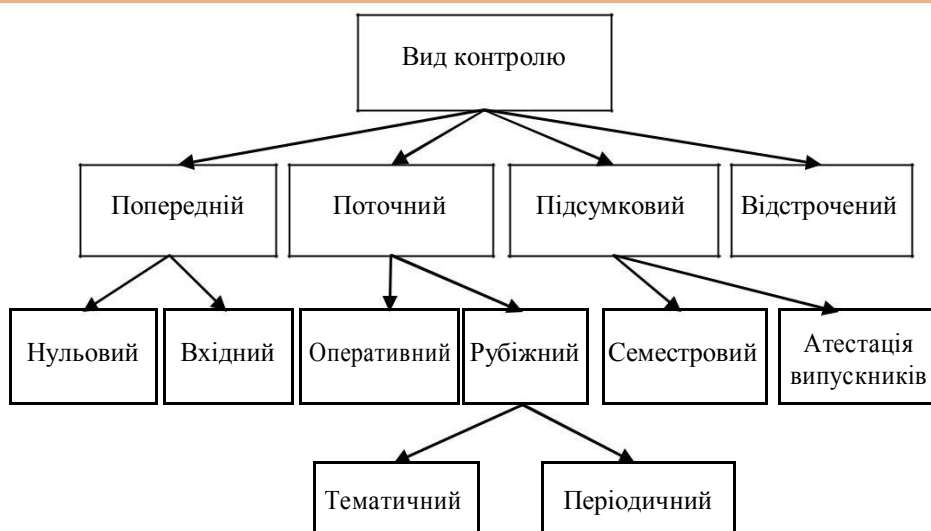

Рис. 3.2 – Види педагогічного контролю

Для поточного, семестрового підсумкового контролю та атестації випускників використовуються різні форми контролю (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Види та форми педагогічного контролю у вищій освіті

Вид контролю	Форма контролю
<i>1. Поточний контроль</i>	
Оперативний, рубіжний: тематичний, періодичний	Опитування
	Диктант (технічний, предметний)
	Контрольна робота
	Контрольне домашнє завдання
	Твір
	Колоквіум
	Захист КР, КП, НДРС
	Захист рефератів, творчих робіт, різних видів індивідуальних завдань тощо
	Практична перевірка (захист лабораторних та практичних робіт, усіх видів практики)
	Рішення ситуаційних завдань, професійних задач

Вид контролю	Форма контролю
	(технологічних, економічних, педагогічних), розв'язання проблемних ситуацій, питань тощо
	Графічна перевірка (РГР, схеми, епюри)
	Ділові, імітаційні ігри, ігрове проектування
	Доповідь, виступ на семінарському занятті, тези виступу на конференції
	Тестовий контроль
	Оцінка за активність студентів на заняттях, внесення пропозицій оригінальних рішень, уточнень, попередніх відповідей тощо
	Перевірка конспектів, роботи з зошитом
	Індивідуальна бесіда на консультації
	Навчальні конкурси, олімпіади з предметів
	Самоконтроль
	Взаємоперевірка
2. Підсумковий контроль	
Семестровий	Іспит
	Диференційований залік
	Залік
Державна атестація	Кваліфікаційна (дипломна) робота (проект)
	Тестовий державний іспит

Крім цього організаційно розрізняють такі форми контролю: індивідуальні, групові, фронтальні. Зупинимося на особливостях проведення підсумкового контролю, оскільки ще й досі його результати виступають одним із основних об'єктів моніторингу в системі вищої освіти.

Підсумковий контроль здійснюється з метою оцінювання результатів на певному освітньому (кваліфікаційному) рівні або на окремих його завершальних етапах. Він містить семестровий контроль та державну атестацію студента. Щодо підсумкового оцінювання на завершальному етапі навчання на певному

рівні вищої освіти, воно здійснюється під час атестації випускників у двох нормативних формах: кваліфікаційної (дипломної) роботи (проекту) або /та атестаційного іспиту.

Підсумковий контроль більшою мірою, ніж інші види контролю, виконує контролюючу функцію і потребує систематизації і узагальнення знань. Не випадково довгі роки державні іспити базувалися на системі завдань, так званих КККЗ (комплексні контрольні кваліфікаційні завдання), зміст яких носив міждисциплінарний комплексний характер. Однак з 1998 р., за наказом МОН України від 31.07.1998 р. № 285, у вищій школі запроваджений тестовий державний іспит. Сутність поняття «педагогічний тест», як показав аналіз робіт з основ класичної та сучасної педагогічної тестології (В.С. Аванесов, В.Г. Кузнецов, О.М. Майоров, М.Б. Челишкова, В.І. Звонніков), міцно пов'язана з іншим педагогічним контентом -- «вимірювання в педагогіці».

Згідно з концепцією педагога В.С. Аванесова у процесі удосконалення педагогічного оцінювання вимірювання є конкретною процедурою кількісного співставлення властивості, що вивчається, з певним еталоном, що приймається за одиницю вимірювання. Відомий дидакт О.М. Майоров розглядає тестування як інструмент, засіб моніторингу ефективності роботи освітніх систем, коли в якості тестового інструмента використовуються тести навчальних досягнень (дидактичні, педагогічні тести). Відтак, розробники вітчизняної методології засобів діагностики галузевих стандартів вищої освіти (ГСВО) вбачали впровадження тестових технологій, як об'єктивного засобу вимірювання результатів навчання студентів, прогресивним кроком на етапі державної атестації.

На жаль, ціла низка причин, серед яких основною є низька культура тестування (розробки, проведення, обробки даних) у вітчизняній освітній галузі, призвела до «нецивілізованого періоду використання тестів» під час атестаційного іспиту в ЗВО, відходу впродовж довгих років від комплексного принципу його проведення до перевірки суми знань з набору професійних дисциплін. У монографії М.П. Карпенка зазначено, що «тестуванням як

інструментом слід користуватися вибірково, у тій сфері, де він приносить користь. Відтак, тестувати слід не остаточні знання – це шлях у нікуди, а компетентності, набуті в процесі навчання».

В той же час слід згадати про багаторічний успішний досвід (1998-2018 рр.) проведення стандартизованого тестового атестаційного іспиту (ліцензійний інтегрований іспит) для фахівців з вищою освітою напрямів «Медицина» і «Фармація» в Україні. В Хмельницькому національному університеті Г.В. Красильникова запропонувала використовувати ситуаційні тести – критеріально-орієнтовані тести досягнень, які складаються з цілеспрямованих наборів тестових завдань, призначених для оцінювання рівня сформованості знань щодо орієнтувальних основ дій, які є адекватними діяльності вирішення проблемних ситуацій, що властиві майбутній соціальній і виробничій діяльності випускників ЗВО педагогічних спеціальностей.

Лише у методичних вказівках з розроблення складових ГСВО (2013 р.) автори методики повернулися до такої нормативної форми засобів діагностики як комплексний державний іспит. При цьому планувалося, що рівень фахової підготовки встановлюватиметься опосередковано за допомогою різних за формою завдань і складатиметься з теоретичної частини (питання, тестові завдання) та практичної частини (розв'язання комплексної ситуаційної задачі з дисциплін, завдання, для реалізації якого використовуються дидактичні засоби, що дозволяє перевірити сформованість відповідних умінь та навичок). Очікується рішення МОН України про введення незалежного ліцензійного іспиту для магістрів.

Семестровий підсумковий контроль проводиться з метою встановлення рівня засвоєння навчального матеріалу з дисципліни або опанування виду діяльності студентом (виконання курсової роботи (проекту), проходження практики тощо) відповідно вимог стандарту вищої освіти. Семестровий контроль з певної дисципліни проводять у формі семестрового іспиту, заліку (диференційованого заліку) відповідно до навчального плану із спеціальності у

терміни, встановлені графіком навчального процесу, та в обсязі навчального матеріалу, визначеному в робочій програмі дисципліни.

Все частіше ЗВО замість контрольних заходів у рамках традиційних сесій віддають перевагу модульно-рейтинговим технологіям навчання студентів з поетапним оцінювання їх навчальних досягнень впродовж навчального процесу в семестрі. З позиції управління якістю професійної підготовки фахівців воно можливе лише на підставі поточного контролю, головне завдання якого полягає у діагностиці якості засвоєння навчального матеріалу під час вивчення навчальної дисципліни.

Різновидом поточного контролю вважають рубіжний (тематичний, періодичний, модульний) контроль знань, як показника якості вивчення окремих тем, розділів, модулів, що дозволяє перевірити засвоєння навчального матеріалу через більш довготривалий період і охоплює більші за обсягом частини дисципліни. Традиційною формою рубіжного контролю у ЗВО й до нині залишаються так звані «внутрішньосеместрові атестації», введені наказом Мінвузу УРСР у 1973 р. на виконання постанови ЦК КПРС та Ради Міністрів СРСР «О мерах по дальнейшему совершенствованию высшего образования в стране». Щомісячні атестації студентів молодших курсів проводилися з метою контролю за виконанням ними самостійної роботи впродовж семестру, отримання об'єктивної оцінки поточної успішності та діагностика академічних проблем, що ставлять під загрозу успішність проходження студентом підсумкового семестрового контролю з дисципліни.

Однак в сучасних умовах реалізація модульно-рейтингових технологій навчання втрачає свою вагомість відносно показники навчальних досягнень групи (поток) студентів, оскільки індивідуальна траєкторія навчання кожного студента в умовах ЄКТС може не співпадати з термінами традиційних екзаменаційних сесій, що практикувалися у вітчизняній вищій школі до 2004 р.

Пошук шляхів удосконалення контролю та оцінювання навчальних досягнень студентів, євроінтеграційні впливи призвели до активного

використання у навчальному процесі рейтингової системи оцінювання навчальних досягнень студентів. Використання такої системи у ЗВО дозволяє налагодити самостійну роботу студентів впродовж семестру, забезпечити індивідуалізацію навчання, підвищити мотивацію до навчання студентів на основі елементів змагальності, сприяти об'єктивності оцінювання навчальних досягнень, вивільнити час сесійного контролю знань на інші види навчальної діяльності, ранжувати академічну успішність студентів з однієї дисципліни та з курсу, спеціальності випуску. Цікавим є досвід вітчизняних ЗВО, які на етапі підсумкового контролю на певному рівні вищої освіти визначають комплексний показник як суму значень двох параметрів: рівня інтелекту особистості IQ та середнього бала рейтингу за усі роки навчання у вищій школі.

Заслуговує на увагу багаторічний оригінальний досвід визначення індексу якості підготовки фахівців за спеціальностями у Національному технічному університеті України «Київський політехнічний інститут», що базується на поєднанні результативної складової якості (залишкові знання за результатами ректорського контролю, дипломне проектування, накопичувальна складова) з результатами соціологічних досліджень роботодавців. Результати моніторингу оприлюднюються на сайті закладу і використовуються для щорічного рейтингування спеціальностей університету, заохочення кращих випускових кафедр та стають предметом обговорення освітянської спільноти.

Останнім часом для обліку навчальних досягнень студентів у вітчизняних ЗВО практикується використання електронних журналів. При цьому підкреслюється, що їх ведення пов'язане з моніторингом навчального процесу та прийняттям рішень щодо його удосконалення. В Хмельницькому національному університеті, наприклад, електронний журнал поточної успішності студентів є складовою автоматизованої інформаційної системи навчального закладу.

Відстрочений контроль увійшов у практику вищої школи ще у радянський період і вважається одним із інструментів контролю якості професійної підготовки фахівців. Ми підтримуємо думку М.П. Карпенко, що граничні

показники правильних відповідей при відстроченому на місяці, роки контролі визначаються у вищій освіті довільно, без наукового обґрунтування. На підставі досліджень процесів забування інформації встановлено, що через три місяці вірно відтворюється лише 47 % інформації, а через рік – 37 %. В той же час критеріальні значення результатів комплексних контрольних робіт (ККР) студентів, встановлені Державною акредитаційною колегією Російської Федерації, наприклад, на рівні 52–80 % для різних дисциплін. Аналогічні методологічні помилки характерні й чинній вітчизняній системі акредитації спеціальностей.

Отже, такий підхід до зазначеного виду контролю повністю виправдовує його радянську назву – «контроль залишкових знань». За умов зміни парадигми освіти та з позицій компетентнісного підходу – знання не є кінцевим результатом професійної підготовки фахівця, з часом вони втрачаються відповідно до межі фізіологічної норми пам'яті людини. Стає зрозумілим, чому численні перевірки якості вищої освіти з боку держави та внутрішні системи якості ЗВО, що базуються на застарілих поглядах щодо моніторингу результатів вищої освіти, не дозволяють отримати достовірну інформацію та прийняти ефективні управлінські рішення. Відтак, сьогодні доцільно вкладати такий зміст завдань в ККР та ректорські контрольні роботи (РКР), за допомогою якого можна перевірити ступінь сформованості системи професійних компетентностей майбутнього фахівця.

Вступний (вхідний) контроль абітурієнтів у вітчизняних ЗВО базується на результатах ЗНО. Актуальним є факт зарахування результатів ЗНО навчальних досягнень випускників навчальних закладів системи ЗСО в якості вступного випробування до ЗВО і питання вибору критеріїв, що оцінюються як вхідні ресурси абітурієнта для його успішного навчання у ЗВО. Такими критеріями в існуючій вітчизняній системі ЗНО є результати навчання випускника ЗНЗ із основних шкільних предметів (українська мова, математика, фізика, хімія, іноземна мова тощо). Спираючись на світову практику та рекомендації міжна-

родних експертів, Україною була обрана збалансована модель ЗНО, що органічно поєднує дві мети – атестацію (сертифікацію) за курс повної загальної середньої освіти та добір (селекція) на навчання у ЗВО, що базується на рейтинговій 200-бальній шкалі.

Однак, існуюча система критеріїв добору до ЗВО не охоплює усіх якостей особистості, що визначають її здатність до отримання вищої освіти. Лише з окремих напрямів підготовки, таких як «Дизайн», «Здоров'я людини» тощо, з метою виявлення професійно важливих якостей абітурієнтів, традиційно проводяться додаткові творчі конкурси, організація яких покладається на приймальні комісії ЗВО.

Відтак, лунають пропозиції дидактів щодо запровадження, поряд з предметним тестуванням, оцінювання здатності абітурієнта до продовження навчання у ЗВО – так званого тесту загальної навчальної компетентності (ТЗНК). Існують приклади використання окремими вітчизняними ЗВО власних методик визначення інтелектуального розвитку особистості IQ, відстеження динаміки його змін впродовж процесу навчання та урахування при визначенні інтегрального комплексного показника оцінки фахівця. Однак такі спроби є поодинокі і не набули належного поширення в освітянському середовищі.

Більше того, у книзі «Побудова систем управління якістю вищого навчального закладу» науковці пропонують абітурієнтів ЗВО за рівнем їх придатності (професійної придатності, особистими якостями та базовим рівнем знань) ранжувати у різні групи навчання, що, на думку авторів, дозволить прогнозувати успішність навчання студентів, а відтак і управляти якістю вищої освіти.

Щодо моніторингу освітньої діяльності ЗВО, то він торкається окремих видів та аспектів, один з яких – взаємодія з ринком праці. Не секрет, що існуюча модель моніторингу працевлаштування випускників ЗВО в Україні є застарілою, не гарантує наявності достовірної інформації. Підтвердженням цього є листи МОН України, які постійно зобов'язують ЗВО надавати правдиву інформацію щодо працевлаштування випускників.

На виконання розпорядження КМУ у 2011 р. МОНмолодьспорту України зобов'язувало ЗВО створити підрозділи щодо сприяння працевлаштуванню студентів та випускників для виконання таких завдань: проведення постійного аналізу попиту фахівців на ринку праці та інформування зацікавлених сторін щодо результатів своїх досліджень. Під впливом різних причин очікування щодо покращення ситуації не справдилися; і до нині інформація про працевлаштування випускників, що надається ЗВО, не може використовуватися для стратегічного планування розвитку закладу вищої освіти зокрема, та вищої освіти в цілому

Інший об'єкт моніторингу освітньої діяльності ЗВО – якісний склад викладачів та їх професійна діяльність. Ще й сьогодні потенціал професорсько-викладацького складу (ПВС) визначається показниками наявності наукового ступеня (звання) та своєчасністю проходження викладачем різноманітних форм підвищення кваліфікації. Поряд з цим все частіше йде мова про комплексний характер оцінювання потенціалу ПВС, відтак для порівняння ефективності роботи викладачів ЗВО використовують різноманітні рейтингові системи.

Позитивними характеристиками таких систем є: активізація діяльності викладача з усіх видів робіт, стимулювання професійного росту, розвиток творчої ініціативи, а також накопичення статистичної інформації про становлення і динаміку професійного розвитку особистості зокрема, та потенціалу структурних підрозділів (кафедр, факультетів), стимулювання їх діяльності, спрямованої на підвищення якості вищої освіти та встановлення відповідності показників роботи ЗВО акредитаційним вимогам МОН України.

Методики, за якими здійснюється оцінювання діяльності викладачів, зазвичай, містять такі напрями: навчальна, методична, наукова, організаційна роботи. Автори методики рейтингування викладачів університету «Крок» додатково враховують і особисті якості викладачів. У Хмельницькому національному університеті рейтингування викладачів здійснюється з 2000 р. Зміна вагових співвідношень визначених методикою критеріїв дозволяє

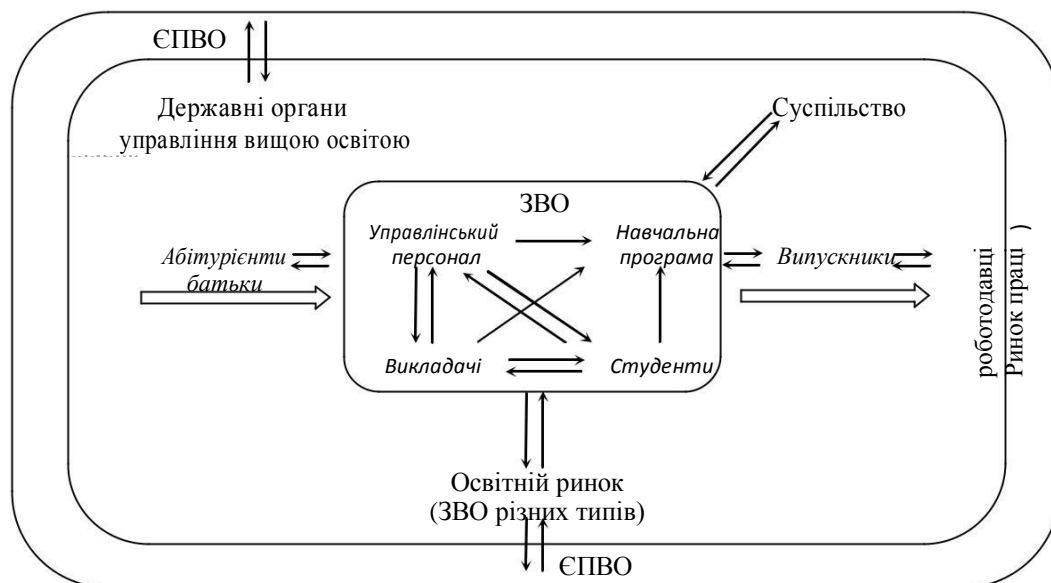
адміністрації ЗВО оперативно спрямовувати роботу викладачів у перспективних напрямках діяльності університету та/або підвищувати активність у тих напрямках, що потребують покращення. Така діяльність адміністрації закладів освіти відповідає вимогам Закону України «Про вищу освіту» (ст. 16), що зобов'язує ЗВО здійснювати «щорічне оцінювання науково-педагогічних і педагогічних працівників ЗВО та регулярне оприлюднення результатів таких оцінювань на офіційному веб-сайті закладу вищої освіти, на інформаційних стендах та в будь-який інший спосіб».

Аналіз існуючої практики збору на інституційному рівні інформації щодо якості професійної підготовки фахівців, у т.ч. педагогічних, показав, що на сьогодні рано стверджувати про існування цілісної моделі моніторингу. Комплексне обстеження стану освітньої системи ЗВО здійснюється з періодичністю один раз на 5–10 років, отримана інформація використовується закладом для самоаналізу діяльності під час проведення процедур державного ліцензування та акредитації. Результати аналізу представлені за допомогою сучасного логіко-структурного підходу (ЛСП), започаткований у 1960-х роках у США.

Сьогодні ЛСП є поширеним інструментом в європейській практиці створення дидактичних проектів, першою фазою якого є аналітична. Графічно аналіз зацікавлених сторін щодо якості професійної підготовки у ЗВО за допомогою ЛСП можна представити (рис. 3.3).

Отже, суб'єктами моніторингу якості професійної підготовки майбутніх фахівців, а відтак носіями моніторингових функцій, виступають держава, громадянське суспільство, учасники освітнього процесу (студенти, викладачі, управлінський персонал ЗВО), представники ринку праці (роботодавці) та освітнього простору (вітчизняні та зарубіжні ЗВО, міжнародні організації). І хоча ступінь їх участі у процесі різна, всі вони отримують дані щодо якості професійної підготовки фахівців через різні канали інформації, аналізують їх та використовують для власних потреб. Немаловажним об'єктом моніторингу на

інституційному рівні є освітня програма, за якою здійснюється професійна підготовка фахівців певного напрямку (спеціальності).

Примітка. \longleftrightarrow – канали інформації.

Рис. 3.3 – Схема аналізу зацікавлених сторін моніторингу якості професійної підготовки фахівців на інституційному рівні

Детальніше проаналізуємо стан взаємодії суб'єктів та об'єктів моніторингу якості професійної підготовки фахівців на інституційному рівні та перспектив їх удосконалення (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Взаємодія суб'єктів та об'єктів моніторингу якості професійної підготовки фахівців на інституційному рівні

Моніторинг		Характеристика стану моніторингу та перспектив його удосконалення
Суб'єкт	Об'єкт	
Потоки взаємодії в межах освітньої системи ЗВО		
1. Викладач	Студент	Існує постійна практика збору і накопичення інформації щодо оцінювання викладачами навчальних (поточних та підсумкових) досягнень студентів
2. Студент	Викладач	Як правило практика збору інформації щодо оцінювання діяльності викладача студентами обмежена, потребує

Моніторинг		Характеристика стану моніторингу та перспектив його удосконалення
Суб'єкт	Об'єкт	
		включення у систему внутрішнього моніторингу якості професійної підготовки фахівців шляхом періодичного анкетування студентів
3. Викладач	Викладач	Практики збору інформації щодо самооцінювання викладачами власної діяльності не існує, оцінювання діяльності колег – використовується в окремих випадках; потребує включення у систему внутрішнього моніторингу якості професійної підготовки фахівців шляхом періодичного анкетування викладачів-колег
4. Викладач	Навчальні програми	Практики збору інформації щодо оцінювання програм викладачами не існує, бажано активне залучення викладачів до оцінювання і перегляду програм через механізми внутрішнього моніторингу якості професійної підготовки фахівців
5. Викладач	Управлінський персонал	Практики збору інформації щодо прямого оцінювання підлеглими діяльності керівників не існує, опосередковано відбувається під час обрання на керівну посаду шляхом таємного голосування, бажано включення у систему внутрішнього моніторингу якості освітньої діяльності ЗВО шляхом періодичного анкетування викладачів
6. Викладач	ЗВО	Практики збору інформації щодо оцінювання викладачами ефективності діяльності ЗВО не існує, потребує включення у систему внутрішнього моніторингу якості освітньої діяльності ЗВО шляхом періодичного анкетування викладачів
7. Студент	Навчальні програми	Практики збору інформації щодо оцінювання студентами навчальних програм не існує, бажано залучати студентів до оцінювання і перегляду програм через механізми внутрішнього моніторингу якості професійної підготовки фахівців
8. Студент	Управлінський персонал	Практики збору інформації щодо оцінювання студентами управлінського персоналу ЗВО не існує
9. Студент	ЗВО	Практики збору інформації щодо оцінювання студентами діяльності ЗВО, його окремих підрозділів не існує, потребує включення у систему внутрішнього моніторингу якості професійної підготовки фахівців шляхом періодичного анкетування студентів ЗВО
10. Студент	Студент	Практики збору інформації щодо самооцінювання студентами не існує
11. ЗВО	ЗВО	Існує практика збору на накопичення інформації щодо самооцінювання ЗВО періодично один раз на п'ять років під час проходження процедури акредитації; потребує включення у систему внутрішнього моніторингу якості освітньої діяльності ЗВО

Моніторинг		Характеристика стану моніторингу та перспектив його удосконалення
Суб'єкт	Об'єкт	
12. ЗВО	Управлінський персонал	Практики збору інформації щодо оцінювання ефективності роботи управлінського персоналу не існує, потребує включення у систему внутрішнього моніторингу якості освітньої діяльності ЗВО
<i>Потоки взаємодії за межами освітньої системи ЗВО</i>		
13. ЗВО	Абітурієнт	Практики збору інформації щодо абітурієнтів під час вступної кампанії обмежується соціодемографічними характеристиками; потребує розширення інформації у системі внутрішнього моніторингу якості професійної підготовки фахівців за рахунок психологічних характеристик
14. ЗВО	Випускник	Практика збору інформації щодо результатів державної атестації студентів ЗВО та роботи ДЕК існує
15. Випускник	Навчальні програми	Практики збору інформації щодо задоволеності якістю отриманої вищої освіти та навчальною програмою не існує; потребує включення у систему внутрішнього моніторингу якості вищої освіти шляхом анкетування студентів випускних курсів, молодих фахівців
16. Випускник	ЗВО	Практики збору інформації щодо оцінювання випускниками освітньої діяльності ЗВО не існує; потребує включення у систему внутрішнього моніторингу якості освітньої діяльності ЗВО шляхом анкетування випускників, молодих фахівців
17. ЗВО	Ринок праці	Практика маркетингових досліджень ринку праці слабо розвинена; потребує включення у систему внутрішнього моніторингу якості професійної підготовки фахівців
18. Роботодавці	Навчальні програми	Практики збору інформації щодо оцінювання роботодавцями змісту навчальних програм та якості вищої освіти випускників не існує, потребує включення у систему внутрішнього моніторингу якості професійної підготовки фахівців шляхом анкетування роботодавців
19. Державні органи управління	ЗВО	Існуюча практика моніторингу якості вищої освіти базується на застарілій системі показників, громіздка, не відображає реального стану речей; потребує спрощення та трансформації відповідно до європейських підходів
20. Суспільство	ЗВО	Практики моніторингу діяльності ЗВО громадськими організаціями практично не існує; потребує зміни принципів проведення процедур зовнішнього забезпечення якості вищої освіти
21. ЗВО	Освітній ринок	Слаборозвинена практика бенчмаркінгу в освіті, потребує подальшого розвитку

Як видно з табл.3.1, до цих пір на інституційному рівні:

- чинна система управління залишається замкненою, самодостатньою, слабоорієнтованою на зворотній зв'язок із зовнішнім середовищем;
- до процесів моніторингу в закладах освіти переважно долучаються лише викладацький та управлінський персонал, як правило, студенти слабо впливають або взагалі не беруть участі в управлінні якістю вищої освіти;
- жорстким залишається вертикальний зв'язок державних органів вищої освіти з ЗВО, що підтримується через систему нормативно-розпорядчої документації, яка регламентує освітню діяльність закладу, не залишаючи йому фактично простору для самостійності;
- робота наглядових рад ЗВО за участі представників громадськості та професійних союзів роботодавців носить формальний характер, відтак громадянське суспільство не має інструментів впливу на систему освіти;
- випускники ЗВО, як правило, не задіяні в оцінюванні якості отриманої вищої освіти, відтак навчальний заклад втрачає об'єктивне джерело неупередженої інформації щодо результатів своєї діяльності;
- ринок праці не проявляє активності у розробленні та оцінюванні навчальних програм, внесенні необхідних змін і їх оновленні.

Схема аналізу зацікавлених сторін моніторингу якості професійної підготовки фахівців (рис. 3.3) та їх взаємодії на інституційному рівні (позиції 1–4, 7, 9, 10, 13–15, 17, 21 у табл. 3.1) описує ситуацію, що склалася сьогодні у ЗВО стосовно моніторингу якості професійної підготовки фахівців. Відповідно до об'єкта сформулюємо основну проблему дослідження як «недостовірність, обмежені обсяг і доступність до інформації усіх зацікавлених сторін щодо якості професійної підготовки фахівців на інституційному рівні» та проаналізуємо її з позицій встановлення причинно-наслідкових зв'язків ЛСП.

Результати встановлення зв'язків представимо у вигляді *дерева проблем* – ключового елементу аналітичної фази, яке буде для нас джерелом інформації для проведення етапу аналізу (рис. 3.4). Як видно з рис. 3.4, головна проблема моніторингу спричинена низкою об'єктивних та суб'єктивних причин, що можна угрупувати за ознакою приналежності до певної групи зацікавлених сторін, пов'язаних з:

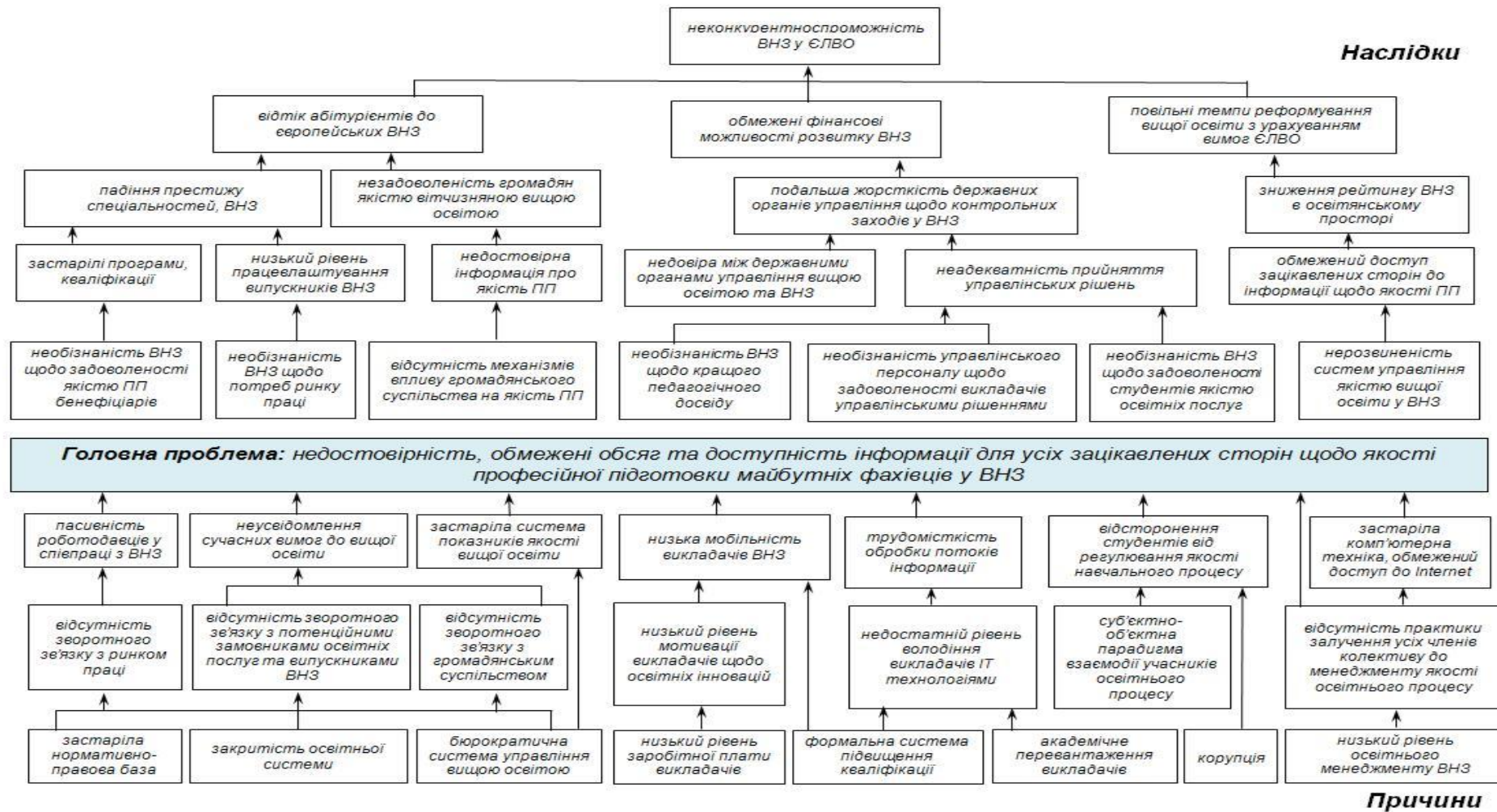

Рис. 3.4 – Логіко-структурний аналіз причинно-наслідкових зв'язків проблеми моніторингу якості професійної підготовки фахівців у ЗВО («дерево проблем»)

- бенефіціарами вищої освіти (роботодавцями, випускниками, громадянським суспільством);
- взаємодією суб'єктів процесу професійної підготовки майбутніх фахівців у ЗВО (студенти, викладачі, управлінський персонал);
- взаємодією ЗВО з іншими учасниками освітнього простору, в т.ч. органами державного управління, закладами-партнерами, впливом ЄПВО.

Розглянемо першу групу причин. Сьогодні вища школа мало переймається думкою роботодавців щодо якості підготовки фахівців, яких вона постачає на ринок праці. Відтак невідповідність обсягів підготовки фахівців з вищою освітою потребам ринку праці є досить істотною, оскільки досі система вищої освіти орієнтується, передусім, на необґрунтований попит молоді на окремі «модні» спеціальності, а не потреби економіки. Відсутність об'єктивної інформації щодо спектра необхідних фахівців на ринку праці сприяє виникненню протиріч між професійними орієнтаціями молоді і потребами підприємств, організацій і фірм у фахівцях.

Відтак, прийняття оперативних і якісних управлінських рішень, пов'язаних з підвищенням якості підготовки фахівців, задоволенням їх потреб у розвитку і потреб суспільства, неможливо без відстеження динамічних соціально-економічних процесів і явищ, що відбуваються в країні. Ця обставина вимагає стабільного надходження оперативної інформації, її перетворення в зручні для аналізу форми, що вимагає створення єдиної, чітко налагодженої системи моніторингу.

В той же час слід усвідомлювати, що масштабні маркетингові дослідження потреб сучасного динамічного ринку праці для встановлення пріоритетних напрямів підготовки фахівців в Україні не під силу окремим вищим навчальним закладам. Отже, необхідно організувати державну систему моніторингу ринку праці та освітнього ринку на основі використання сучасних методів маркетингових досліджень, стратегічного планування тощо, та покласти такі зобов'язання на спеціалізовані експертно-аналітичні органи.

Друга група причин свідчить, що сьогодні між суб'єктами освітнього процесу на рівні ЗВО не існує прозорого механізму інформування сторін щодо якості професійної підготовки майбутніх фахівців. І основною причиною такого стану речей є відсторонення студентів від питань регулювання якості вищої освіти. Відтак, виникає протиріччя між реальним станом надання освітніх послуг та постійно зростаючими вимогами основних споживачів цих послуг – студентів ЗВО. Крім цього, активне залучення усіх співробітників ЗВО до процесів забезпечення якості також має базуватися на зворотному зв'язку з ними.

Передумовою виникнення третьої групи причин є перехід країни до ринкової моделі економіки, що зумовило зміну місця ЗВО у її соціально-економічній системі. Нові умови конкуренції ЗВО за держзамовлення на підготовку фахівців; кошти населення, що може оплачувати освітні послуги; фінансова підтримка держави, міжнародних фондів та корпорацій у вигляді проектів, грантів на наукові дослідження тощо, вимагають здійснення навчальними закладами складних процедур аналізу зовнішнього середовища та пошуку нестандартних управлінських рішень.

На основі аналізу «дерева проблем» моніторингу якості професійної підготовки фахівців на інституційному рівні за допомогою ЛСП представимо *«дерева цілей»* (рис. 3.5). Згідно з ЛСП кожна проблема має трансформуватися у конструктивну мету. При цьому вимогами до формулювання цілей є реальність, конкретність, досяжність. Наприклад, представлений на рис. 3.4 наслідок «відстороненість студентів у процесах регулювання якості професійної підготовки» на рис. 3.5 трансформується у мету «залучення студентів до оцінювання якості надання освітніх послуг ЗВО».

Метою комплексного моніторингу якості професійної підготовки фахівців педагогічних спеціальностей на інституційному рівні є постійне підвищення рівня професійної підготовки фахівців шляхом інформаційної підтримки внутрішньої системи забезпечення якості та гарантування усім зацікавленим сторонам доступу до достовірної інформації. Ієрархію цілей моніторингу якості професійної підготовки фахівців на інституційному рівні представлено на рис. 3.6.

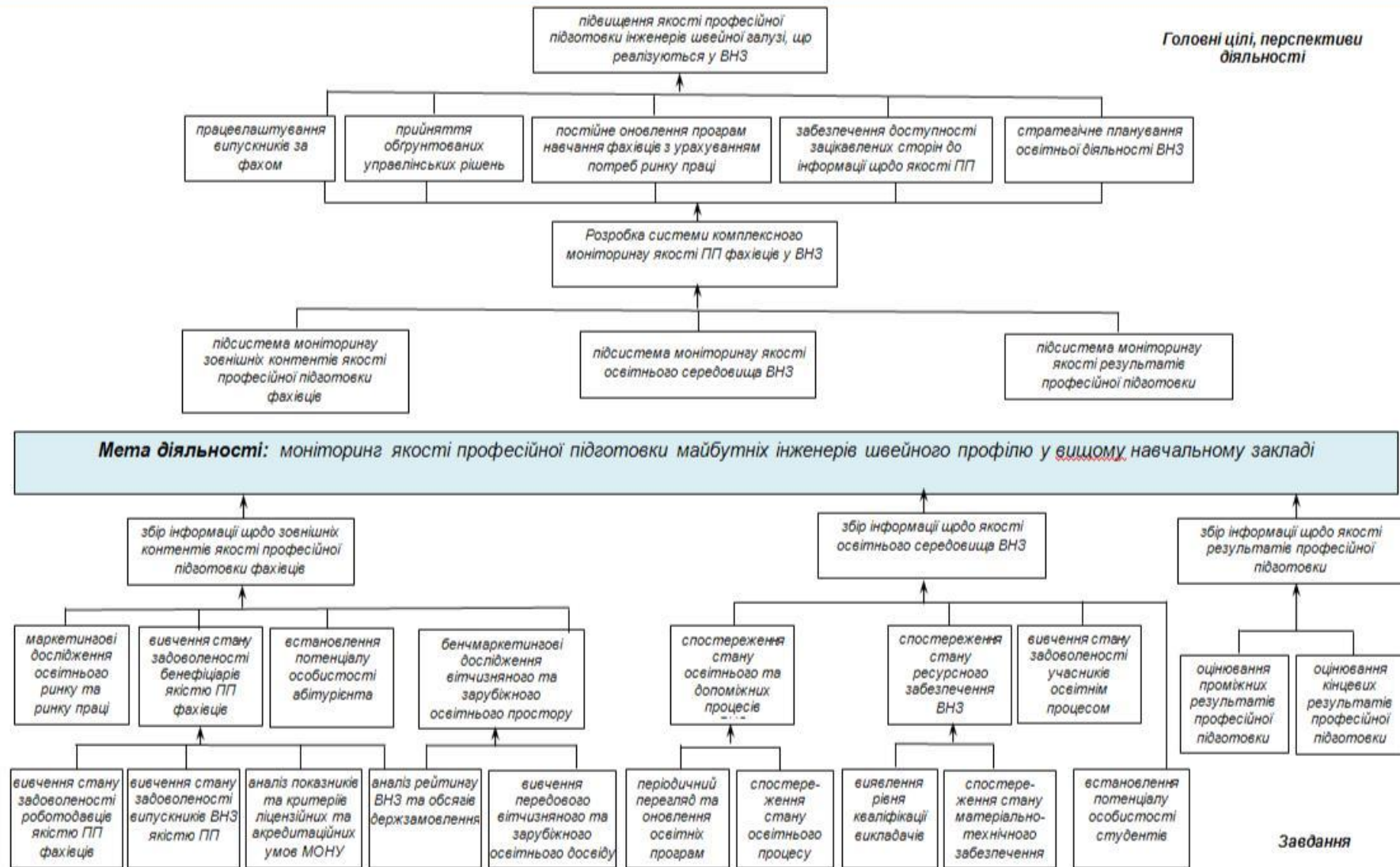

Рис. 3.5 – Аналіз діяльності з моніторингу якості професійної підготовки фахівців у ЗВО («дерево цілей»)

Завданнями комплексного моніторингу якості професійної підготовки фахівців на інституційному рівні є:

- встановлення реального рівня якості професійної підготовки фахівців певної спеціальності відповідно до стандартів вищої освіти;
- встановлення якості умов реалізації професійної підготовки фахівців певної спеціальності у ЗВО;
- аналіз та інтерпретація інформації для прийняття ефективних управлінських рішень, в т.ч. попередження негативних явищ, прогнозування та стратегічного планування розвитку якості професійної підготовки фахівців різних спеціальностей;
- забезпечення доступності інформації щодо якості професійної підготовки майбутніх фахівців для усіх зацікавлених сторін.

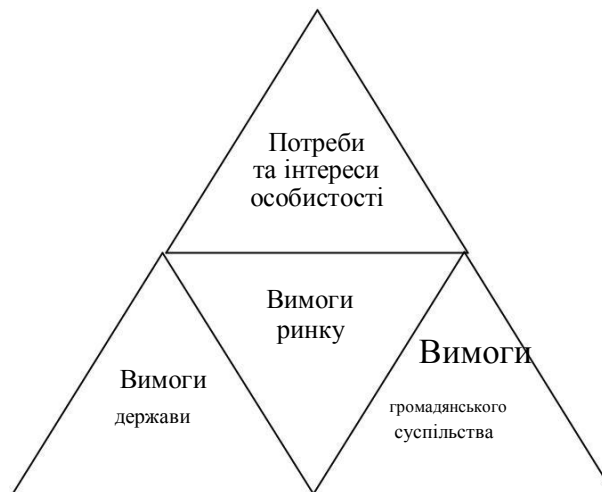

Рис. 3.6. – Ієрархія цілей моніторингу якості професійної підготовки фахівців на інституційному рівні

Виходячи з мети та завдань, основними напрямками комплексного моніторингу якості професійної підготовки фахівців у ЗВО є:

- моніторинг якості результатів професійної підготовки майбутніх фахівців;
- моніторинг якості освітнього середовища ЗВО, де відбувається професійна підготовка майбутніх фахівців;

– моніторинг зовнішніх контентів, що впливають на якість професійної підготовки фахівців на інституційному рівні.

Отже, об'єктами комплексного моніторингу якості професійної підготовки фахівців на інституційному рівні є:

1) зміст програм навчання фахівців різних напрямів підготовки (спеціальностей) та умови їх реалізації: ресурсне забезпечення (людський потенціал, матеріальні ресурси);

2) процедури освітнього як основного процесу у ЗВО та усіх структурних процесів; внутрішній потенціал особистості як суб'єкта процесу професійної підготовки; зовнішні контенти (ринок праці, освітній ринок, державні органи управління, бенефіціари, ЄПВО тощо);

3) проміжні та кінцеві результати професійної підготовки майбутніх фахівців тощо.

Предметом моніторингу виступає система показників та критеріїв якості професійної підготовки фахівців, специфіка яких обумовлена певною галуззю та спеціальністю.

З точки зору педагогічного менеджменту моніторинг можна розглядати як інформаційну систему, в якій задіяні суб'єкти – носії моніторингових функцій.

Суб'єкти моніторингу, в свою чергу, поділяються на дві групи: тих, хто надає інформацію, і тих, хто її збирає і обробляє. Відтак, суб'єктами моніторингу професійної підготовки фахівців на інституційному рівні виступають студенти, викладачі, управлінський персонал, тобто усі учасники освітнього процесу у ЗВО, а також представники державних органів управління освітою, ринку праці, вітчизняного та європейського освітнього простору тощо.

Отже, наукові розвідки щодо використання моніторингу на інституційному рівні носять фрагментарний характер, дозволяють ЗВО вирішувати окремі завдання, однак не набули комплексного системного характеру, що призводять до створення внутрішніх систем комплексного

моніторингу якості професійної підготовки фахівців різного профілю, в тому числі педагогічного.

Частина керівників ЗВО продовжують використовувати технологічно застарілі системи збору статистичної інформації, вимушені в складних соціально-економічних умовах вирішувати нагальні поточні проблеми життєдіяльності навчального закладу і недостатньо приділяють уваги відстеженню та оцінюванню діяльності ЗВО, якості професійної підготовки фахівців, плануванню, прогнозуванню та прийняттю рішень на основі достовірної інформації, що негативно впливає як на імідж закладу освіти, так і конкурентоспроможність випускників.

Розроблено досить багато моделей управління якістю вищої освіти, в т. ч. на основі стандартів серії ISO 9000. Однак до цього часу не сформована цілісна концепція внутрішнього забезпечення якості вищої освіти з позицій сучасних досягнень науки, зокрема, філософії, педагогіки, психології тощо; не існує єдиної системи моніторингу і оцінювання якості професійної підготовки фахівців; системи показників моніторингу якості професійної підготовки фахівців формуються ЗВО інтуїтивно, без їх належного наукового відбору, а тому малоефективні.

Окремі напрями роботи, зокрема, моніторинг ринку праці, прогнозування потреби в кваліфікаціях та визначення вимог до них є затратними та трудомісткими, відтак непосильними для реалізації структурним підрозділам ЗВО, а тому вони мають виконуватися за участі ЗВО іншими уповноваженими органами ринку освітніх послуг за належної фінансової підтримки держави та/або ринку праці.

3.3. Моделювання освітнього моніторингу в ЗВО. За філософським визначенням В. Штоффа моделлю є мисленнево уявна або матеріально реалізована система, що відображає або відтворює об'єкт дослідження, здатна

заміщати його так, що її вивчення дає нову інформацію про об'єкт. Згідно з існуючою класифікацією виділяють три види моделей:

- фізичні, що мають подібну з оригіналом природу;
- матеріально-математичні, у яких фізична природа відрізняється від прототипу, але існує математичний опис оригіналу;
- логіко-семіотичні, що характеризуються наявністю конструкцій зі спеціальних знаків, символів і структурних схем

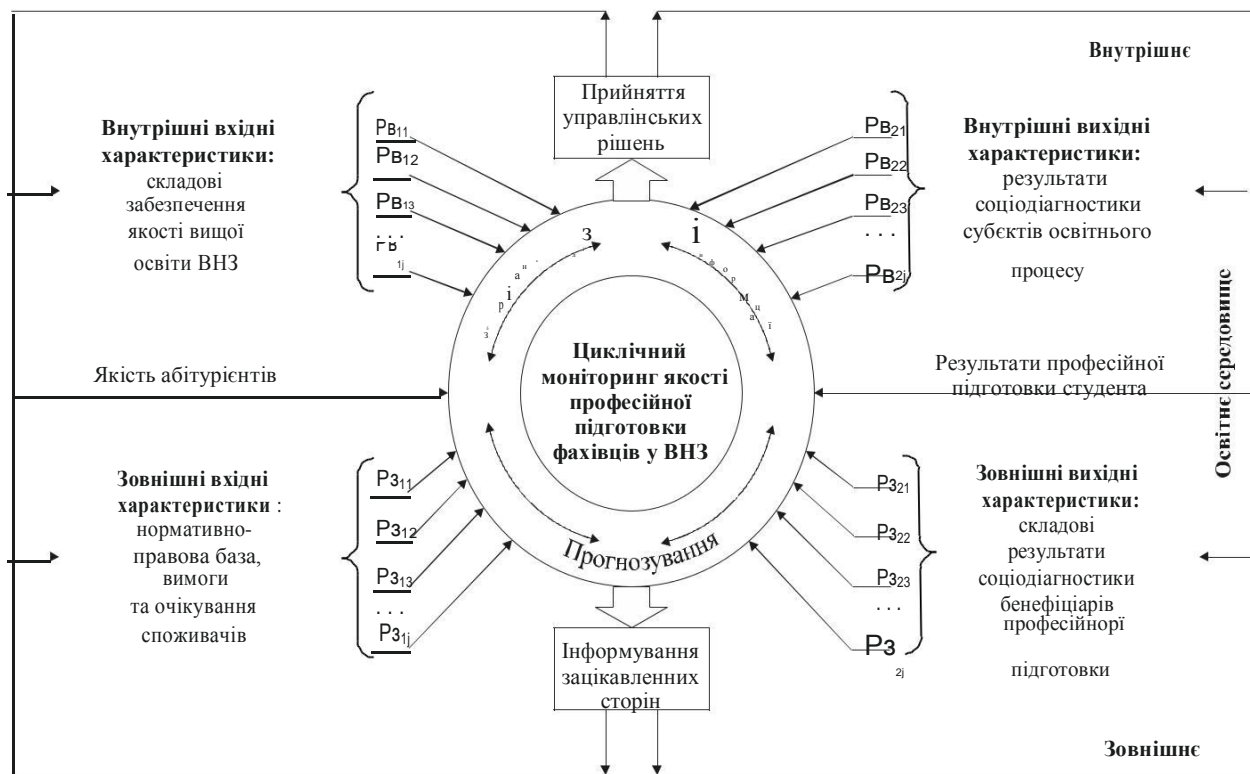
Водночас, моделювання педагогічних явищ має свою специфіку, основна з яких полягає у тому, що об'єктом моделювання виступають реальні фрагменти педагогічної діяльності, які відтворюють певні функції і властивості вихідного явища. Відтак, у педагогіці використовують динамічні моделі, до складу яких входять модель структури явища та модель функціонування. Інша особливість педагогічного моделювання полягає у невизначеності результатів особливо у довгостроковій перспективі.

Під педагогічною моделлю О.М. Дахін розуміє логічно послідовну систему відповідних елементів, що містить цілі, зміст освіти, проектування педагогічної технології та технології управління навчальним процесом, навчальних планів та програм. У залежності від характеру задач діяльності, він виділяє два типи педагогічного моделювання: фрагментарно-предметне та знакове. На заміну усталених довгий час понять «фізичні» та «матеріально-математичні» моделі він пропонує використовувати дефініцію «фрагментарно-предметне моделювання», у якому в якості об'єкта дослідження обирається один базовий або декілька аспектів-зрізів педагогічної діяльності.

Нерідко у педагогіці серед інших виокремлюють моделі моніторингу як такі, що націлені на створення механізмів зворотного зв'язку і способів коригування можливих відхилень від запланованих результатів в освіті. Серед існуючих різновидів моделей наріжною є концептуальна (змістовна). Вона є абстрактною і визначає склад та структуру об'єкта дослідження, властивості

елементів, причинно-наслідкові зв'язки, притаманні досліджуваній системі для досягнення мети моделювання.

При моделюванні концептуальної моделі враховуються такі вимоги – вона має: представляти і описувати систему, у якої є мета і результат; знаходитися у певному співвідношенні схожості та відмінності з оригіналом; замінювати оригінал у певних випадках у процесі дослідження; забезпечувати можливість отримання нових знань про оригінал у результаті дослідження. Як результат узагальнення теоретичних засад авторами розроблена концептуальна схема комплексного моніторингу якості професійної підготовки фахівців на інституційному рівні, в основу якої покладена структура моніторингу та модель функціонування (рис. 3.7).

Примітки: P_{Z1j} – показник зовнішній вхідний; P_{Z2j} – показник зовнішній вихідний; P_{V1j} – показник внутрішній вхідний; P_{V2j} – показник внутрішній вихідний; j – кількість показників у групі.

Рис. 3.7 – Концептуальна схема комплексного моніторингу якості професійної підготовки майбутніх фахівців у ЗВО

Структурними компонентами концептуальної схеми є вхідні показники, орган управління, об'єкт управління, вихідні дані. Отже вхідними показниками виступають: якість абітурієнта, що визначається рівнем базових знань та характеристикою його здатності до продовження навчання у ЗВО (загальної навчальної компетентності); зовнішні P_3 і внутрішні контенти P_6 освітнього середовища; а вихідними – кінцеві результати навчання студента, описані у термінах компетенцій.

Об'єктами моніторингу виступають показники якості професійної підготовки фахівців, що підлягають оцінюванню суб'єктами навчального процесу і бенефіціарами професійної підготовки. Орган управління виконує функції збору, аналізу, обробки, зберігання та поширення інформації і його діяльність носить циклічний характер. Через функцію обслуговування процесів підготовки та прийняття рішень розкривається управлінська сутність моніторингу, оскільки лише при наявності необхідної інформації, що відповідає вимогам повноти, достовірності і своєчасності, можна ефективно здійснювати планування, організацію виконання, контроль і регулювання основного та допоміжних процесів у навчальному закладі. Відтак, моніторинг виступає інтеграційною ланкою освітньої системи на інституційному рівні, оскільки об'єднує усі організаційно-управлінські рівні ЗВО.

Особливостями запропонованої концептуальної схеми комплексного моніторингу якості професійної підготовки майбутніх фахівців у ЗВО є:

– відкритість системи моніторингу, в межах якої можна комбінувати різні характеристики та за необхідності вводити нові, зокрема, для реалізації різних моделей якості вищої освіти у ЗВО, та/або його участі у різноманітних конкурсах якості тощо;

– комплексний характер моніторингу якості професійної підготовки майбутніх фахівців є компонентою внутрішньої системи забезпечення якості вищої освіти ЗВО;

– прийняття управлінських рішень на основі результатів моніторингу;

– постійне інформування ЗВО усіх зацікавлених сторін щодо якості професійної підготовки фахівців.;

– необхідність розроблення в межах одного ЗВО для різних напрямів підготовки (спеціальностей) системи критеріїв якості, частина яких має бути інваріантною, однаковою для усіх, а частина – варіативною, враховувати специфіку змісту певної професійної підготовки фахівців.

Спираючись на основні положення концепції, поняття, закономірності, принципи моніторингу та концептуальну схему моніторингу якості професійної підготовки фахівців на інституційному рівні представимо їх наочно у вигляді розробленої концептуальної моделі (рис. 3.8).

З позиції системного підходу відносно самостійні компоненти моделі розглядаються не ізольовано, а у взаємозв'язку, розвитку, динаміці. Системний підхід дозволяє виявити інтегративні системні властивості і якісні характеристики, які відсутні у складових елементів системи. Предметний та функціональний аспекти системного підходу вимагають реалізації у єдності таких принципів дослідження як конкретність, урахування всебічних зв'язків і розвитку. Ґрунтуючись на окреслених положеннях, концептуальна модель комплексного моніторингу професійної підготовки фахівців на інституційному рівні містить такі блоки:

- цільовий,
- теоретико-методологічний,
- змістовно-технологічний,
- результативний.

Як видно з рис. 3.8, вихідною інформацією моделі моніторингу якості професійної підготовки фахівців на інституційному рівні виступають зовнішні та внутрішні контенти, а саме, низка вимог і очікувань щодо якості вищої освіти з боку різних зацікавлених сторін: суспільства (абітурієнтів та їх батьків, роботодавців тощо), держави, особистості (студента як майбутнього фахівця певної спеціальності), ЗВО.

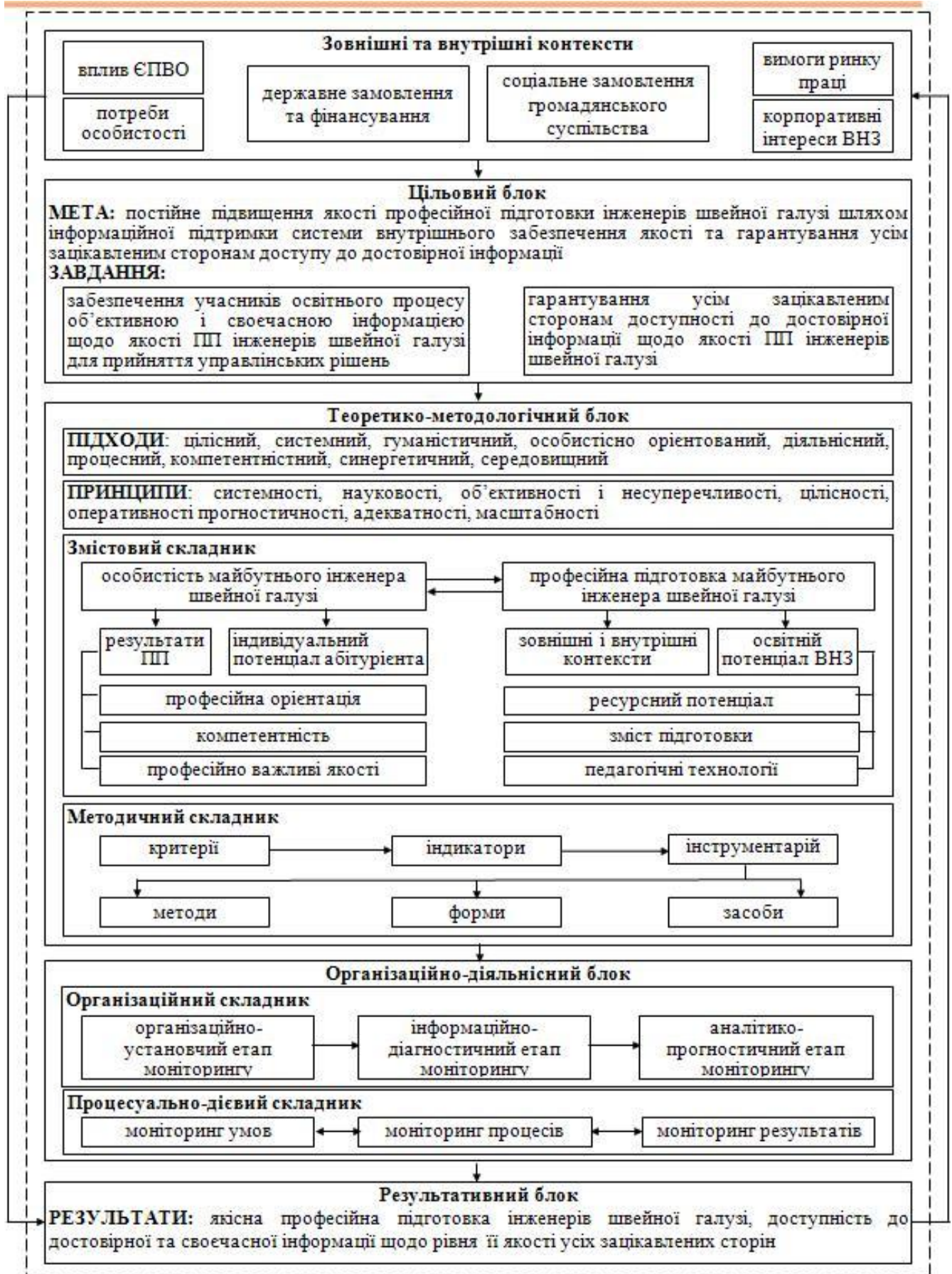

Рис. 3.8 – Концептуальна модель моніторингу якості професійної підготовки фахівців у ЗВО

Усі суб'єкти процесу по-різному розуміють якість професійної підготовки. Насамперед, студент її сприймає як підготовленість до професійної діяльності, успішної кар'єри, отримання престижної роботи на ринку праці після завершення навчання; адміністрація ЗВО пов'язує якість з поняттям відсіву, ефективністю реалізації навчальних програм; держава – досягнення встановлених стандартами вищої освіти вимог до підготовки фахівців певної спеціальності.

Теоретико-методологічний блок є підґрунтям моделі, що містить систему принципів та підходів до розробки моніторингу, реалізується у цільовому, змістово-технологічному та результативному компонентах.

Цільовий блок характеризується єдністю мети та завдань, що сформульовані в результаті побудови «дерева цілей». Метою моніторингу якості професійної підготовки фахівців на інститутційному рівні є: постійне прогнозування розвитку якості професійної підготовки фахівців шляхом інформаційної підтримки внутрішньої системи забезпечення якості та гарантування усім зацікавленим сторонам доступу до достовірної інформації.

Віддалена, стратегічна мета системи внутрішнього моніторингу якості професійної підготовки фахівців полягає у постійному підвищенні якості професійної підготовки фахівців та їх конкурентоздатності на вітчизняному та європейському ринках праці. Виходячи з мети, визначені основні завдання моніторингу: забезпечення об'єктивною і своєчасною інформацією щодо стану та динаміки показників якості професійної підготовки фахівців для прийняття управлінських рішень; гарантування доступності до достовірної інформації щодо якості професійної підготовки фахівців усім зацікавленим сторонам. Цільовий блок обумовлює зміст інших компонент моделі і забезпечує умови їх взаємодії та єдності.

Змістово-технологічний блок містить зміст та складові технології моніторингу, а саме: методичну (методи, прийоми, форми, засоби тощо), організаційну (стратегію, етапи, алгоритм), оцінно-результативну (критерії та показники).

Результативний блок містить чіткі уявлення про досягнення мети – доступність до достовірної і своєчасної інформації щодо стану та динаміки якості професійної підготовки фахівців та умов її реалізації у ЗВО усім зацікавленим сторонам; інформаційна підтримка внутрішньої системи забезпечення якості.

Як відомо, для опису ступеня ефективності моделювання в педагогіці використовується поняття «педагогічна валідність», що є близьким до змісту понять достовірності та адекватності. З точки зору А. Дахіна, за якою одним із дієвих способів підвищення ступеня валідності моделі є комплексний (системний) підхід до моделювання, що полягає у екстенсивному розширенні системи моделей додатковими, які враховують різні фактори і напрями динаміки об'єкта дослідження.

Структурна модель системи комплексного моніторингу якості професійної підготовки фахівців на інституційному рівні (рис. 3.9) відображає основні підсистеми, елементи, зв'язки між ними і є основою його організації. Особливість використання запропонованої моделі полягає у її модульності, що дозволяє вибирати ЗВО окремі блоки залежно від місії, призначення, масштабу та способу реалізації системи моніторингу в ЗВО.

Розглянемо підсистему психолого-педагогічного моніторингу як таку, що безпосередньо стосується якості результатів професійної підготовки фахівців. Традиційний моніторинг на інституційному рівні, що полягає у зборі інформації про академічну успішність студентів, і не стосується особистості майбутнього фахівця, малоефективний. Відтак, запровадження моніторингу професійного розвитку особистості майбутнього фахівця забезпечить процес неперервного науково обґрунтованого відстеження професійно важливих особистісних характеристик, що детермінують професійне становлення майбутнього фахівця, а також параметрів, що дозволяють визначити рівень і встановити відхилення у його професійному розвитку.

Рис. 3.9 – Структурна модель моніторингу якості професійної підготовки фахівців у ЗВО

Психологічний моніторинг на інституційному рівні реалізується у двох напрямках:

- по-перше, відстеження параметрів діяльності, при цьому основна увага приділяється процесуальним характеристикам, тобто особливостям здійснення діяльності (її труднощам, перепонам, ви-кривленням), оскільки саме ці дані є найбільш інформативними та оперативними порівняно з даними про результати.

- по-друге, здійснюються спостереження, надаються оцінка і прогноз психічного стану студента у процесі професійного становлення.

Для реалізації психологічного моніторингу слід використовувати такі форми: стартову, експрес-діагностику, фінішну. Дидакт М.П. Карпенко вважає, що успішність професійної підготовки з позиції засвоєння студентами значного обсягу нових знань і умінь з фаху багато в чому залежить від урахування їх індивідуальних особливостей та розкриття потенціалу особистості в умовах освітнього середовища. Підтвердженням ефективності реалізації такої форми моніторингу на інституційному рівні є багаторічна практика тестування інтелектуальних здібностей американських абітурієнтів, що виявляють бажання навчатися в коледжах, та британський досвід визначення ключових компетенцій абітурієнтів. Дослідник В.І. Загвязінський вважає важливим інтегративним показником успішності навчання «навчаємість» або здатність до подальшого навчання особистості.

Отже, вважаємо слушним на етапі вступу до українських ЗВО запровадити, поряд з ЗНО, додаткове тестування стартового потенціалу абітурієнтів. Визначення інтелектуальних здібностей як предикторів (англ. *predictor* «провісник» – прогностичний параметр; засіб прогнозування) успішного навчання майбутніх студентів дозволить ЗВО отримати достовірну інформацію про інтелектуальний потенціал своїх вихованців, прогнозувати їх індивідуальну траєкторію навчання.

Показник стартових характеристик майбутніх студентів є вагомим не тільки для внутрішнього моніторингу якості професійної підготовки фахівців; він має враховуватися і під час рейтингування ЗВО. Отже, очевидно, що рівень стартових характеристик абітурієнтів регіональних і провідних вітчизняних ЗВО суттєво різняться, а відтак достовірність результатів рейтингів, в яких беруть участь ЗВО з різними місіями та якісним складом контингенту студентів є спірною.

Організація експрес-діагностики є найскладнішою частиною реалізації психологічного моніторингу в закладі вищої освіти. Для її проведення у ЗВО має функціонувати спеціальна служба, яка буде здійснювати психологічний супровід поточного моніторингу. Український дидакт А.В. Фурман в рамках теорії освітньої діяльності перспективною вважає систему модульно-розвивального навчання, а продуктом взаємодії учасників освітнього процесу – складне явище психолого-педагогічного практикування як творення та його інваріанти – культуротворення, взаємотворення, самотворення людини, самотворення Я-концепції, нормотворення, смислотворення та ін.

У будь-якому разі очевидно, що назріла потреба заміни довгий час пануючої «егалітарно зорієнтованої вищої школи» на «високоелітну освіту», що передбачає інтенсивну психологізацію освітнього процесу. Відтак моніторинг поточних результатів навчання студентів має проводитися за допомогою науково обґрунтованої системи психологічної, соціальної і дидактичної діагностики, що в сукупності детально визначатиме динаміку розвитку окремої особистості.

На думку Н.С. Глуханюка, відстеження результатів навчання є основою управління якістю підготовки фахівця і виконує системоутворюючу функцію професійно-освітнього процесу в ЗВО. Отже, ця форма психологічного моніторингу могла б реалізовуватися у навчальному процесі поетапно. Спочатку традиційні методи контролю, що зазвичай використовуються у навчальному процесі ЗВО для оцінювання функціональних результатів навчання (знань,

умінь, навичок), мають доповнюватися методами педагогічної діагностики, націленими на виявлення динаміки професійного розвитку студентів та внесення коректив у процес професійної підготовки. Основна увага при цьому має приділятися характеристикам процесу професійного становлення особистості, які є інформативнішими ніж дані про результати навчання.

Для реалізації проміжної діагностики якості професійної підготовки фахівців вважаємо доцільним базуватися на розробленій дослідником В.О. Калініним моделі формування професійної компетентності фахівця, яка містить п'ять етапів: інформаційно-теоретичний, лабораторно-практичний, процесуально-діяльнісний, аналітико-корективний і самостійно-творчий. На кожному з етапів формування професійної компетентності фахівців можна використовувати відповідні традиційні методи контролю навчальних досягнень студентів у поєднанні з сучасними педагогічними технологіями діагностики результатів навчання. До сучасних методів діагностики можна віднести такі: портфоліо робіт студента; ділові ігри; вирішення проблемних навчальних задач, ситуаційних вправ (кейси) професійного спрямування; виконання групових проектів; тренінги; дискусії, тести практичних умінь, тести-есе, психологічні тести тощо, набір яких для кожної галузі, групи спеціальностей буде специфічним.

Крім цього потребує оновлення і система оцінювання навчальних досягнень здобувачів вищої освіти. В умовах гуманізації освіти провадження рейтингової системи оцінювання навчальних досягнень студентів сприяє суб'єкт-суб'єктивним відносинам учасників освітнього процесу (співробітництво, співтворчість), персоналізації методів навчання та контролю, націлених на розвиток студента, стимулюванню його самостійності у професійно-особистісному навчанні.

Як відомо, рейтинг (англ. rating – оцінка, порядок, класифікація) – це кумулятивний показник поетапного, об'єктивного оцінювання знань студентів. Ця технологія базується на принципах гуманізації освіти, демократизації,

індивідуалізації і диференціації процесу навчання. Введення рейтингового контролю дозволить об'єктивно оцінювати рівень знань і творчих здібностей студентів у групі, на курсі; визначати їх подальші траєкторії навчання на вищих рівнях освіти, а також розвивати у них соціально значущі якості особистості.

Показники рейтингу (рубіжного, підсумкового, сумарного) дозволяють ефективно керувати якістю вищої освіти. Саме тому рейтингова технологія оцінювання навчальних досягнень студентів та академічний рейтинг студентів (середній бал успішності студента за семестр, навчальний рік, повний термін навчання на певному рівні вищої освіти) мають бути покладені в основу поточного моніторингу результатів їх навчання.

Фінішна діагностика професійної підготовленості випускників, яка крім визначення рівня сформованості професійних знань, умінь та навиків, містить діагностику ступеня розвитку якостей, необхідних майбутньому фахівцю, відтак, стосується так званих «компетентностей». Отже, дефініція «компетентність» прийшла на зміну терміну попередньої технократичної парадигми освіти «кваліфікація», з яким раніше ототожнювалася якість професійної підготовки фахівця, і є набагато ширшою. Вона, крім суто професійних знань і умінь, що характеризують кваліфікацію, містить цілу низку якостей особистості, які необхідні фахівцю для успішної професійної діяльності.

3.4 Конструювання інструментарію моніторингу якості професійної підготовки фахівців. Одним з найскладніших етапів створення будь-якої системи моніторингу залишається розробка науково обґрунтованого інструментарію. На думку О.М. Майорова у ланцюгу «галузь вимірювання– модель–критерій–показник (індикатор)-технології визначення (інструментарій)» опрацьовані усі елементи за виключенням останнього.

Інструментарієм, зазвичай, називають набір інструментів, що застосовуються у певній галузі. Корінь слова «інструмент» (лат. instrumentum –

знаряддя) використовується в багатьох спеціальних галузях у значенні пристрій, знаряддя для праці. В освітній галузі інструментарієм називають набір засобів для досягнення певної мети. Під інструментарієм моніторингу дослідники розуміють як методи і технології вимірювання, так і різноманітні засоби (форми статистичної звітності, інформаційні стандарти, анкети, аркуші опитування), що використовують суб'єкти під час моніторингової діяльності. При розробленні інструментарію моніторингу якості професійної підготовки фахівців слід дотримуватися такої загальноприйнятої методологічної схеми:

- визначення філософських та методологічних основ для виділення показників і побудова на їх основі системи критеріїв;
- визначення груп або окремих показників (індикаторів) для кожного з критеріїв;
- створення інструментарію, відбір існуючих або створення нових методик для визначення показників;
- перевірка методик, об'єднання їх у пакети;
- оснащення пакетів методичним інструментарієм.

Структура інструментарію моніторингу якості професійної підготовки фахівців визначається критеріальною базою (апаратом), сформованою відповідно до встановлених у системі моніторингу цілей, з урахуванням інтересів бенефіціарів і представлена на рис. 3.10. Визначені групи індикаторів; кожному індикатору, в свою чергу, відповідають параметри, якими і вимірюється його значення.

Зазвичай, виділяють такі види індикаторів (показників): якісні, що фіксують наявність або відсутність певної властивості; кількісні, що фіксують міру вираженості, розвитку певної властивості. Індикатори (показники) моніторингу за способом вимірювання поділяються на об'єктивні і суб'єктивні.

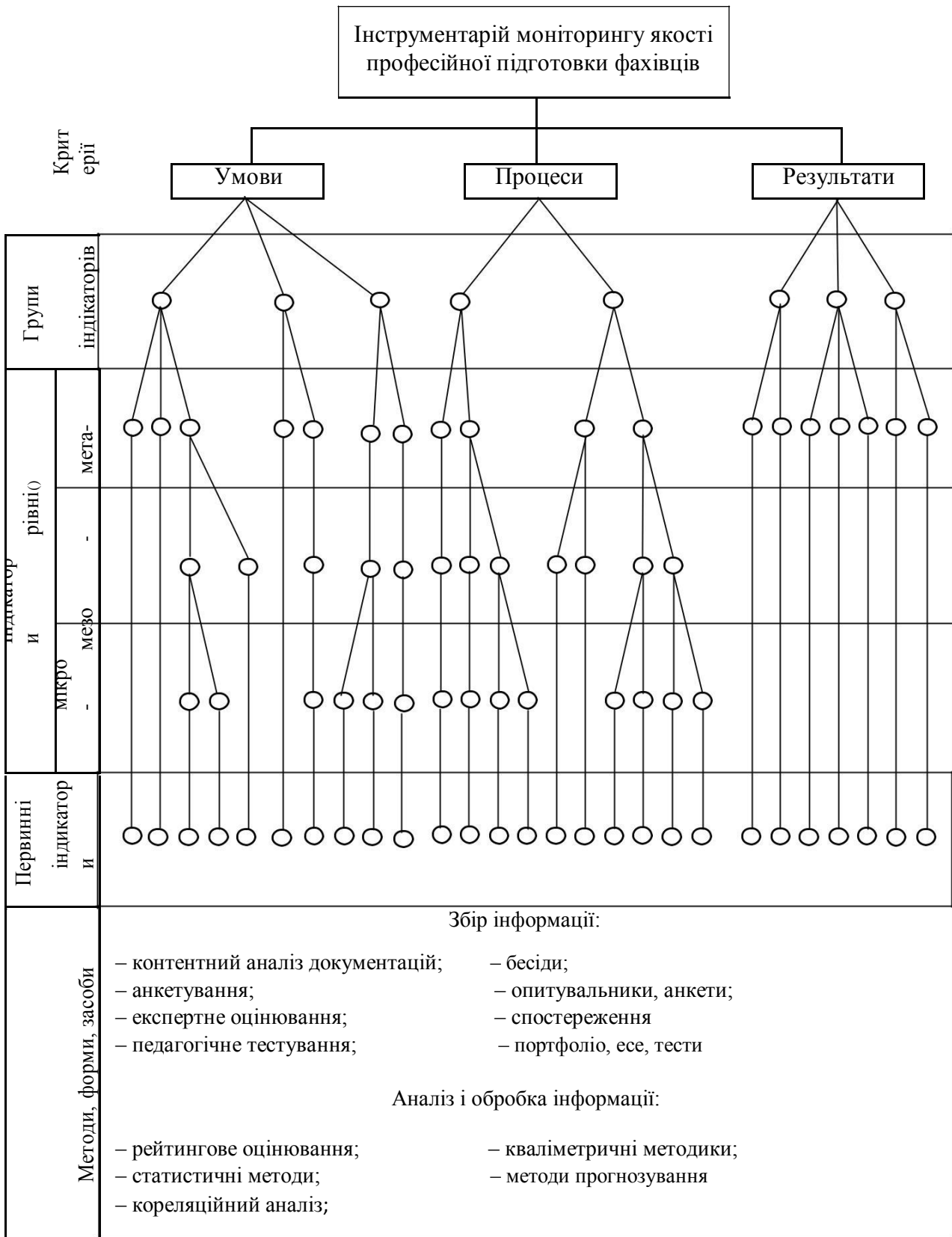

Рис. 3.10 – Структура інструментарію моніторингу якості професійної підготовки фахівців на інституційному рівні

Вимірювання об'єктивних індикаторів не потребує експертного оцінювання, наприклад, чисельність викладачів, задіяних у професійній підготовці фахівців, з науковим ступенем (кандидат наук, доктор наук), забезпеченість навчального процесу підручниками, посібниками, комп'ютерною технікою тощо. Більшість же індикаторів моніторингу базується на експертному оцінюванні учасниками навчального процесу та бенефіціарами (адміністрація, студенти, викладачі, батьки, роботодавці тощо) його результатів та умов реалізації. Перш, ніж перейти до характеристики індикаторів моніторингу якості професійної підготовки фахівців, наведемо низку правил, за якими відбувався їх відбір:

- обрані індикатори мають відображати стан процесів і об'єктів управління (їх властивості, характеристики), що безпосередньо або опосередковано впливають на якість кінцевого результату – професійної підготовки;

- сукупність відібраних індикаторів має забезпечити органи управління ЗВО інформацією, достатньою (мінімально необхідною) для прийняття обґрунтованих і виважених рішень;

- в межах розумної мінімізації обсягів робіт на стадії збору інформації в перелік індикаторів слід включати лише первинні індикатори, тобто такі, що можна отримати внаслідок безпосереднього вимірювання об'єкта (властивостей об'єкта);

- прийняті індикатори мають бути конкретними, однозначними, вимірюваними та адекватними цілям управління якістю.

Система базових індикаторів моніторингу якості професійної підготовки фахівців подана у Додатку Ж. Так, наприклад, індикатори, що характеризують суб'єкти освітнього процесу, представлені двома групами: особи, які навчаються у ЗВО та потенційні учасники освітнього процесу. У підгрупі «Індивідуальний потенціал особистості абітурієнта» метою моніторингу є визначення предикторів успішності навчання майбутніх студентів на рівнях

вищої освіти бакалавра та магістра. Для визначення індивідуального потенціалу особистості для навчання на освітньому рівні бакалавра (випускники ЗОШ, ПТНЗ, коледжів) нами запропоновані крім традиційних (середній бал атестата, результати ЗНО) додаткові індикатори (базова характеристика особистості, емоційне відношення до майбутнього фаху, мотивація до навчальної діяльності, інтегральний показник «навчаємість особистості»). Для навчання на освітньому рівні магістра – крім середнього балу диплома бакалавра та оцінок вступних іспитів вважаємо доцільним використовувати такі індикатори: загальний рейтинг студента за результатами навчання на попередньому освітньому рівні, результати науково-дослідної роботи студента (наявність наукових праць).

Крім цього, до цієї підгрупи входять індикатори, які націлені на визначення соціонормативних вимог до якості професійної підготовки фахівців різних груп впливу (батьки, вчителі ЗОШ, викладачі навчальних закладів системи ПТО, коледжів, технікумів тощо).

До групи «Соціально-економічний потенціал ЗВО» віднесені індикатори, скомпоновані у три підгрупи: людський потенціал, соціальний потенціал, матеріальні ресурси. Інтегральний індикатор «Людський потенціал» розкривається через показники «Кадрове забезпечення» та «Професійна компетентність викладача». Мета показника кадрового забезпечення полягає у встановленні рівня відповідності до вимог: спеціальність за дипломом про освіту, наукова спеціальність, вчене звання тощо.

Професійна компетентність викладачів визначається через показники якості їх викладання, в т.ч. проведення аудиторних занять (лекцій, семінарів, практичних та лабораторних робіт) та керівництво різними видами навчальної діяльності студентів (курсим, дипломним проектуванням) та самостійною роботою. Крім цього враховуються результати основних видів професійної діяльності викладачів (навчальна, організаційно-навчальна, навчально-методична, наукова, виховна тощо).

Інтегральний індикатор «Соціальний потенціал» містить показники міжнародного та вітчизняного визнання ЗВО, адаптації здобувачів до умов

освітнього середовища ЗВО. Зупинимося детальніше на одному з основних показників цієї групи – «Адаптація здобувачів до умов освітнього середовища ЗВО». Він містить показники емоційного стану, рівня тривожності студентів; міжособистісних стосунків, професійних інтересів тощо, свідомість вибору навчального закладу студентами першого курсу, вплив оточуючих на зроблений особою вибір, подальші цілі і плани першокурсника, ступінь сформованості почуття відповідальності за власну успішність у навчанні тощо.

Метою інтегрального показника «Матеріальні ресурси» є встановлення дотримання вимог до матеріально-технічного, навчально-методичного та інформаційного забезпечення підготовки фахівців. Підгрупа показників матеріально-технічного забезпечення містить такі, що встановлюють відповідність до вимог: забезпеченість навчальними аудиторіями, кабінетами і лабораторіями та рівень їх оснащення обладнанням, устаткуванням, основними і супутніми матеріалами, необхідними для виконання навчальних програм; кількісні та якісні показники складових інфраструктури закладу та ефективності їх функціонування.

Показниками навчально-методичного забезпечення відслідковуються відповідність вимогам: наявність стандартів вищої освіти, освітніх програм із спеціальності на усіх рівнях вищої освіти, навчального плану та методичного забезпечення для кожної навчальної дисципліни навчального плану; структура, зміст, оформлення навчального видання його типу (посібники, навчальні підручники, друковані та електронні методичні розробки); наявність/відсутність плагіату тощо. Інтегральний індикатор «Інформаційне забезпечення» охоплює показники укомплектованості інформаційного фонду та доступу до нього, ефективності функціонування Інформаційної системи (ІС) ЗВО.

До групи «Зміст підготовки фахівців» відносяться показники, метою яких є відображення відповідності освітніх програм вимогам ринку праці, стандартам вищої освіти; відповідності навчальних планів підготовки фахівців вимогам освітніх програм; відповідність робочих навчальних планів навчальним; відповідності результатів навчання вимогам освітніх програм.

Моніторинг організації процесів охоплює освітній процес, як основний, та низку супутних. Освітній процес відслідковується за допомогою показників, що охоплюють процес його планування, організації та контролю. На етапі планування освітнього процесу мета моніторингу полягає у встановленні відповідності закріплення навчальних дисциплін профілю кафедри та її кадровому складу, обсягів навчального навантаження ПВС нормативам.

На етапі організації метою моніторингу є встановлення відповідності організації аудиторних занять нормативам (тижневе навантаження аудиторними заняттями студентів різних рівнів вищої освіти та курсів навчання; формування лекційних потоків; перфорованості розкладу занять тощо); СРС вимогам (трудомісткість вивчення СРС за видами робіт і занять; використання форм і методів активізації навчальної діяльності студентів, контроль виконання СРС); практичної підготовки студентів вимогам (наявності і якості баз практик за фахом, участі студентів у вирішенні виробничих проблем, контролю за дотриманням програм практик тощо); організації курсового та дипломного проектування вимогам (наявність тематики, періодичність її оновлення; практична спрямованість завдань та акти про впровадження результатів проектування).

На етапі контролю моніторингу підлягають показники систематичності проведення усіх видів контролів, дотримання процедур контролю, наявності та ефективності системи оцінювання навчальних досягнень студентів тощо. Крім цього, вважаємо важливим показник використання інноваційних технологій та активних методів на усіх етапах освітнього процесу.

Підгрупа показників супутних процесів характеризує фінансове забезпечення, маркетингові дослідження ринку праці в розрізі спеціальності (напрямку підготовки) та стан нормативної бази освітньої діяльності ЗВО, факультету, кафедри.

До підгрупи «Результати професійної підготовки фахівців» нами віднесені показники академічних та соціальних результатів. Показники академічних результатів охоплюють навчальні досягнення студентів під час усіх

видів контролю освітнього процесу: вхідного, поточного, підсумкового, відстроченого. В той же час до підгрупи соціальних результатів входять показники задоволеності різних категорій бенефіціарів (випускників, роботодавців, громадського суспільства) результатами професійної підготовки фахівців певної спеціальності та учасників освітнього процесу (здобувачі, ПВС, допоміжний та обслуговуючий персонал) якістю надання освітніх послуг та умовами, створеними у ЗВО для продуктивної праці і навчання.

Наукова та інноваційна діяльність представлені двома підгрупами показників. До першої – відносяться показники, що характеризують наукову активність учасників освітнього процесу (результативність наукової діяльності викладачів у професійній сфері та студентів) і умови проведення наукових досліджень (наявності оптимальної структури науково-дослідного сектора, оснащеності лабораторій, інноваційних структур (інкубатори, технопарки, центри трансферу технологій), динаміки залучення студентів до наукової роботи впродовж усього періоду навчання тощо). До другої підгрупи нами віднесені показники, що охоплюють результати бенчмаркетингових досліджень освітнього простору України та ЄПВО, та встановлюють рівень активності керівництва, ефективності впровадження процесних інновацій (урахування вимог ЄПВО, енергозберігаючі технології тощо).

Інтегральний індикатор «Управління ресурсами та процесами» містить показники, що характеризують управління ресурсами та управління процесами. При цьому до управління ресурсами нами віднесені показники розвитку та розподілу персоналу (ефективності проведення підвищення кваліфікації ПВС, співробітників ЗВО, задіяних у професійній підготовці фахівців певної спеціальності), відновлення та поповнення матеріальних ресурсів (вчасності та ефективності відновлення та поповнення матеріальних ресурсів, необхідних для підготовки фахівців певної спеціальності), регулювання фінансових потоків (державного фінансування підготовки фахівців певної спеціальності, собівартості і вартості навчання, ефективності регулювання фінансових потоків тощо). До підгрупи управління процесами увійшли показники, що

характеризують систему забезпечення якості вищої освіти (наявність та якість проведення процедур моніторингу та періодичного перегляду освітніх програм, щорічного оцінювання здобувачів вищої освіти та науково-педагогічних працівників, забезпечення системи запобігання плагіату тощо).

Джерелами збору інформації є статистичні дані; академічна та фінансова звітність; нормативні, програмно-методичні документи; результати навчальних досягнень студентів на етапах їх навчання; результати опитування різних груп зацікавлених сторін у якості професійної підготовки фахівців; звіти експертних комісій під час ліцензування чи акредитації; внутрішні аудити тощо (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Джерела інформації та інструменти збору даних моніторингу якості професійної підготовки фахівців

Джерела інформації	Інструментарій збору даних
Відомчі статистичні дані (МОН, Міністерства праці)	Форма 2–НК, щорічні звіти ЗВО, контент-аналіз
Потоки взаємодії учасників освітнього процесу, соціологічні дослідження	Анкети, опитувальні форми учасників освітнього процесу (студенти, викладачі, співробітники, керівний склад) тощо
Потоки взаємодії з макросистемами: – обсяги держзамовлення фахівців; – рейтинги ЗВО; – підсумки щорічної вступної кампанії; – звіти акредитаційних комісій МОН; – публікації у періодиці про ЗВО; – телерадіопередачі про ЗВО	Контент-аналіз, опитувальні форми, анкети, спостереження, підсумки експертного оцінювання, форми державного контракту на підготовку фахівців, шкали систем рейтингового оцінювання, матеріали ліцензування (акредитації) напрямів підготовки (спеціальностей) тощо
Нормативні та програмно-методичні документи	Контент-аналіз
Результати навчальних досягнень студентів	Відомості, форми звіту екзаменаційних комісій, бази даних підсистеми ІС «деканат»
Фінансова інформація	Форми бухгалтерської звітності, контент-аналіз, порівняльне оцінювання
Щорічна звітна документація кафедр, факультетів, допоміжних підрозділів університету	Бази даних ІС ЗВО
Інформація щодо	Листи моніторингу, форма рейтингового

Джерела інформації	Інструментарій збору даних
стану ресурсного забезпечення	оцінювання діяльності викладачів, бази даних рейтингів викладачів підсистеми ІС «рейтинг викладача», експертне оцінювання, спостереження
Веб-сайти зарубіжних і вітчизняних ЗВО, бенчмаркетинг освітнього ринку	Контент-аналіз, пряме спостереження, відеозапис, порівняльне оцінювання
Маркетингові дослідження ринку праці	Форми звітності проектів, міжнародних експертів, рішення конференцій різних рівнів, аналітичних звітів професійних спільнот, анкети

Отже, освітній моніторинг на інституційному рівні доцільно здійснювати за допомогою комплексу статистичних і аналітичних оцінних показників для внутрішнього оцінювання якості професійної підготовки фахівців. Організація об'єктивного моніторингу якості професійної підготовки фахівців, що надається вітчизняними навчальними закладами, дозволить своєчасно коригувати розвиток системи вищої освіти в країні.

3.5. Технології організації комплексного моніторингу якості професійної підготовки фахівців. Організацію моніторингу якості професійної підготовки фахівців на інституційному рівні доцільно здійснювати на базі аксіоми тотального менеджменту якості TQM, де будь-яка діяльність може розглядатися як технологічний процес (сукупність технологічних процесів), а тому може бути покращена. Відтак, комплексний моніторинг якості професійної підготовки фахівців на інституційному рівні представлений як процес у такій послідовності етапів: організаційно-підготовчий, інформаційно-діагностичний, аналітико-прогностичний (рис. 3.11).

На **організаційно-підготовчому етапі** формулюються мета і завдання; визначаються об'єкти моніторингу, які і обумовлюють створення певного набору підсистем; формується система показників і критеріїв; обираються діагностичні методики та методи.

Інформаційно-діагностичний етап розпочинається з апробації критеріально-діагностичного інструментарію для переконаності у його надійності та внесення певних коректив за необхідності. Далі відбувається збір даних за моніторинговою програмою з дотриманням правил здійснення діагностичних процедур з подальшим аналізом і оцінюванням.

Рис. 3.11 – Етапи моніторингу якості професійної підготовки фахівців на інституційному рівні

На заключному **аналітико-прогностичному етапі** обробляється і систематизується отримана інформація, аналізуються і інтерпретуються дані, формулюються висновки в т.ч. прогностичні, розробляються рекомендації та проекти коригувальних заходів. Підготовлена таким чином моніторингова інформація надається користувачам, а заздалегідь обумовлена її частина поширюється через різні канали серед зацікавлених у ній відомств, органів

державної влади, управління вищою освітою, роботодавців, ЗМІ, широких кіл громадськості тощо.

Алгоритм проведення моніторингу якості професійної підготовки фахівців у ЗВО наведено на рис. 3.12.

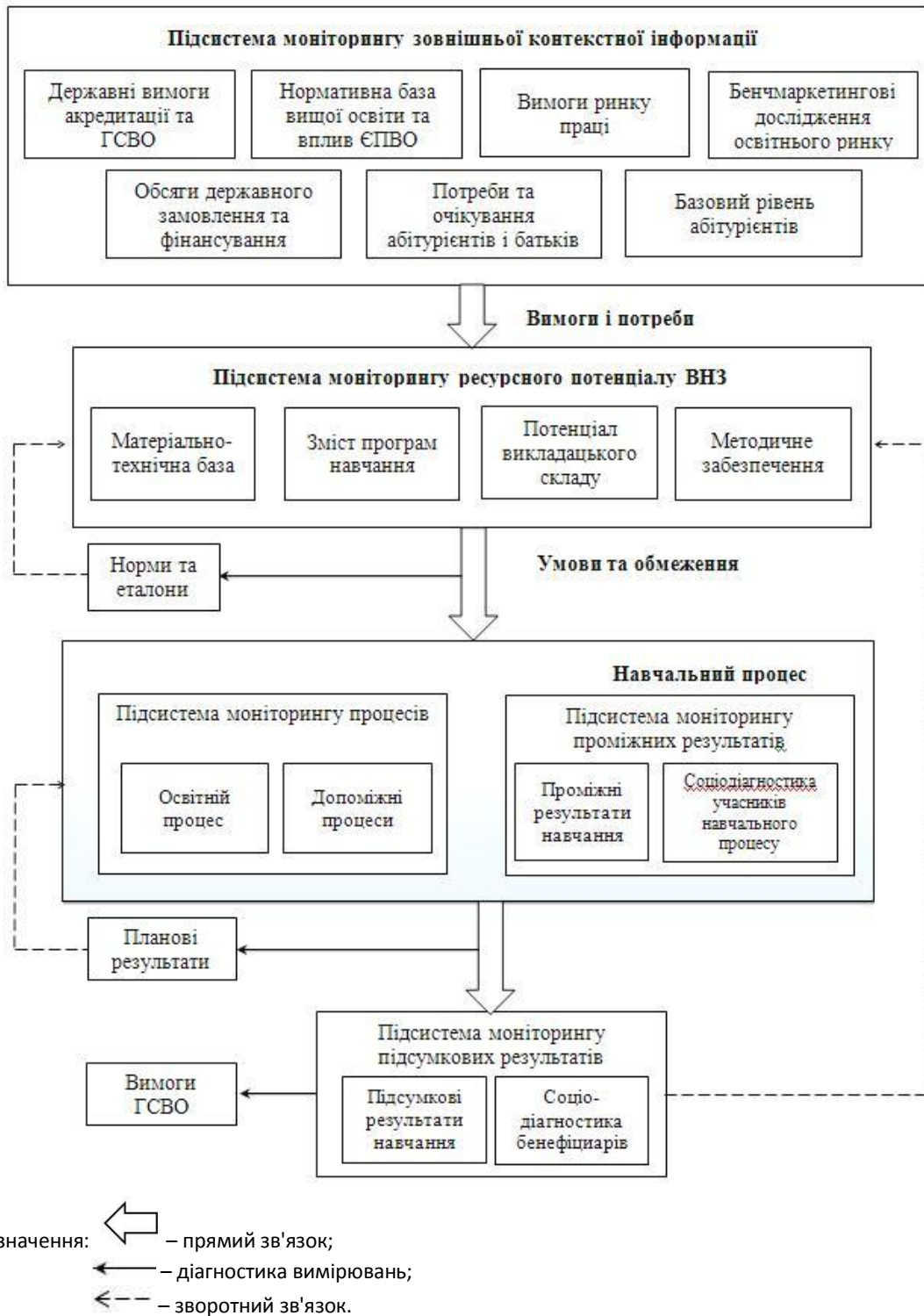

Рис. 3.12 – Алгоритм реалізації інформаційно-діагностичного етапу моніторингу якості професійної підготовки фахівців у ЗВО

Тип поліфункціональної моделі моніторингу якості професійної підготовки фахівців, що реалізується на принципі «вхід–вихід», відтак вхідним блоком виступає підсистема моніторингу зовнішньої контекстної інформації, в межах якої здійснюється, в першу чергу, аналіз потреб потенційних споживачів освітніх послуг і державних вимог до рівня якості професійної підготовки фахівців певної спеціальності.

Поряд з тим відслідковуються інші види контекстної інформації, що впливають на якість професійної підготовки фахівців, а саме: стан нормативної бази вищої освіти з урахуванням євроінтеграційних процесів, зокрема, ступінь використання у діяльності освітнього закладу Європейських стандартів внутрішнього забезпечення якості; особливі вимоги регіонального ринку праці до педагогів; кращі вітчизняні та зарубіжні зразки і практика підготовки фахівців цього фаху в країні і за кордоном; обсяги державного замовлення та фінансування на їх підготовку. Разом з тим встановлюється базовий рівень абітурієнтів, від якого у більшій мірі залежить успішність професійної підготовки майбутніх фахівців. Відтак, вимоги і потреби, очікування різних груп споживачів стають основною вхідною інформацією для реалізації процесу професійної підготовки педагогів на інституційному рівні.

Продовження аналізу умов здійснення професійної підготовки фахівців певної спеціальності на інституційному рівні відбувається в рамках підсистеми моніторингу освітнього потенціалу ЗВО. Автори колективної монографії на чолі з Н.В. Житник «Забезпечення якості освіти: теорія та практика» влучно назвали систему ресурсів ЗВО соціально-економічним потенціалом. До нього віднесені: рівень розвитку матеріально-технічної бази, необхідної для підготовки фахівців; аналіз змісту навчальних планів та програм на предмет їх відповідності вимогам роботодавців; потенціал професорсько-викладацького складу; стан методичного забезпечення. Результатом роботи підсистеми виступають низка внутрішніх умов, необхідних для реалізації професійної підготовки фахівців й реально існуючі ресурсні обмеження ЗВО. Порівняння

виявлених параметрів показників ресурсного забезпечення ЗВО відбувається з існуючими нормами та еталонами, визнаними мінімально необхідними у підготовці фахівців в цілому і педагогів – зокрема.

Професійна підготовка майбутніх педагогів, що відбувається під час її реалізації у ЗВО, розглядається з двох позицій – як процес і як результат (академічний та взаємодії суб'єктів). Відтак, у наступному блоці алгоритму одночасно задіяні дві підсистеми. Так, в підсистемі моніторингу процесів відстежуються показники етапів планування, організації, контролю і управління освітнім процесом. Проміжні результати навчання студентів педагогічних спеціальностей та ступінь задоволеності учасників освітнього процесу його реалізацією є об'єктами моніторингу другої підсистеми – результатів професійної підготовки. Порівняння встановлених проміжних (поточних та рубіжних) результатів навчання студентів відбувається з плановими, що сформульовані у термінах компетенцій з окремих тем, розділів, дисциплін, рівнів вищої освіти. При виявленні утруднень у досягненні запланованих результатів навчання, розробляються рекомендації для здійснення коригувальних заходів у процесі професійної підготовки фахівців.

Заключним блоком розробленого алгоритму є підсистема підсумкових результатів професійної підготовки майбутніх фахівців. При цьому в межах цієї підсистеми відслідковуються компетентнісно-орієнтовані результати навчання студентів певної спеціальності на рівнях вищої освіти (бакалавр, магістр за освітньо-професійною програмою підготовки) та результати задоволеності бенефіціарів якістю професійної підготовки. Порівняння досягнутих академічних результатів відбувається відповідно до встановлених вимог стандартів вищої освіти, соціальних – очікувань зацікавлених сторін.

Цикл моніторингу вважається завершеним, якщо досягнутий бажаний рівень якості професійної підготовки фахівців, в іншому випадку – розробляються рекомендації для здійснення коригувальних дій умов і процесу професійної підготовки фахівців на інституційному рівні. Для того, щоб

моніторинг став реальним чинником управління, він, як певна система діяльності, має бути належним чином організований. Отже, необхідним є запровадження інноваційних організаційних структур закладу, що будуть виконувати функції збору та обробки інформації. Єдність і плідність моніторингу залежатиме від наявності організуючого ядра – спеціальної моніторингової служби (відділу) ЗВО, що здійснює координацію організаційно-методичного та програмно-технічного забезпечення усіх процедур моніторингу (рис. 3.13). Як видно з нього, внутрішній моніторинг якості – це систематична діяльність, що охоплює усі процеси, об'єкти і сторони діяльності ЗВО, і характеризується певною періодичністю (повторюваністю) процедур збору та вимірювання індикаторів якості, інших стандартизованих контрольних дій.

Аналіз інформаційних потоків підтверджує, що метою внутрішнього моніторингу якості є своєчасне забезпечення органів управління ЗВО (завідувач кафедри, декан, ректорат, ректор, Наглядова рада тощо) повною та достовірною інформацією щодо стану поточної діяльності навчального закладу, необхідної для здійснення їх функцій та повноважень. При цьому перераховані органи управління (колегіальні та одноосібні) розглядаються нами як споживачі (користувачі) інформації, яким вона обов'язково надається. На вимогу органів управління перелік споживачів інформації може бути розширений за рахунок студентів, викладачів, батьків та ін.

Оскільки ресурсне забезпечення ЗВО (матеріальне, фінансове, людський потенціал) завжди обмежене, обсяг і зміст наданої органам управління інформації має бути мінімально достатнім. Надлишок інформації ще більш шкідливий ніж її нестача.

Оптимальна повнота інформації досягається чітким визначенням переліку об'єктів моніторингу в ЗВО, необхідних індикаторів, що відображають їх стан, та надання інформації у обсязі, що відповідає характеру завдань, які вирішує той або інший орган управління.

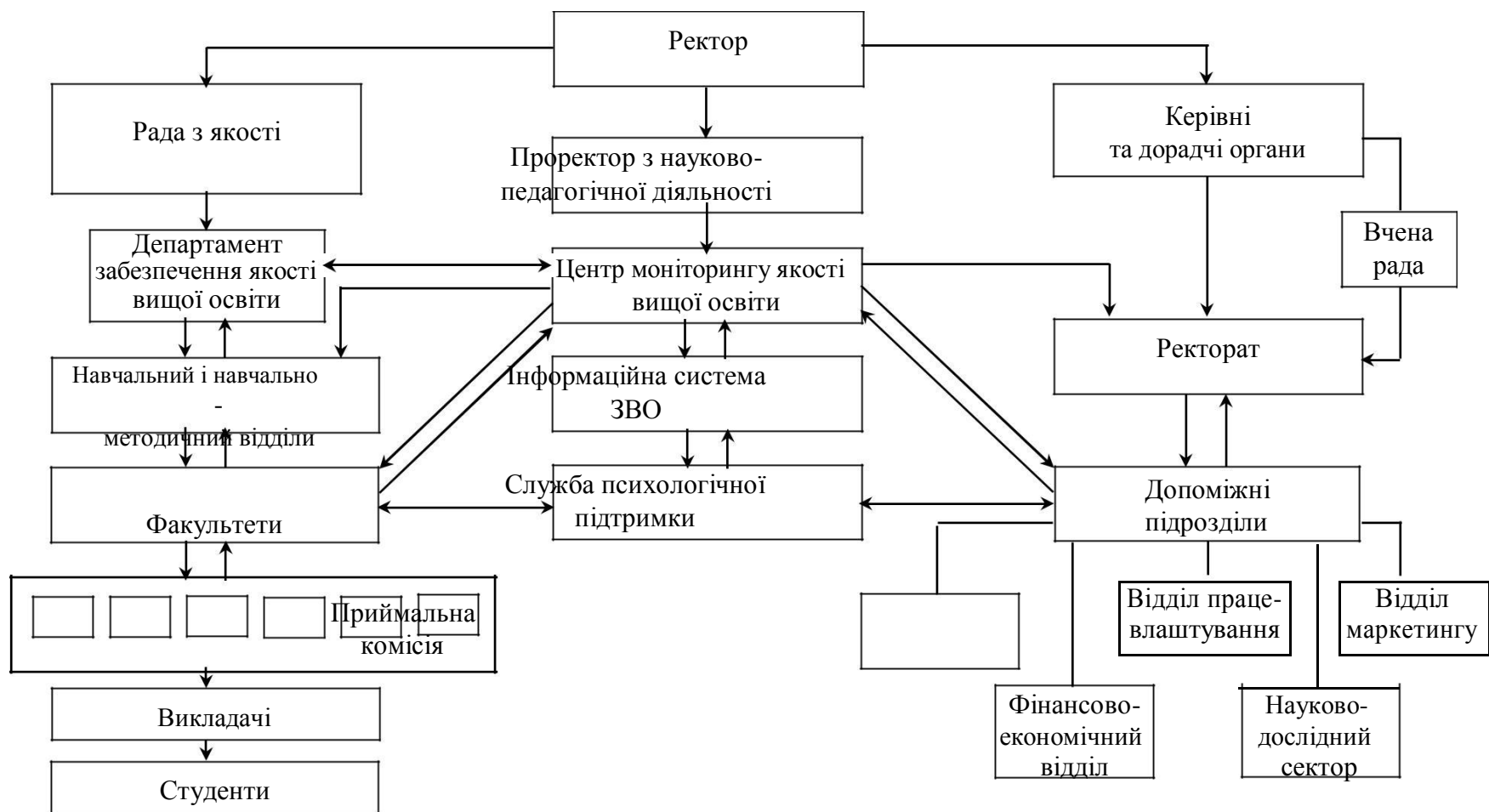

Рис. 3.13 – Схема організаційної структури ЗВО, що здійснює моніторинг якості професійної підготовки фахівців

При цьому визначення завдань у будь-якому виді діяльності ЗВО здійснюється так, щоб вони у сукупності забезпечували досягнення кінцевої мети – якості професійної підготовки фахівців на інституційному рівні.

Своєчасність інформації забезпечується, в основному, доцільним розподілом кадрового, матеріального і часового ресурсів, використанням нетрудомістких методик та процедур, виконавською дисципліною посадових осіб, що здійснюють моніторинг.

Достовірність інформації забезпечується: використанням методів та засобів збору і обробки даних, що дозволяють отримати об'єктивну, надійну й валідну інформацію про стан об'єктів моніторингу; повнотою їх обстеження; залученням кваліфікованих виконавців.

Організація моніторингу пов'язана з певним вибором оптимального поєднання різноманітних форм, видів і способів моніторингу з урахуванням особливостей конкретного ЗВО, спеціальності, навчально-педагогічної ситуації. Поширеними методами збору інформації для цілей моніторингу є: вивчення нормативних та програмно-методичних документів, опитування (інтерв'ювання, анкетування), метод експертного оцінювання тощо.

Для досягнення стратегічних цілей постійного покращення якості професійної підготовки фахівців на інституційному рівні доцільно розробити програму, що містить заходи, ресурси і прізвища виконавців, а також терміни моніторингу її виконання, що дозволяє постійно спостерігати за ходом реалізації програми (Додаток И).

Для ефективності організаційно-технологічного забезпечення моніторингу якості на інституційному рівні слід дотримуватися таких вимог: спадкоємність – безперервність – автоматизація. На думку Н.О. Селезньової, що одним із наріжних, при розробці перспективної моделі систем управління якістю освіти у ЗВО, є принцип комплексної автоматизації усіх управлінських процесів з використання сучасних ІКТ. Отже, автоматизація процедур

моніторингу якості професійної підготовки фахівців є необхідною умовою ефективного функціонування системи моніторингу на інституційному рівні.

Створення інтегрованих інформаційних систем управління ЗВО є одним із основних завдань вищої школи на шляху успішної реалізації державної політики у сфері розвитку інформаційного суспільства. Підґрунтям інтегрованої інформаційної системи управління ЗВО є внутрішня університетська нормативна база.

Побудова, підтримка та розвиток єдиної інтегрованої інформаційної системи ЗВО – надзвичайно складний та трудомісткий процес, який узгоджується з концепцією діяльності та стратегією розвитку навчального закладу. Згідно із стратегією розвитку заклад позиціонується як університетський комплекс, масштабна регіональна багаторівнева поліфункціональна науково-освітньо-виробнича структура, що дозволяє виконувати функцію сприяння інноваційному розвитку регіону завдяки підготовці широкого спектра конкурентоздатних фахівців; задоволення попиту, різноманітних потреб і доступу до якісної вищої освіти широких верств населення.

Реалізація наміченої стратегії базується на широкомасштабному застосуванні ІКТ та розробці інтегрованої інформаційної системи «Електронний університет», яка складається з трьох функціональних підсистем: підтримки освітньої та автоматизації управлінської діяльності, дистанційного навчання (рис. 3.14).

Рис. 3.14 – Схема інтегрованої ІС «Електронний університет»

ІС «Електронний університет» є інформаційною системою корпоративного типу, що відображає структуру університету та функціонує на основі Internet/Intranet технологій і баз даних. Досвід розробки ІС підтверджує доцільність створення власної системи на основі відкритих безкоштовних систем і програмних засобів, а модульна структура ІС дозволила поступово деталізувати і розширювати її функціональне наповнення.

Основною метою впровадження ІС є підвищення якості професійної підготовки фахівців на основі створення електронного освітнього середовища та удосконалення системи управління ЗВО. Серед завдань, що вирішувалися при створенні ІС – впровадження нових форм і методів управління освітнім процесом на основі сучасних ІКТ, у т.ч., автоматизація збору та обробки потоків інформації – моніторингових процедур; створення системи стратегічного і оперативного планування та прогнозування розвитку університету тощо.

Структура ІС «Електронний університет» складається з підсистем, які, в свою чергу, містять програмні модулі. За допомогою цих модулів генеруються дані кожного структурного підрозділу університету, що формують єдину базу даних ІС. Структурна схема ІС «Електронний університет» показана на рис. 3.15, з якого видно, що між ІС ЗВО та зовнішніми макросистемами (ЄДЕБО, Національний портал забезпечення якості вищої освіти, освітня мережа закладів регіону тощо) існує взаємозв'язок.

При цьому внутрішня система складається з низки підсистем: планово-фінансовий відділ, приймальна комісія, відділ кадрів, навчальний відділ, електронний деканат, електронний журнал, антиплагіат, рейтинг, документообіг, електронна бібліотека, модульне середовище.

Підсистема «Планово-фінансовий відділ» містить інформацію про структуру штатних одиниць кожного підрозділу, на основі якої формується штатний розпис університету; результати розрахунку обсягів навантаження викладачів за чинною методикою.

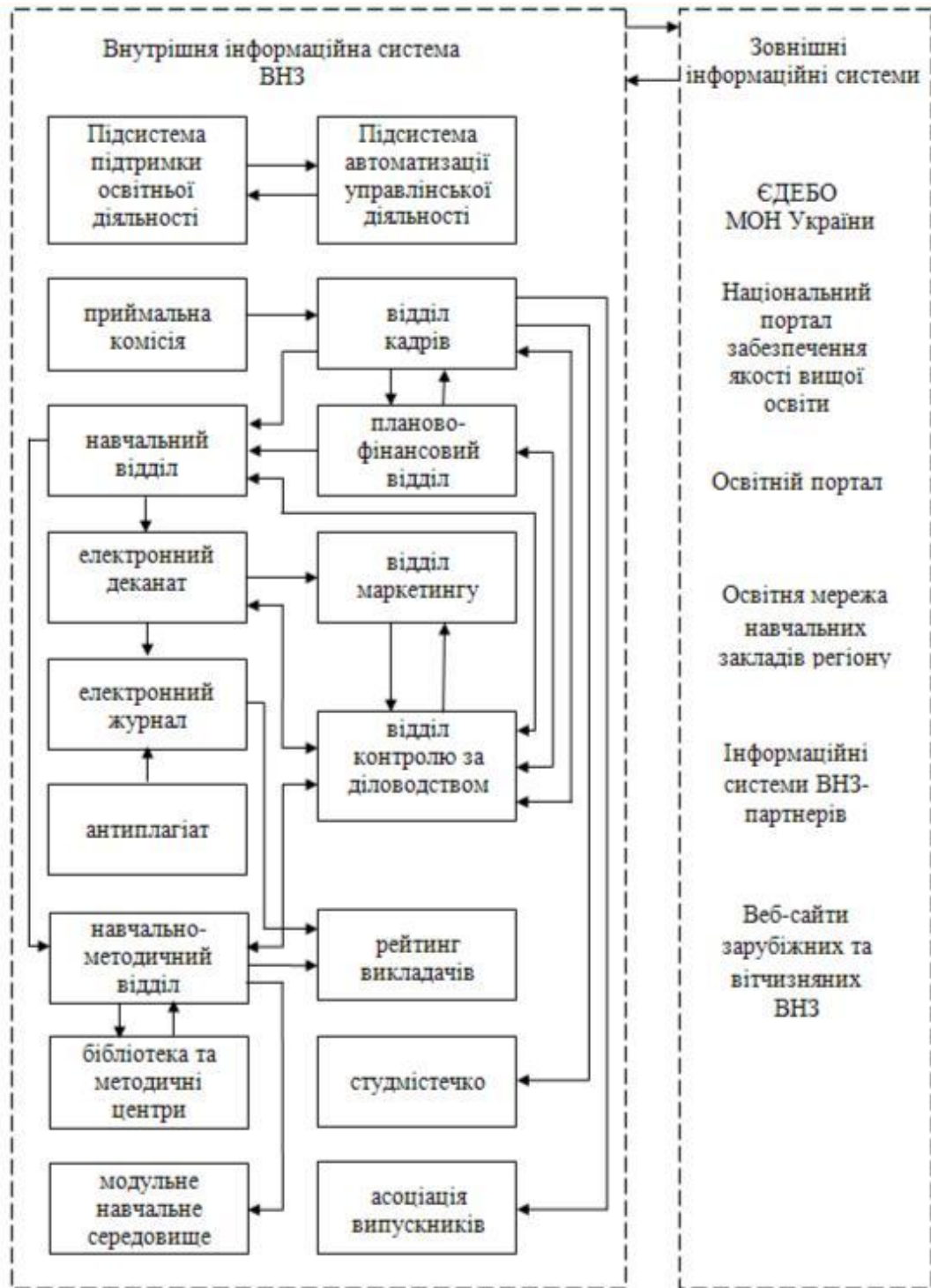

Рис. 3.15 – Структурна схема ІС «Електронний університет»

Підсистема «Приймальна комісія» забезпечує автоматизацію реєстрації абітурієнтів, їх обліку, проведення процедур зарахування і формування звітів, зв'язок з ЄДЕБО.

Підсистема «Відділ кадрів» складається з програмного комплексу збору та збереження інформації щодо викладачів та співробітників університету, їх кадрових переміщень та відповідної документації (наказів). Сектор студентського відділу кадрів формує накази на зарахування (відрахування), переведення студентів, збирає та зберігає інформацію про контингент студентів.

Підсистема «Навчальний відділ» на підставі навчальних планів формує робочі навчальні плани та розклад занять. Відповідно до розроблених навчальних планів і контингенту студентів за кожним напрямом підготовки (спеціальності) формується кількість навчальних груп і потоків.

Ключовою підсистемою ІС університету є «Електронний деканат», структурна схема якої показана на рис. 3.16. Вона підтримує всю поточну роботу деканату і забезпечує: ведення індивідуальних навчальних планів і електронних карток студентів; облік персональної інформації академічної успішності студентів; аналіз поточної успішності та результатів підсумкового контролю студентів, формування екзаменаційно-залікових відомостей; автоматичне формування рейтингу студентів і додатків до дипломів; управління переміщеннями студентів тощо. На факультеті заочно-дистанційного навчання ця підсистема, крім перерахованих функцій, забезпечує контроль за термінами отримання та перевірки контрольних робіт викладачами.

Підсистема «Електронний журнал» розроблена з метою забезпечення прозорості та вільного доступу студентів, викладачів, керівників підрозділів (завідувачі кафедр, заступники деканів, декани, проректори, ректор), інших зацікавлених сторін (батьків) до результатів поточної успішності та підсумкового контролю. Крім поточних і підсумкових оцінок підсистема в автоматичному режимі генерує середньозважений рейтинговий бал з усіх дисциплін, що вивчають студенти впродовж усього періоду навчання, рейтинги студентів по курсах навчання та загальний рейтинг студентів на усіх рівнях вищої освіти.

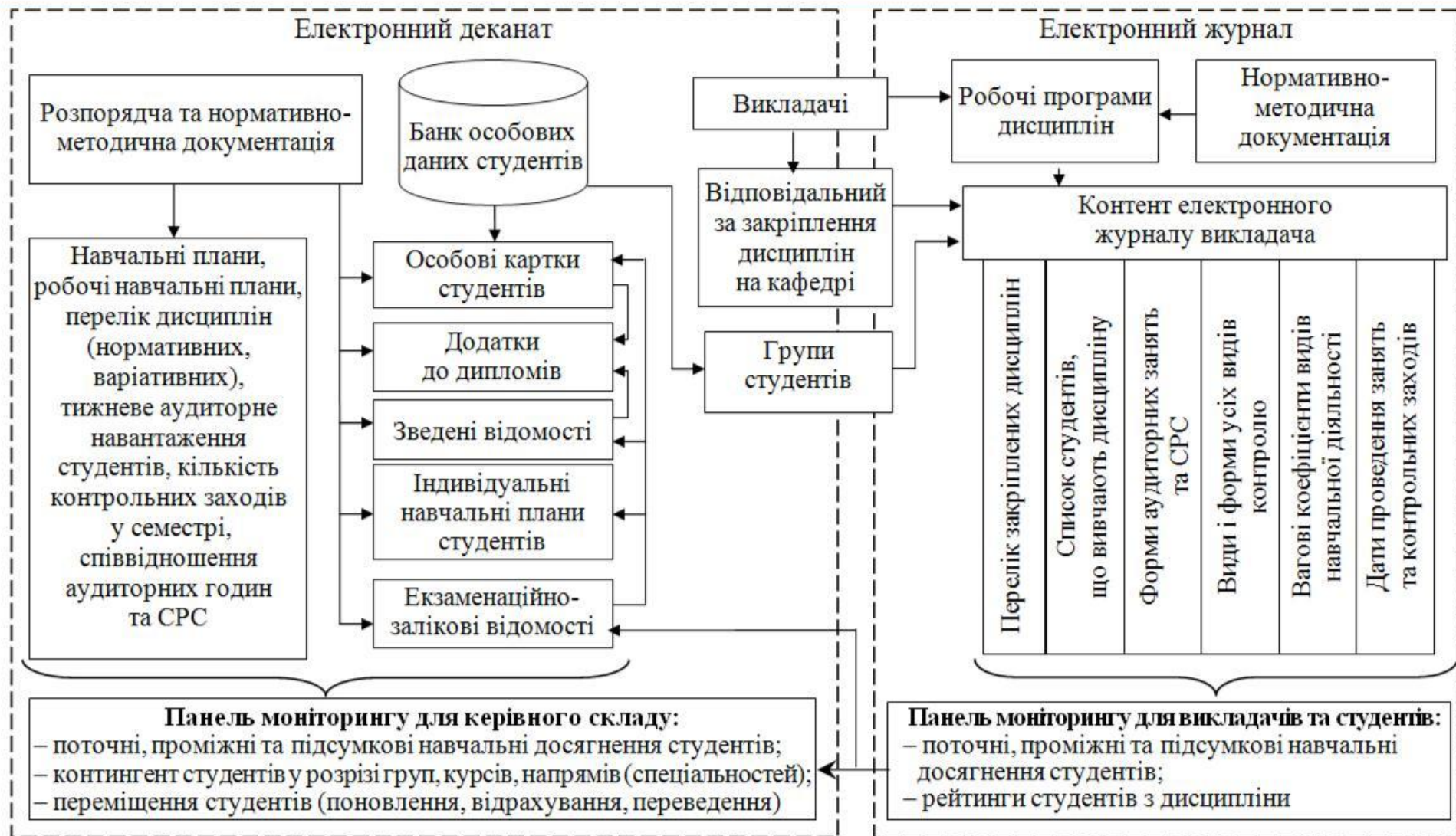

Рис. 3.16 – Моніторинг якості професійної підготовки фахівців окремими підсистемами ІС ЗВО

Підсистема «Антиплагіат» є спеціалізованою пошуковою системою, що використовується для автоматичної перевірки текстів самостійної роботи студентів, зокрема курсових та дипломних робіт (проектів), на наявність запозичень із загальнодоступних мережевих джерел та бази даних студентських робіт попередніх років.

Підсистема «Рейтинг» використовується для оцінювання ефективності роботи викладачів за усіма видами діяльності: навчальної, методичної наукової, організаційної, виховної. Рейтингова система дозволяє стимулювати роботу окремих викладачів та підрозділів; скеровувати діяльність колективу науковців у стратегічному напрямі. Щорічні підсумки рейтингу викладача враховуються при укладанні контракту на наступний період роботи та матеріальному заохоченні працівників.

До складу ІС входять інші підсистеми, які задіяні у процесі збору та накопичення інформації щодо якості професійної підготовки фахівців: підсистема «Електронна бібліотека» здійснює автоматизований облік користувачів бібліотеки та книгообігу; у відділі контролю та діловодства впроваджено модуль автоматизованого формування наказів, доставки до виконавців та контролю за їх виконанням; у навчально-методичному відділі впроваджено модуль обліку підвищення кваліфікації викладачів; підсистема «Асоціація випускників» створює бази вакансій, резюме, в автоматизованому режимі формує документацію з питань працевлаштування випускників, зокрема, відомостей персонального розподілу випускників і їх направлень на роботу.

Переважає більшість охарактеризованих підсистем ІС задіяні у комплексному моніторингу якості професійної підготовки фахівців за спеціальностями. Відтак, у сучасному ЗВО рух студента за індивідуальною освітньою траєкторією інформаційного простору ЗВО забезпечується педагогічним моніторингом. Отже, цілком правомірно стверджувати, що моніторинг, як неперервний процес аналізу інформації зворотного зв'язку та

процес синтезу нових ситуацій, впливів на запити особистості як суб'єкта єдиного інформаційно-освітнього простору, є технологічною складовою структури цього простору (для прикладу наведена на рис.3.17).

Отже, система моніторингу якості професійної підготовки фахівців поступово вбудовується в модульну структуру інформаційної системи університету. Найбільша кількість автоматизованих модулів стосується моніторингу умов реалізації професійної підготовки, а саме: рейтинг викладачів, кафедр, факультетів; виконання робіт з наукової діяльності викладачів за семестр (навчальний рік); дотримання дидактичних та технічних вимог до друкованих навчально-методичних видань та електронних ресурсів; своєчасність проходження планового підвищення кваліфікації викладачів та співробітників; перевірка текстів самостійної роботи студентів. Сучасні ІКТ дозволяють переорієнтувати управління ЗВО на новий технологічний рівень, зокрема, організувати систему електронного документообігу (СЕД) ЗВО, засновану на інтеграції інформаційних ресурсів ЗВО у розподілену базу даних, засобах аналізу і прийняття рішень. СЕД виконує певні функції, пов'язані з удосконаленням процесів прийняття рішень в галузі аналізу, регулювання і прогнозування освітньої діяльності ЗВО, націлених на підвищення якості управління закладом. Разом з модулем ідентифікації користувача СЕД входить до підсистеми автоматизованого управління ресурсами. Запити до бази даних адміністративно-управлінського персоналу можуть стосуватися різних аспектів освітнього процесу, формування інформаційних звітів відбувається на основі використання даних усіх підсистем ІС у вигляді файлів, екранних форм або діалогових вікон.

Однак, не менш трудомістким, що вимагає застосування автоматизації, виступає етап обробки результатів збору моніторингової інформації.

Рис. 3.17 – Моніторинг якості професійної підготовки фахівців в ІС ЗВО

Відтак, для автоматизації розрахунку оцінки якості професійної підготовки на основі результатів моніторингу індикаторів за такими напрямками – контекст, освітній потенціал ЗВО, результати, пропонуємо використовувати спеціальну програму «Розрахунок якості», алгоритм якої представлений на рис. 3.18. Відповідно до моделі моніторингу алгоритм носить циклічний характер і складається з етапів розрахунку інтегрованих індикаторів якості професійної підготовки фахівців. Він залежить від набору базових індикаторів m , кількість яких встановлюється дослідниками (у нашому дослідженні $m = 7$) та значень вагових коефіцієнтів.

На початку роботи програми генерується форма, в яку вводяться встановлені текстові назви базових індикаторів. Блок 2 відображає циклічну процедуру обчислення оцінок показників, що є складовими базових індикаторів на трьох рівнях: мета-, мезо-, мікро-. Якщо базовий індикатор містить три зазначених рівня, процес обчислення починається за алгоритмом, який розташований між фрагментами 3–4 (рис. 3.18). Результат обчислення передається на подальше обрахування показника мезорівня (фрагменти 2–5), з подальшою передачею отриманої оцінки на вищий мета рівень (фрагменти 1–6). Отримане значення базового індикатора обраховується у блоці 10 та передається у блок 4.

У випадку, коли базовий індикатор містить два рівні (мета- та мезо-), керування програмою передається на фрагменти 2–5, при чому перехід на нижчій метарівень блокується. Подальші розрахунки аналогічні попередній послідовності, яка описана раніше.

За умови наявності у структурі базового індикатора лише одного мета рівня, обчислення починаються з фрагментів 1–6 і повторюють описані вище процедури. Зауважимо, що згенеровані форми показників якості для усіх рівнів (блоки 6, 11, 16), за зміс-том є листами моніторингу, наведеними у Додатку К.

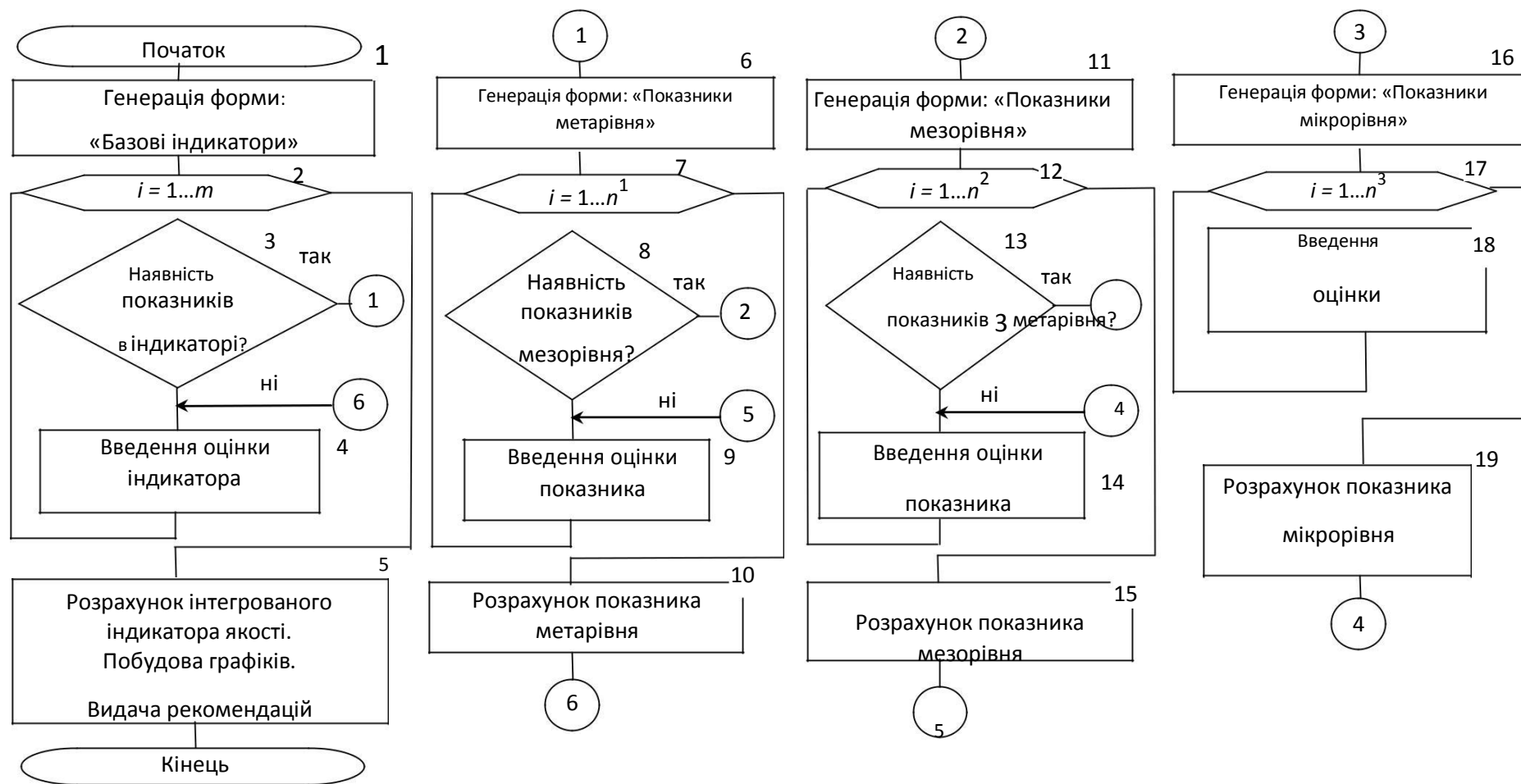

Рис. 3.18 – Алгоритм розрахунку якості професійної підготовки фвхівців на основі індикаторів моніторингу

Програма передбачає використання як обчислених так і визначених експертами показників базових індикаторів. Заключним, п'ятим блоком програми передбачена побудова графічних залежностей інтегрованого індикатора від різних значень показників, їх підготовка до аналізу та формулювання рекомендацій.

Отже, розвиток інноваційної інфраструктури ЗВО дозволив реалізувати основну вимогу до вищої освіти – забезпечити її якість на інституційному рівні. Водночас, для ефективної організації системи внутрішнього моніторингу якості професійної підготовки фахівців, зокрема педагогів, ми використовуємо сучасні ІКТ. Автоматизація різноманітних процедур збору моніторингової інформації та розрахунків оцінки якості професійної підготовки значно знижує трудомісткість цих процедур та переорієнтовує весь процес управління якістю у ЗВО на новий технологічний рівень.

Серед основних напрямів подальшого формування моніторингу якості освіти як єдиної системи є інституціональний розвиток системи та її елементів на усіх організаційних рівнях; усунення дублювання моніторингових процедур у різних процесах державного контролю в освіті, їх скорочення і спрощення; розробка інструментарію – єдиної системи індикаторів для визначення стану й тенденцій змін кількісних і якісних параметрів в рамках підсистем освіти з урахуванням європейського досвіду; забезпечення спадковості моніторингу якості освіти шляхом використання результатів моніторингової діяльності попереднього освітнього рівня для потреб вищого тощо.

На інституційному рівні перспективними є подальший перехід від традиційної діагностики досягнень студентів до компетентнісного підходу та діагностики освітнього середовища як значущого у професійній підготовці фахівців; від кількісних підходів до експертного оцінювання самостійних робіт студентів. При цьому методичний інструментарій для контролю якості результатів професійної підготовки фахівців на інституційному рівні ЗВО має розробляти на основі стандартів вищої освіти. В той же час, специфіка

використання моніторингу для оцінювання компетентностей майбутніх фахівців полягає в тому, що: компетенції проявляються в успішних діях і залежать від контексту дій, організаційних чинників і чинників середовища; компетенція може оцінюватися на різних рівнях. Рівень оцінювання окремих параметрів компетенції: знань, цінностей, досвіду дій, умінь, навиків відбувається на етапі формування компетенцій.

Відтак, особливо актуальним стає моніторинг якості освітньої діяльності, націленої на розвиток здібностей майбутніх фахівців, відстеження утруднень та перепон формування параметрів компетенції, прогноз психічного стану студента у процесі професійного становлення. Він має виконувати такі функції: діагностичну, що відображає змістову та емоційну рефлексію студента, яка сприяє усвідомленню ним процесу професійної підготовки і розумінню власних знань; мотиваційно-стимулюючу, що впливає на афектно-вольову сферу шляхом переживання успіху та невдач, формування домагань і намірів, вчинків і відносин; освітньо-розвивальну, що реалізується під час оцінювання викладачем та одногрупниками, самооцінювання; сприяє розвитку моральних якостей; коригувальну, що створює можливість зрозуміти, відрефлексувати свої помилки і скоригувати їх; прогностичну, що дозволяє прогнозувати результати освітньої діяльності.

Відтак, запровадження моніторингу професійного розвитку особистості майбутнього фахівця забезпечить процес неперервного науково обґрунтованого відстеження професійно важливих особистісних характеристик, що детермінують професійне становлення майбутнього фахівця, а також параметрів, що дозволяють визначити рівень і встановити відхилення у його професійному розвитку. Отже, гуманістична спрямованість є потужним резервом розвитку моніторингу якості професійної підготовки фахівців на інституційному рівні.

Питання для самоконтролю

1. Дайте характеристику основних підходів до створення вітчизняних моделей освітнього моніторингу на інституційному рівні. Порівняйте дво- та трирівневу моделі моніторингу якості підготовки майбутніх фахівців у ЗВО.
2. Вкажіть основну проблему моніторингу якості професійної підготовки фахівців на інституційному рівні та розкрийте причини її виникнення.
3. Назвіть основну мету застосування моніторингу якості професійної підготовки фахівців у ЗВО та охарактеризуйте завдання, які необхідно вирішити для її реалізації на інституційному рівні.
4. Висвітліть принципи та етапи створення інструментарію моніторингу якості професійної підготовки майбутніх фахівців на інституційному рівні. На основі аналізу особливостей професійної діяльності запропонуйте власний перелік критеріїв моніторингу якості професійної підготовки майбутніх педагогів.
5. Дайте характеристику основних етапів організації моніторингу якості професійної підготовки фахівців на інституційному рівні та розробіть перелік першочергових заходів для його супроводу.
6. Розробіть проект анкети опитування учасників освітнього процесу (здобувачів вищої освіти, викладачів), стейкхолдерів щодо їх задоволеності якістю вищої освіти та освітніх послуг, які надаються в університеті. Приклад анкети наведений у Додатку Л.

Глосарій:

акредитація освітньої програми – оцінювання освітньої програми та/або освітньої діяльності закладу вищої освіти за цією програмою на предмет: відповідності стандарту вищої освіти; спроможності виконати вимоги стандарту та досягти заявлених у програмі результатів навчання;

атестація здобувачів вищої освіти – це встановлення відповідності досягнутих здобувачами вищої освіти результатів навчання вимогам стандартів вищої освіти та/або освітньої програми спеціальності;

бенефіціар (фр. *benefice* – прибуток, користь) – особа, яка отримує прибуток. У вищій освіті бенефіціарами вважають осіб, які споживають результати освіти (випускники ЗВО та роботодавці).

вища освіта – сукупність систематизованих знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, інших компетентностей, здобутих у закладі вищої освіти (науковій установі) у відповідній галузі знань за певною кваліфікацією на рівнях вищої освіти, що за складністю є вищими, ніж рівень повної загальної середньої освіти;

здобувачі вищої освіти – особи, які навчаються у закладі вищої освіти на певному рівні вищої освіти з метою здобуття відповідного ступеня і кваліфікації;

кваліфікація – офіційний результат оцінювання і визнання, який отримано, коли уповноважена установа встановила, що особа досягла компетентностей (результатів навчання) відповідно до стандартів вищої освіти, що засвідчується відповідним документом про вищу освіту;

компетентність – динамічна комбінація знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, яка визначає здатність особи успішно

здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти;

ліцензування – процедура визнання спроможності юридичної особи здійснювати освітню діяльність за певною спеціальністю на певному рівні вищої освіти відповідно до стандартів освітньої діяльності;

освітня (освітньо-професійна, освітньо-наукова чи освітньо-творча) програма – система освітніх компонентів на відповідному рівні вищої освіти в межах спеціальності, що визначає вимоги до рівня освіти осіб, які можуть розпочати навчання за цією програмою, перелік навчальних дисциплін і логічну послідовність їх вивчення, кількість кредитів ЄКТС, необхідних для виконання цієї програми, а також очікувані результати навчання (компетентності), якими повинен оволодіти здобувач відповідного ступеня вищої освіти;

освітня діяльність у сфері вищої освіти – діяльність закладів вищої освіти і наукових установ, що провадиться з метою забезпечення здобуття вищої освіти за відповідними спеціальностями на певних рівнях вищої освіти (початковому рівні (короткий цикл) вищої освіти, першому (бакалаврському) рівні, другому (магістерському) рівні, третьому (освітньо-науковому/освітньо-творчому) рівні); закладів вищої освіти іноземних держав або їх структурних підрозділів (філій), що утворюються і функціонують на території України, незалежно від виду такої діяльності;

проектна група – визначена наказом керівника закладу освіти група науково-педагогічних, педагогічних та/ або наукових працівників, які відповідальні за розроблення, започаткування освітньої програми за спеціальністю (спеціалізацією) на певному рівні вищої освіти та її подальшого супроводження і відповідають кваліфікаційним вимогам, визначених чинними Ліцензійними умовами;

профіль освітньої програми – документ, у якому стисло подається основна інформація про освітню програму (предметна галузь, рівень вищої

освіти, особливості програми тощо). Профіль освітньої програми може бути самостійним документом або частиною додатку до диплома;

результати навчання – знання, уміння, навички, способи мислення, погляди, цінності, інші особисті якості, які можна ідентифікувати, спланувати, оцінити і виміряти та які особа здатна продемонструвати після завершення освітньої програми або окремих освітніх компонентів;

рівень освіти – завершений етап освіти, що характеризується рівнем складності освітньої програми, сукупністю компетентностей, які визначені, як правило, стандартом освіти та відповідають певному рівню Національної рамки кваліфікацій;

система освіти - сукупність складників освіти, рівнів і ступенів освіти, кваліфікацій, освітніх програм, стандартів освіти, ліцензійних умов, закладів освіти та інших суб'єктів освітньої діяльності, учасників освітнього процесу, органів управління у сфері освіти, а також нормативно-правових актів, що регулюють відносини між ними;

спеціалізація – складова спеціальності, що визначається закладом вищої освіти та передбачає профільну спеціалізовану освітню програму підготовки здобувачів вищої та післядипломної освіти;

спеціальність – складова галузі знань, за якою здійснюється професійна підготовка;

стейкхолдери (від англ. stakeholders) – зацікавлені сторони, особи, причетні сторони. У вищій освіті стейкхолдерами, як правило, вважають роботодавців;

якість вищої освіти – відповідність результатів навчання вимогам, встановленим законодавством, відповідним стандартом вищої освіти та/або договором про надання освітніх послуг;

якість освітньої діяльності – рівень організації освітнього процесу у закладі вищої освіти, що відповідає стандартам вищої освіти, забезпечує здобуття особами якісної вищої освіти та сприяє створенню нових знань.

Перелік використаних джерел:

До передмови:

1. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року [Електронний ресурс] : указ президента України від 25.06.2013 р. № 344/2013. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/ru/documents/15828.html> (дата звернення: 20.07.2013).
2. Про вищу освіту [Електронний ресурс] : закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. – Режим доступу: <http://www.vnz.org.ua/zakonodavstvo/111-zakon-ukrayiny-pro-vyschu-osvitu> (дата звернення: 12.08.2014).
3. Про освіту [Електронний ресурс] : закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>. (дата звернення: 25.09.2018).
4. Про Стратегію сталого розвитку «Україна-2020» [Електронний ресурс] : указ президента України від 12.01.2015 №5/2015. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>. (дата звернення 03.10.2018).
5. Стратегія реформування вищої освіти в Україні до 2020 [Електронний ресурс] : проект робочої групи під керівництвом МОН України. – Режим доступу: http://www.mon.gov.ua/img/zstored/files/HE%20Reforms%20Strategy%2011_11_2014.pdf (дата звернення: 29.11.2017).

До першого розділу:

6. Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area (ESG). – К.: CS Ltd., 2015. – 32 р.
7. Education at a Glance 2017 [Electronic resource] : OECD indicators. – Mode of access: <http://www.oecd.org/education/EAG2017-INFOGRAPHIC-ENGLISH.pdf>. (data of appeal: 03.10.2018).
8. Аналітична доповідь про стан моніторингу якості освіти в Україні / [І. І. Бабін, Л. М. Гриневич, І. Л. Лікарчук та ін.] ; за заг. ред. І. Л. Лікарчука. –

К.–Х., 2011. – 96 с.

9. Большая Советская Энциклопедия. В 30 т. / гл. ред. А. М. Прохоров. – 3-е изд. – М. : Сов. энциклопедия, 1975. – Т. 16. – 616 с.
10. Боровкова Т. И., Морев И. А. Мониторинг развития системы образования. Часть 1. Теоретические аспекты: Учебное пособие. – Владивосток: Изд-во Дальневосточного университета, 2004. – 150 с.
11. Галіцин В. К. Системи моніторингу: Монографія. – К: КНЕУ, 2000. – 231 с.
12. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
13. Гончаренко С. У. Український педагогічний енциклопедичний словник / С. У. Гончаренко. – Рівне : Волинські обереги, 2011. – 552 с.
14. Жужгов И. В. Мониторинг правового пространства Российской Федерации : дис. ... канд. юрид. наук / Жужгов Игорь Владимирович. – Ставрополь : РГБ, 2006. – 220 с.
15. Красильникова Г. В. Моніторинг якості професійної підготовки інженерів швейної галузі у вищому навчальному закладі: теоретичні та методичні засади : монографія / Г. В. Красильникова ; за наук. ред. Л. Б. Лук'янової. – Хмельницький : ХНУ, 2015. – 543 с.
16. Ліцензійні умови провадження освітньої діяльності [Електронний ресурс] : постанова КМУ від 30.12.2015 № 1187 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 10.05.2018 № 347. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1187-2015-%D0%BF#n12>. (дата звернення: 03.10.2018 р.).
17. Майоров А. Н. Мониторинг в образовании / А. Н. Майоров. – СПб. : Образование-Культура, 1998. – 344 с.
18. Нова редакція пріоритетів МОНУ до проекту Середньострокового плану пріоритетних дій Уряду до 2020 року (за результатами громадського обговорення)(станом на 30.01.2017 р.) [Електронний ресурс] : проект. – Режим

доступу: mon.gov.ua>...2017/01/31/31.01.2017-kt...planu-m-1.doc (дата звернення: 28.03.2017).

19. Новиков А. М. Методология образования / А. М. Новиков. – 2-е изд. – М. : Эгвес, 2006. – 488 с.
20. Педагогическая энциклопедия : в 4 т. / Гл. ред. И. А. Каиров, Ф.М. Петров. – М. : Сов. энциклопедия, 1966. – Т. 2. – 879 с.
21. Положення про акредитацію вищих навчальних закладів : затв. наказом МО України від 30.06.1992 р. № 53 // Зб. законодав. та норматив. актів про освіту. – К., 1994. – Вип. 1. – С. 302–306.
22. Положення про акредитацію освітніх програм Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти [Електронний ресурс] : проект НАЗЯВО. – Режим доступу: <http://education-ua.org/ua/articles/1179-akreditatsiya-program-vishchoji-osviti-novij-pidkhid>. (дата звернення: 03.10.2018 р.).
23. Програма комплексної перевірки діяльності вищих навчальних закладів [Електронний ресурс] : наказ Державної інспекції навчальних закладів України від 04.07.2012 № 28-а. – Режим доступу: <http://uad.exdat.com/docs/index-611466.html> (дата звернення: 1.09.2014).
24. Про проведення у 2018 році основного етапу міжнародного дослідження якості освіти PISA-2018 в Україні [Електронний ресурс] : наказ МОНУ від 12.03.2018 № 239. – Режим доступу: http://pisa.testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2017/03/nakaz_239_PISA.pdf. (дата звернення: 25.09.2018).
25. Словник іншомовних слів / Л. О. Пустовіт, О. І. Скопненко, Г. М. Сюта [та ін.]. – К. : Вид-во «Довіра» УНВЦ «Рідна мова», 2000. – 1015 с.
26. Украинский Советский энциклопедический словарь : в 3 т. / Редкол.: А. В. Кудрицкий (ответ. ред.) и др. – К., 1988. – Т. 2. – 768 с.
27. Щодо затвердження Положення проведення державної атестації вищих навчальних закладів III–IV рівнів акредитації МОН у частині наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності та Методики рейтингового оцінювання наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності вищих

навчальних закладів III–IV рівнів акредитації МОН [Електронний ресурс] : наказ МОН України від 30.03.2010 № 277. – Режим доступу: http://www.mon.gov.ua/images/newstmp/2010/16_06/277.doc (дата звернення: 1.09.2017).

До другого розділу:

28. Реформа и развитие высшего образования. Программный документ. – Париж : Изд-во ЮНЕСКО, 1995 – 7 с.
29. The Bologna process revisited: the future of the european higher education area. Yerevan Communiqué of the European Ministers of Education of 14-15 May 2015 [Electronic resource]. – Mode of access: <http://bologna-yerevan2015.ehea.info/files/YerevanCommuniqueFinal.pdf/> (data of appeal: 2.05.2018).
30. Criteria for Accrediting Engineering Programs, 2017 – 2018. ABET [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.abet.org/accreditation/accreditation-criteria/criteria-for-accrediting-engineering-programs-2017-2018/>. (data of appeal: 03.10.2018).
31. Joint declaration of the European Ministers of Education. The Bologna Declaration of 19 June 1999 [Electronic resource]. – Mode of access: http://www.ufmsecretariat.org/wp-content/uploads/2012/09/990719BOLOGNA_DECLARATION.pdf (data of appeal: 2.05.2018).
32. London Communiqué. Towards the European Higher Education Area: responding to challenges in a globalised world. 18 May 2007. London. [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.eqar.eu/uploads/media/London-Communique-18May2007.pdf> (data of appeal: 16.01.2018).
33. Making the Most of Our Potential: Consolidating the European Higher Education Area Bucharest Communiqué. FINAL VERSION, Bucharest, 26–27 April 2012 [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.ehea.info/Uploads/%281%29/Bucharest%20Communique%202012%282%29.pdf> (data of appeal: 16.01.2018).

34. Paris communiqué 2018. Conference of the European Ministers of Education [Electronic resource] : EHEA ministerial conference – Mode of access: <http://www.ehea2018.paris/Data/ElFinder/s2/Communique/EHEAParis2018-Communique-final.pdf>. (data of appeal: 06.09.2018).

35. Realising the European Higher Education Area. Communiqué of the Conference of Ministers responsible for Higher Education in Berlin on 19 September 2003 [Electronic resource]. – Mode of access: http://ecahe.eu/w/images/8/83/Berlin_Communique.pdf (data of appeal: 2.05.2018).

36. The Bologna Process 2020 - The European Higher Education Area in the new decade. Communiqué of the Conference of European Ministers Responsible for Higher Education, Leuven and Louvain-la-Neuve, 28–29 April 2009 [Electronic resource]. – Mode of access: http://www.ond.vlaanderen.be/hogeronderwijs/bologna/conference/documents/leuven_louvain-la-neuve_communicu%C3%A9_april_2009.pdf (data of appeal: 16.01.2018).

37. The European Higher Education Area – Achieving the Goals. Communiqué of the Conference of European Ministers Responsible for Higher Education, Bergen, 19–20 May 2005 [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.studyinarmenia.org/www/uploads/2011/10/Communique%C3%A9-of-the-Conference-of-European-Ministers-Responsible-for-Higher-Education-Bergen.pdf>. (data of appeal: 2.05.2018).

38. The Finnish Higher Education Evaluation Council (FINHEEC) [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.finheec.fi/en> (data of appeal: 28.02.2018).

39. The Quality Assurance Agency for Higher Education. [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.qaa.ac.uk/aboutus> (data of appeal: 15.02.2014).

40. Quality and standards in UK universities: A guide to how the system works. Quality Assurance Agency for Higher Education (QAA) [Electronic resource]. – Mode of access: http://www.eua.be/.../44806_UniUK_guide_lores_1_p./ (data of appeal: 14.03.2018).

41. Towards the european higher education area. Communiqué of the meeting of European Ministers in charge of Higher Education in Prague on May 19th 2001 [Electronic resource]. – Mode of access: http://www.ond.vlaanderen.be/hogeronderwijs/bologna/documents/MDC/PRAGUE_COMMUNIQUE.pdf (data of appeal: 21.02.2018).

42. Дирк Ван Дамм. Международная система обеспечения качества и признания квалификаций в высшем образовании в Европе [Электронный ресурс] / Дирк Ван Дамм, Питер Ван дер Хиден, Кэролин Кэмпбелл // Интернационализация высш. образования: управление процессом: материалы форума ОЭСР (Тронхейм, Норвегия, 3–4 нояб. 2003 г.). – Режим доступа: <http://www.window.edu.ru/library/pdf2txt/696/58696/28582> (дата обращения: 14.02.2018).

43. Кісіль М. В. Система зовнішньої оцінки якості вищої освіти в Англії / М. В. Кісіль ; голов. ред. В. П. Бех // Нова парадигма. – К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2005. – Вип. 53. – С. 32–38.

44. Олендр Т. М. Моніторинг якості природничо-наукової освіти в університетах США : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Т. М. Олендр. – Т., 2011. – 24 с.

45. Про затвердження Національної рамки кваліфікацій [Електронний ресурс] : постанова КМУ від 23.11.2011 р. № 1341. – Режим доступу: <http://www.zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF> (дата звернення: 16.08.2018).

46. Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти. – К.: Ленвіт, 2006. – 35 с.

До третього розділу:

47. Аванесов В. С. Теория и методика педагогических измерений [Электронный ресурс] : курс лекций. – Режим доступа: <http://www.twirpx.com/File/406883> (дата обращения: 1.09.2018).

48. Анненкова І.П. Теорія і методика моніторингу якості професійної діяльності науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів : автореф. дис. д-ра пед. наук / І.П. Анненкова. – Старобільськ, 2016. – 43 с.

49. Байдацька Н. М. Педагогічні умови моніторингу якості навчальних досягнень студентів у ВНЗ недержавної форми власності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук :13.00.04 / Н. М. Байдацька ; Вінниц. держ. пед. ун-т ім. М. Коцюбинського. – Вінниця, 2007. – 20 с.

50. Биков В. Ю. Моніторинг рівня навчальних досягнень з використанням Інтернет-технологій : монографія / В. Ю. Биков, Ю. М. Богачков, Ю. О. Жук. – К. : Пед. думка, 2008. – 127 с.

51. Булах І. Є. Моніторинг якості освіти [Електронний ресурс] / І. Булах. – Режим доступу: http://www.irf.ua/files/ukr/programs_edu_er_328_ua_meqfv.doc. (дата звернення: 8.08.2018).

52. Вербець В. В. Моніторинг навчального процесу : навч.-метод. посібник. – Рівне : РДГУ, 2008. – 45 с.

53. Глуханюк Н. С. Психологический мониторинг профессионального становления специалиста / Н. С. Глуханюк // Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов. – М., 1998. – С. 167–188.

54. Готин С. В. Логико-структурный подход и его применение для анализа и планирования деятельности / С. В. Готин, В. П. Калоша. – М. : ООО «Вариант», 2007. – 118 с.

55. Дахин А. Н. Моделирование в педагогике / А. Н. Дахин // Идеи и идеалы. – 2010 – № 1 (3), т. 2. – С. 11–20.

56. Денисенко А. О. Організація моніторингу виховної системи вищих педагогічних навчальних закладів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.01 / А. О. Денисенко. – Х. : Харків. держ. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди, 2008. – 20 с.

57. Забезпечення якості освіти: теорія та практика : монографія / за заг. ред. Н. В. Житник. – Д. : ІМА-прес, 2011. – 300 с.

58. Ингенкамп К. Педагогическая диагностика / К. Ингенкамп ; пер. с нем. – М. : Педагогика, 1991. – 240 с.
59. Зінченко В. О. Моніторинг якості навчального процесу у вищому навчальному закладі : монографія / В. О. Зінченко ; ДЗ «Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка». – Луганськ, 2013. – 360 с.
60. Карпенко М. П. Телеобучение / М. П. Карпенко. – М. : СГА, 2008. – 800 с.
61. Концептуальна модель моніторингу якості освіти ВНЗ за принципом комбінованого управління / В. Б. Толубко, С. В. Ленков, І. В. Пампуха [та ін.] // Зб. наук. пр. Військового інституту КНУ ім. Т. Шевченка. – К. : ВІКНУ, 2012. – Вип. № 35. – С. 6–19.
62. Коробович Л. П. Організація системи педагогічного моніторингу у вищому навчальному закладі / Л. П. Коробович // Вісн. післядиплом. освіти : зб. наук. праць. – К., 2008. – Вип. 8. – С. 93–99.
63. Косіюк М. М. Інтегрована інформаційна система «Електронний університет» / М. М. Косіюк, А. Ю. Мазарчук, К. Е. Більовський // Комп'ютеризація освітньої діяльності : зб. наук.-метод. праць / За заг. ред. М. Є. Скиби, С. Г. Костогриза. – Хмельницький : ХНУ, 2012. – С. 13–27.
64. Кретович С. С. Наукові засади моніторингу розвитку ВНЗ I–II рівнів акредитації [Електронний ресурс] : дис. ... канд. пед. наук / Кретович Світлана Сергіївна. – К., 2012. – 355 с. – Режим доступу: <http://www.mydisser.com/ua/catalog/view/238/826/13004.html> (дата звернення: 23.09.2018).
65. Майоров А. Н. Теория и практика создания тестов для системы образования / А. Н. Майоров. – М. : Интеллект-Центр, 2001. – 296 с.
66. Методические рекомендации по организации системы контроля качества учебного процесса в ВУЗе / сост.: В. М. Вергасов, В. А. Козаков, В. И. Шеховцов [и др.]. – К., 1987. – 64 с.

67. Моніторинг якості навчального процесу у вищому закладі освіти : монографія / М. Є. Скиба, С. Г. Костогриз, Г. В. Красильникова. – Хмельницький : ХНУ, 2009. – 219 с.
68. Методика навчання і наукових досліджень у вищій школі : навч. посібник / за ред. С. У. Гончаренка, П. М. Олійника. – К. : Вища школа, 2003. – 323 с.
69. Методологія контролю в умовах кредитно-модульної системи організації навчального процесу : метод. рекомендації / Уклад.: М. Є. Скиба, Г. В. Красильникова, В. І. Бегняк [та ін.]. – Хмельницький : ХНУ, 2005. – 96 с.
70. Островерх О. О. Педагогічний моніторинг як засіб гуманізації освітнього процесу у вищому навчальному закладі : дис. ... канд. пед. наук / Островерх Ольга Олександрівна. – Х., 2004. – 181 с.
71. Селезнева Н. А. Теоретико-методологические основы качества высшего образования (научный доклад) [Электронный ресурс] / Н. А. Селезнева, А. И. Субетто // Академия Тринитаризма. – Режим доступа: <http://www.trinitas.ru/rus/doc/0012/001a/00120115.htm/> (дата обращения: 2.02.2018).
72. Серкова Л.Е. Інформаційна технологія моніторингу організації учбового процесу вищого навчального закладу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук / Л. Е. Серкова ; Черкас. держ. технолог. університет. – Черкаси, 2006. – 19. с.
73. Система управління якістю медичної освіти в Україні : монографія / І. Є. Булах, О. П. Волосовець, Ю. В. Вороненко [та ін.]. – Д. : «АРТ-ПРЕС», 2003. – 212 с.
74. Соколова І. В. Професійна підготовка майбутнього вчителя-філолога за двома спеціальностями : монографія / За ред. С. О. Сисоевої // МОН України ; АПН України ; Ін-т пед. освіти і освіти дорослих. – Маріуполь–Д. : АРТ–ПРЕС, 2008. – 400 с.
75. Побудова систем управління якістю вищих навчальних закладів : посіб. для студ. ВНЗ : у 2 кн. / Л. М. Віткін, С. М. Лаптев, Т. В. Фініков [та ін.].

– К. : Таксон, 2009. – 564 с.

76. Приходько В. М. Парадигми моніторингу якості освіти і педагогічного процесу (у запитаннях та відповідях) / В. М. Приходько. – Х. : Основа, 2010. – 192 с.

77. Про затвердження Порядку та критеріїв надання закладу вищої освіти статусу національного, підтвердження чи позбавлення цього статусу [Електронний ресурс] : постанова КМУ від 22.11.2017 № 912. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/912-2017-%D0%BF#n61>. (дата звернення: 03.10.2018).

78. Професійно-педагогічна освіта: сучасні концептуальні моделі та тенденції розвитку : монографія / Авт. кол.: О. А. Дубасенюк, О. Є. Антонова, С. С. Вітвицька [та ін.] ; за заг. ред. проф. О. А. Дубасенюк. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2006.– 316 с.

79. Системи якості вищих навчальних закладів: Теорія і практика / О. І. Волков, Л. М. Віткін, Г. І. Хімичева [та ін.]. – К. : Наукова думка, 2006. – 301 с.

80. Туржанська О. С. Організаційно-методичні умови моніторингу якості майбутніх учителів математики : дис. ... канд. пед. наук / Туржанська Оксана Степанівна. – Вінниця, 2012. – 239 с.

81. Фурман А. В. Педагогіка як сфера мислєдїяльності / А. В. Фурман. – Тернопіль. : ВЦ НДІ МєВО, 2010. – 24 с.

82. Хімичева Г. І. Принципи побудови трьохрівневої моделі моніторингу систем управління якістю ВНЗ [Електронний ресурс] / Г. І. Хімичева. – Режим доступу: <http://zavantag.com/docs/3209/index-86027.html> (дата звернення: 28.03.2018).

83. Хоруженко Т. А. Методичні засади моніторингу якості фахової підготовки майбутніх учителів трудового навчання : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук / Т. А. Хоруженко. – Чернігів, 2010. – 19 с.

84. Хриков Є. М. Теоретико-методологічні засади моніторингу якості

професійної підготовки [Електронний ресурс] / Є. М. Хриков // Профорієнтація в Україні. – Режим доступу: <http://www.prof.osvita.org.ua/uk/career/articles/2.html> (дата звернення: 01.10.2018).

85. Цехмістрова Г. Моніторинг якості професійної туристської освіти / Г. Цехмістрова // Вища школа. – 2005. – № 1. – С. 66–72.

86. Чайкіна Н. О. Організація внутрішнього моніторингу якості професійної підготовки фахівців в умовах кредитно-модульної системи навчання : наук.-метод. посібник / Н. О. Чайкіна, О. М. Ніколенко. – Полтава : Вид-во Полтав. пед. університету, 2010. – 110 с.

87. Штофф В. А. Моделирование и философия / В. А. Штофф. – М. : Наука, 1966. – 301 с.

88. Щодо нормативно-методичного забезпечення розроблення стандартів вищої освіти : наказ МОН України від 31.07.1998 р. № 285 : додаток 1 «Комплекс нормативних документів для розроблення стандартів вищої освіти» // Вища освіта : інформ. вісник / укл. В. Л. Петренко. – 2003. – № 10. – 82 с.

Динаміка входження терміна «монітор» у наукові терміносистеми різних галузей знань

Терміносистеми галузей знань					Походження терміна
Військова справа	Техніка	Інформатика	Медицина	Педагогіка	
<i>Краткий политехнический словарь (1956 р.)</i>					
Бойовий корабель	Водобій – устрій при гідравлічних гірничих роботах				
<i>Большая Советская Энциклопедия (1974 р.)</i>					
Клас артилерійських броньованих надводних кораблів				Старший учень, помічник учителя в школах так званого взаємного навчання	
<i>Словник іноземних слів (1974 р.)</i>					
Мілкосидячий бойовий корабель з бронєю і потужною артилерією	Те саме, що й гідромонітор. Прилад для контролю за параметрами, які мають залишатися в заданих межах	Частина керуючої програми операційної системи цифрової обчислювальної машини, яка здійснює керування			Лат. monitor – остерігаючий
<i>Педагогическая энциклопедия (1966 р.); Гончаренко С. Український педагогічний словник (1997 р.); Гончаренко С.У. Український педагогічний енциклопедичний словник (2011 р.)</i>					
				1. Старший учень,	Лат. monitor – той, що

Терміносистеми галузей знань					Походження терміна
Військова справа	Техніка	Інформатика	Медицина	Педагогіка	
				помічник учителя в школах так званого взаємного навчання. 2. Учень, який виконує обов'язки, схожі з обов'язками старости класу	нагадує, наглядає Англ. monitor, лат. monitor – той, що контролює Лат. monitor – остерігаючий
<i>Український Советський Енциклопедический словарь (1988 р.)</i>					
	Відеоконтрольний пристрій				Англ. monitor, лат. monitor – той, що нагадує, наглядає
<i>Политехнический словарь (1989 р.)</i>					
	Те саме, що й відеоконтрольний пристрій	Програма операційної системи ЕОМ, що забезпечує узгоджену роботу декількох програм одночасно	Електронний пристрій для одночасного контролю декількох параметрів життєдіяльності пацієнта		Лат. monitor – той, що нагадує, наглядає
<i>Словник іношомовних слів (2000 р.)</i>					
	Пристрій для контролю за якістю телевізійного зображення	У комп'ютері – пристрій візуального відображення інформації, дисплей			Лат. monitor – той, що попереджає, наглядач

Додаток Б

Структурний аналіз поняття «моніторинг» у вітчизняних довідкових виданнях (кінець XX – початок XXI ст.)

Структура і склад моніторингу на макрорівні						Примітка
Родовий макро-компонент	Субстан-ціональна ознака	Функціональна ознака	Об'єкт	Результат	Походження	
<i>Український Советський Енциклопедический словарь (1988 р.)</i>						
Система спостереження	–	Контроль, запобігання	Стан навколишнього середовища	Прояв шкідливих або небезпечних природ-ніх антропогенних чинників	Англ. monitoring, лат. monitor – той, що нагадує, наглядає	Стосовно середовища
<i>Соціальна філософія: Короткий Енциклопедичний Словник (1997 р.)</i>						
Збір інформації	Засобами масової комунікації	Спостереження, попередження, прогноз	Економічні, політичні, соціальні ситуації	Стан та динаміка розвитку ситуацій	Англ. monitor – 1) наставляти, ра- дити; 2) контролю-вати, перевіряти	Стан та динаміка розвитку ситуацій
<i>Універсальний словник-енциклопедія (1999 р.)</i>						
Система стандарти-зованих вимірів	Однорідних, порівняльних вимірів	Оцінювання, прогнозування	Стан природного середовища	Зміни в середовищі (обсяги забруднення повітря, води і ґрунту, сила шуму)	–	Стосовно середовища
<i>Словник іношомовних слів (2000 р.)</i>						
Контроль	Постійний	Вивчення	Будь-який процес	Відповідність бажаному результату	Англ. monitoring; Лат. monitor – той, що	Широке значення терміна
Спостереження	–	Оцінювання, прогнозування	Стан довкілля	Наслідки господарської діяльності людини	попереджає, наглядає	Стосовно середовища
<i>Великий тлумачний словник сучасної української мови (2001 р.)</i>						

Структура і склад моніторингу на макрорівні						Примітка
Родовий макро-компонент	Субстан-ціональна ознака	Функціональна ознака	Об'єкт	Результат	Походження	
Спостереження	Безперервне	Виявлення	Який-небудь процес	Відповідність бажаному результату		Наведено при-клад «моніто-ринг якості навчання»
<i>Українсько-російсько-англійсько-німецький тлумачний та перекладний словник (2001 р.)</i>						
Комплекс	–	Спостереження, дослідження	Довкілля	Зміни, викликані діяльністю людини	Англ. monitoring; monitor – куратор, радник, староста	–
<i>Енциклопедія освіти (2008 р.)</i>						
Системи збору інформації	Спеціальна	Обробка, зберігання, поширення, прогнозування	Стан освіти: дані динаміки, тенденції розвитку	Рекомендації щодо прийняття управлінських рішень	Лат. monitor – той, що нагадує, наглядає, застерігає	Моніторинг в освіті
<i>Великий універсальний словник української мови (2009 р.)</i>						
Спостереження	Постійне	–	Будь-який процес	Відповідність бажаному результату чи попереднім припущенням	Англ. monitor – спостережний	Синоніми: слідування, спостереження, обстеження
<i>Гончаренко С.У. Український педагогічний енциклопедичний словник (2011 р.)</i>						
Система збору інформації	Спеціальна	Обробка, зберігання, поширення, прогнозування, розробка рекомендацій	Стан освіти	Динаміка та основні тенденції розвитку для прийняття управлінських рішень щодо підвищення ефективності функціонування	Лат. monitor – той, що нагадує, наглядає, застерігає	Моніторинг в освіті

Компаративний аналіз понять в освітній сфері

Моніторинг	Контроль	Оцінювання	Діагностування	Експертиза
Визначення				
Система збору, обробки, зберігання і поширення інформації про освітню систему або її елементи, яка орієнтована на інформаційне забезпечення управління, дозволяє робити висновки про стан об'єкта у будь-який момент часу і дає прогноз розвитку	Виявлення, вимірювання і оцінювання навчально-пізнавальної діяльності студентів	Формалізований або експертний процес визначення рівня навчальних досягнень студентів, який завершується ви-ставленням балів	Встановлення і вивчення ознак, які характеризують стан та результати процесу навчання, що дозволяє прогнозувати можливість відхилення, визначати шляхи їх попередження, та коригувати процес навчання для підвищення його якості	Обстеження групою незалежних компетентних осіб (експертів) будь-якої справи, питання з метою його правильного оцінювання та формулювання висновку
Мета				
Оптимізація освітнього процесу для підвищення якості освіти	Відслідковування і корекція процесів життєдіяльності об'єкта	Формування оцінних суджень про об'єкт (ситуацію) щодо дидактичної мети та змісту програмного матеріалу	Своєчасне виявлення, оцінювання і аналіз реалізації навчального процесу з метою підвищення його продуктивності	Забезпечення прийняття обґрунтованих і доцільних рішень
Завдання				
Збирання об'єктивної інформації про об'єкт, оцінювання та прогнозування стану об'єкта його подальшого розвитку	Визначення відхилень, аналіз причин розбіжностей, визначення змісту регулюючої діяльності	Виявлення сформованості ЗУН за допомогою засобів контролю; оцінювання їх зарозробленими критеріями і облік (фіксація) результатів оцінювання	Прояснення, розпізнавання або отримання інформації про стан та розвиток контрольованого об'єкта (учня), відповідність його ЗУН (компетенцій) стандартам або відхилення їх від норм	Розгляд, дослідження педагогічних явищ, проблем, результатів для отримання об'єктивної інформації, її аналізу з метою прийняття компетентних рішень
Моніторинг	Контроль	Оцінювання	Діагностування	Експертиза
Принципи				

Моніторинг	Контроль	Оцінювання	Діагностування	Експертиза
Синхронність, систематичність, цілісність, оперативність, відповідність, науковість, прогностичність, несутеречливість, різноманіття	Об'єктивність, систематичність, прозорість	Об'єктивність, систематичність, прозорість	Комплексність	Незалежність, об'єктивність, неупередженість
Функції				
Інформаційна; діагностична; корекційна; кваліметрична; аналітична; моделююча; прогностична; управлінська	Перевірочна, навчальна, виховна, розвивальна, методична	Інформаційна, організаційна, контрольна, оцінна, діагностико-коригуюча, стимулююче-мотиваційна, навчальна, виховна	Діагностична, навчальна, виховна, розвивальна, методична, стимулююча, прогностична, управлінська, коригувальна, аналітична	Оціночна, пояснювальна, захисна, розвивальна, легалізувальна
Методи				
Спостереження, анкетування, опитування (в т.ч. експертних оцінок), тестування, порівняльний аналіз, статистичні	Відвідування занять, співбесіда, опитування, спостереження, перевірка документації	Тестування, співбесіда, спостереження, опитування	Спостереження (бесіда, опитування, анкетування)	Діагностичне спостереження, анкетування, співбесіда, тестування, хронометраж, вивчення і аналіз документації, експертних оцінок
Компоненти (процедури)				
Збір, накопичування даних, аналіз, зберігання, поширення інформації, прогнозування	Перевірка (виявлення і вимірювання), оцінювання	Співставлення формування оцінних суджень, облік	Контроль (оцінювання), накопичування статистичних даних, їх аналіз, виявлення динаміки, тенденцій, коригування, прогнозування подальшого розвитку подій	Складання програми, збір інформації, аналіз, оцінювання, формулювання експертних висновків
Моніторинг	Контроль	Оцінювання	Діагностування	Експертиза
Об'єкт(и)				

Моніторинг	Контроль	Оцінювання	Діагностування	Експертиза
Освітня система або її основні елементи	Результати навчальної діяльності (ЗУН або компетентності)	Фактичні результати навчальної діяльності (ЗУН або компетентності) стосовно програмного матеріалу, який підлягає контролю	Суб'єкти освіти, результативність освітньої діяльності тощо	Вся освітня діяльність або її продукт
<i>Тривалість у часі</i>				
Постійно	Епізодично, періодично	Епізодично, періодично	Періодично	Епізодично, ситуативно
<i>Статус</i>				
Дослідження, статистичний інструмент, інформаційна структурна компонента управління	Складова управлінського циклу, функція управління	Процедура контролю	Контроль і оцінювання результативності освіти з додатковими функціями аналізу і коригування	Управлінська технологія оцінювання та контролю

Витяг з Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності [13] (Постанова Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2015 р. № 1187 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 10 травня 2018 р. № 347)

Види і результати професійної діяльності особи за спеціальністю, яка застосовується до визнання кваліфікації, відповідної спеціальності:

1) наявність за останні п'ять років наукових публікацій у періодичних виданнях, які включені до наукометричних баз, рекомендованих МОН, зокрема Scopus або Web of Science Core Collection;

2) наявність не менше п'яти наукових публікацій у наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України;

3) наявність виданого підручника чи навчального посібника або монографії;

4) наукове керівництво (консультування) здобувача, який одержав документ про присудження наукового ступеня;

5) участь у міжнародних наукових проектах, залучення до міжнародної експертизи, наявність звання —суддя міжнародної категорії»;

б) проведення навчальних занять із спеціальних дисциплін іноземною мовою в обсязі не менше 50 аудиторних годин на навчальний рік;

7) робота у складі експертних рад з питань проведення експертизи дисертацій МОН або галузевих експертних рад Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти, або Акредитаційної комісії, або їх експертних рад, або міжгалузевої експертної ради з вищої освіти Акредитаційної комісії, або трьох експертних комісій МОН/зазначеного Агентства, або Науково-методичної ради/науково-методичних комісій (підкомісій) з вищої освіти МОН;

8) виконання функцій наукового керівника або відповідального виконавця наукової теми (проекту), або головного редактора/члена редакційної колегії наукового видання, включеного до переліку наукових фахових видань України, або іноземного рецензованого наукового видання;

9) керівництво школярем, який зайняв призове місце III—IV етапу Всеукраїнських учнівських олімпіад з базових навчальних предметів, II—III етапу Всеукраїнських конкурсів-захистів науково-дослідницьких робіт учнів — членів Національного центру «Мала академія наук України»; участь у журі олімпіад чи конкурсів «Мала академія наук України»;

10) організаційна робота у закладах освіти на посадах керівника (заступника керівника) закладу освіти/інституту/факультету/відділення (наукової установи)/філії/кафедри або іншого відповідального за підготовку здобувачів вищої освіти підрозділу/відділу (наукової установи)/навчально-методичного управління (відділу)/лабораторії/іншого навчально-наукового (інноваційного) структурного підрозділу/вченого секретаря закладу освіти (факультету, інституту)/відповідального секретаря приймальної комісії та його заступника;

11) участь в атестації наукових працівників як офіційного опонента або члена постійної спеціалізованої вченої ради (не менше трьох разових спеціалізованих вчених рад);

12) наявність не менше п'яти авторських свідоцтв та/або патентів загальною кількістю два досягнення;

13) наявність виданих навчально-методичних посібників/посібників для самостійної роботи студентів та дистанційного навчання, конспектів лекцій/практикумів/методичних вказівок/рекомендацій загальною кількістю три найменування;

14) керівництво студентом, який зайняв призове місце на I етапі Всеукраїнської студентської олімпіади (Всеукраїнського конкурсу студентських наукових робіт), або робота у складі організаційного комітету/журі

Всеукраїнської студентської олімпіади (Всеукраїнського конкурсу студентських наукових робіт), або керівництво постійно діючим студентським науковим гуртком/проблемною групою; керівництво студентом, який став призером або лауреатом Міжнародних мистецьких конкурсів, фестивалів та проектів, робота у складі організаційного комітету або у складі журі міжнародних мистецьких конкурсів, інших культурно-мистецьких проектів; керівництво студентом, який брав участь в Олімпійських, Паралімпійських іграх, Всесвітній та Всеукраїнській Універсіаді, чемпіонаті світу, Європи, Європейських іграх, етапах Кубка світу та Європи, чемпіонаті України; виконання обов'язків тренера, помічника тренера національної збірної команди України з видів спорту; виконання обов'язків головного секретаря, головного судді, судді міжнародних та всеукраїнських змагань; керівництво спортивною делегацією; робота у складі організаційного комітету, суддівського корпусу;

15) наявність науково-популярних та/або консультаційних (дорадчих) та/або дискусійних публікацій з наукової або професійної тематики загальною кількістю не менше п'яти публікацій;

16) участь у професійних об'єднаннях за спеціальністю;

17) досвід практичної роботи за спеціальністю не менше п'яти років;

18) наукове консультування установ, підприємств, організацій протягом не менше двох років.

Хронологія формування нормативно-правової бази моніторингу якості вищої освіти в Україні

Реформування вищої освіти	
Стратегічне завдання та пріоритети	Шляхи реалізації
1991 р. <i>Закон про освіту, ч. 2 ст. 12, в ред. закону № 5460–VI (5460–17) від 16.10.2012</i>	
Україна визнає освіту пріоритетною сферою соціально-економічного, духовного і культурного розвитку суспільства	Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері освіти здійснює контроль та бере участь у моніторингу якості підготовки учнів та студентів
3 листопада 1993 р. <i>Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI ст.)</i>	
Виведення освіти в Україні на рівень розвинутих країн світу шляхом докорінного реформування її концептуальних, структурних, організаційних засад піднесення вищої освіти України на рівень досягнень розвинутих країн світу та її інтеграція у міжнародне науково-освітнє співтовариство	1. Радикальна перебудова управління сферою освіти шляхом її демократизації, децентралізації, створення регіональних систем управління навчально-виховними закладами. 2. Створення нової правової і нормативної бази освіти. Для ВО: – розробка системи діагностики якості освіти та тестів для визначення відповідності рівня освіти державним стандартам; – акредитація вищих навчальних закладів усіх рівнів та форм власності
12 вересня 1995 р. <i>Указ Президента України № 832/95</i> <i>«Про основні напрями реформування вищої освіти України»</i>	

Реформування вищої освіти	
Стратегічне завдання та пріоритети	Шляхи реалізації
Забезпечення якості освітньої діяльності	Розробка державних вимог щодо вищої освіти, кваліфікаційних характеристик фахівців для всіх освітньо-кваліфікаційних рівнів. Забезпечення розробки та застосування основних критеріїв, на основі яких здійснювати акредитацію вищих навчальних закладів за рівнями підготовки фахівців
28 червня 1996 р. Конституція України	
Ст. 53. Держава за-безпечує доступність, безоплатність і роз-виток усіх рівнів освіти в Україні	—
9 жовтня 2001 р. Указ Президента України № 941/2001 «Про додаткові заходи щодо забезпечення розвитку освіти в Україні»	
Подальший розвиток освіти	Створення разом з місцевими органами виконавчої влади мережі регіональних центрів моніторингу освіти
17 січня 2002 р. Закон України № 2984–III «Про вищу освіту»	
Державна політика у галузі вищої освіти забезпечується шля-хом збереження і розвитку системи ви-щої освіти та підви-щення її якості	Ст. 11. Стандарти вищої освіти є основою оцінки якості вищої освіти та професійної підготовки, а також якості освітньої діяльності вищих навчальних закладів незалежно від їх типів, рівнів акредитації та форм навчання. Ст. 29. Управління вищим навчальним закладом здійснюється на основі принципів автономії та само-врядування
17 квітня 2002 р. Указ Президента України № 347/2002 «Національна доктрина розвитку освіти»	

Реформування вищої освіти	
Стратегічне завдання та пріоритети	Шляхи реалізації
Постійне підвищення якості освіти, оновлення її змісту та форми організації на-вчально-виховного процесу; модернізація управління освітою	Демократизація системи освіти, підвищення ролі громадських організацій в оцінюванні якості освітніх послуг, розвиток державно-громадської системи управління освітою, зростання автономії навчальних закладів. Створення системи моніторингу ефективності управлінських рішень та їх впливу на якість освітніх послуг на всіх рівнях. Оптимізація державних управлінських структур, децентралізація управління
Постійне підвищення якості освіти, оновлення її змісту та форми організації на-вчально-виховного процесу; модернізація управління освітою	Перерозподіл функцій та повноважень між центральними і місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування та навчальними закладами. Перехід до програмно-цільового управління. Поєднання державного і громадського контролю; Моніторинг освітнього процесу, зростання якості освітніх послуг. Моніторинг та використання зарубіжного досвіду в галузі освіти
<p>17 лютого 2004 р. Указ Президента України № 199 «Про заходи вдосконалення системи вищої освіти України»</p>	
Розвиток національ-ної вищої школи, адаптація її до рин-кових умов та інте-грація в європейський освітній простір	Розробити та затвердити Державну програму розвитку вищої освіти на 2005–2007 рр., передбачивши заходи щодо вдосконалення системи управління ви-щою освітою. МОН створити у тримісячний строк міжвідомчу комісію з метою вивчення аспектів Болонського процесу та внесення в установленому порядку пропозицій щодо участі у ньому України
<p>25 серпня 2004 р. Постанова КМУ № 1095 «Деякі питання запровадження зовнішнього оцінювання та моніторингу якості освіти»</p>	

Реформування вищої освіти	
Стратегічне завдання та пріоритети	Шляхи реалізації
Забезпечення рівного доступу до вищої освіти	Встановлення порядку зовнішнього незалежного оцінювання та моніторингу якості освіти; рівні моніторингу якості освіти: локальний, регіональний, загальнодержавний, міжнародний
<p>4 липня 2005 р. <i>Указ Президента України № 1013/2005 «Про невідкладні заходи щодо забезпечення функціонування та розвитку освіти в Україні»</i></p>	
Розвиток освіти, її інтеграція в європейський освітній простір	Створення національної системи моніторингу якості освіти на основі критеріїв держав-членів ЄС. Для ЗОШ: – забезпечення участі загальноосвітніх навчальних закладів у міжнародних обстеженнях якості освіти; – здійснення переходу протягом 2005–2006 років до проведення вступних випробувань до вищих навчальних закладів шляхом зовнішнього незалежного оцінювання навчальних досягнень випускників навчальних закладів системи загальної середньої освіти
<p>30 грудня 2005 р. <i>Наказ МОН України № 774 «Про впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу»</i> (скасований наказом МОН України від 17.09.2014 р. № 1050)</p>	
Запровадження у вищі навчальні заклади європейських практик організації навчального процесу	Відповідно до затверджених рекомендацій розробити та запровадити в навчальний процес вищих навчальних закладів з 2005/2006 н.р. систему внутрішнього моніторингу якості підготовки фахівців
<p>12 липня 2006 р. <i>Концепція Державної програми розвитку освіти на 2006–2010 роки</i></p>	
Досягнення європейського рівня якості і забезпечення доступності освіти	Розробка та впровадження державних стандартів нового покоління, національної системи кваліфікацій. Удосконалення механізму ліцензування, атестації та акредитації навчальних закладів.

Реформування вищої освіти	
Стратегічне завдання та пріоритети	Шляхи реалізації
	Створення Українського центру оцінювання якості освіти та його регіональних підрозділів. Системи моніторингу ефективності управлінських рішень, їх вплив на якість освітніх послуг
<p>3 листопада 2006 р. Наказ МОН України № 746 «Про організаційні заходи щодо інституційного розвитку системи зовнішнього незалежного оцінювання та моніторингу якості освіти» (скасовано наказом МОН України від 24.01.2008 № 33)</p>	
Забезпечення координації та взаємодії усіх структурних підрозділів, залучених до підготовки і проведення ЗНО і моніторингу якості освіти	Розподіл обов'язків інституцій у системі освіти щодо запровадження зовнішнього незалежного оцінювання та моніторингу якості освіти на рівнях: – державному (МОНУ, Український центр оцінювання якості освіти); – регіональному (регіональні підрозділи УЦОЯО, інститути післядипломної педагогічної освіти)
<p>13 липня 2007 р. Наказ МОН № 612 «Про затвердження плану дій щодо забезпечення якості вищої освіти України та її інтеграції в європейське і світове освітнє співтовариство на період до 2010 року»</p>	
Забезпечення якості вищої освіти України та її інтеграції в європейське і світове освітнє співтовариство сприяння європейському співробітництву в галузі забезпечення якості	Підвищення ефективності та якості вищої освіти: – розробити організаційно-розпорядчий механізм (тех-нології, процедури, правила) щодо участі самоврядних студентських об'єднань в управлінні якістю вищої освіти (2007 р.); – розробити рекомендації щодо запровадження національних стандартів та рекомендацій для забезпечення якості (ЗЯ) в європейському просторі вищої освіти (2009 р.);
Забезпечення якості вищої освіти України та її інтеграції в європейське і світове освітнє співтовариство Сприяння	– створити систему акредитацій та Національний освітній акредитаційний центр (2008 р.); – розробити заходи щодо підвищення міжнародного рівня участі України у зовнішній системі забезпечення якості (2007 р.);

Реформування вищої освіти	
Стратегічне завдання та пріоритети	Шляхи реалізації
європейському спів-робітництву в галузі забезпечення якості	<ul style="list-style-type: none"> – розробити правові механізми участі роботодавців (бізнес-структур) в процедурі контролю та суспільної відповідальності за якість вищої професійної освіти (2007 р.); – розробити заходи щодо підвищення рівня участі студентів у національній системі забезпечення якості (2007 р.); – розробити і запровадити постійно діючий моніторинг якості вищої освіти з урахуванням світового, європейського та національного досвіду (2007 р.); – удосконалити рейтингову систему оцінювання результатів діяльності вищих навчальних закладів як інструментів управління якістю вищої освіти (2007 р.)
<p>29 жовтня 2007 р. Наказ МОН України № 948 «Про удосконалення механізмів зовнішнього та внутрішнього оцінювання навчальних досягнень студентів»</p>	
Удосконалення механізму оцінювання знань, умінь, навиків і компетенцій студентів, посилення відповідальності керівників вищих навчальних закладів за якість підготовки фахівців	<p>Створення державного фонду тестових контрольних завдань з усіх циклів нормативних дисциплін. Запровадження процедури зовнішнього оцінювання знань і умінь студентів на всіх рівнях (етапах) підготовки фахівців.</p> <p>Керівникам вищих навчальних закладів I–IV рівнів акредитації</p> <ul style="list-style-type: none"> – з метою удосконалення управління навчальним процесом розробити та з 1.09.2008 р. запровадити систему менеджменту якості вищої освіти; – запровадити систему рейтингової оцінки діяльності науково-педагогічних кадрів; – постійно проводити моніторинг рівня знань, умінь, навиків і компетенцій з усіх циклів нормативних дисциплін
<p>20 березня 2008 р. Указ Президента України № 244 «Про додаткові заходи щодо підвищення якості освіти в Україні»</p>	
Розвитку освіти, створення умов	Розширення автономії вищих навчальних закладів в установленому порядку.

Реформування вищої освіти	
Стратегічне завдання та пріоритети	Шляхи реалізації
для забезпечення доступу громадян до якісної освіти	Створення у 2008 р. системи моніторингу якості освіти та участі України у міжнародних порівняль-них дослідженнях якості освіти
<p>21 березня 2008 р.</p> <p><i>Рішення колегії МОНУ № 3/1–4 «Вища освіта України – європейський вимір: стан, проблеми, перспективи»</i></p>	
Підвищення якості освіти, демократизація управління системою вищої освіти	<p>Створення регіональних (галузевих) робочих комісій з моніторингу якості освітніх послуг, що надаються вищими навчальними закладами в контексті Болонських вимог.</p> <p>Спільно з Українським центром оцінювання якості освіти розроблення і запровадження уніфікованої системи збору інформації про результати вступної кампанії, забезпечити достовірність результатів та оперативність їх обробки.</p> <p>Створення системи забезпечення зовнішньої оцінки якості вищої освіти відповідно до європейських стандартів забезпечення якості.</p> <p>Поширення практики оцінювання діяльності викладача вищого навчального закладу студентами.</p> <p>Розробка адаптованих до документів Європейської Комісії стандартів вищої освіти третього покоління із врахуванням вимог ринку праці.</p> <p>Розширення співробітництва МОНУ і вищих навчальних закладів з міжнародними організаціями, професійними об'єднаннями роботодавців, професійними асоціаціями щодо поширення й застосування принципів перевірки якості в контексті європейської рамки кваліфікацій</p>
<p>25 вересня 2008 р.</p> <p><i>Указ Президента України № 857/2008</i></p> <p><i>«Про забезпечення дальшого розвитку вищої освіти в Україні»</i></p>	
Подальше підвищення якості освіти	Розробка методики та критеріїв визначення до 1.05.2009 р. рейтингу вищих навчальних закладів III–IV рівнів акредитації усіх форм власності.

Реформування вищої освіти	
Стратегічне завдання та пріоритети	Шляхи реалізації
	<p>Створення незалежних агенцій з моніторингу якості вищої освіти відповідно до вимог Європейського реєстру забезпечення якості освіти.</p> <p>Забезпечення в установленому порядку подальше розширення автономії вищих навчальних закладів.</p> <p>Вдосконалення системи акредитації вищих навчальних закладів.</p> <p>Створення в установленому порядку структурних підрозділів Українського центру оцінювання якості освіти в усіх обласних центрах</p>
16 жовтня 2008 р.	
<i>Розпорядження КМУ № 1352-р «Про затвердження комплексного плану заходів з розвитку освіти в Україні на період до 2011 року»</i>	
Розвиток вищої освіти	<p>Забезпечення адаптації системи вищої освіти до норм, стандартів та основних принципів держав – членів ЄС (2009 р.).</p> <p>Підготовка пропозицій щодо внесення до деяких законодавчих актів змін стосовно Український унормування процедури проведення ЗНО випускників навчальних закладів системи якості загальної середньої освіти (2008 р.).</p> <p>Опрацювання питання створення національної системи моніторингу якості освіти (2008–2009 рр.).</p> <p>Участь у міжнародних порівняльних дослідженнях якості освіти (2011 р.)</p>
2008 р.	
<i>Комплексний план дій з розвитку освіти в Україні на 2008–2011 роки (проект)</i>	
Розвиток вищої освіти, прискорення інтеграції України у міжнародний	<p>Подальший розвиток ЗНО.</p> <p>Моніторинг якості освіти:</p> <p>– розробити план заходів щодо створення національної системи моніторингових досліджень якості освіти та участі України у міжнародних порівняльних дослідженнях якості освіти;</p>

Реформування вищої освіти	
Стратегічне завдання та пріоритети	Шляхи реалізації
освітній простір	<ul style="list-style-type: none"> – підготувати проект постанови КМУ про національну систему моніторингу якості загальної середньої освіти; – провести моніторингові дослідження на різних рівнях освіти; – провести пілотне моніторингове дослідження PIRLS та TIMSS і взяти участь у міжнародних порівняльних моніторингових дослідженнях PIRLS та TIMSS; – розробити і запровадити систему оцінки діяльності викладача вищих навчальних закладів безпосереднім споживачем його послуг – студентом
<p>2009 р. «Біла книга» національної освіти України</p>	
Системний процесуального і результативного компоненту освіти всіх рівнів	Побудова цілісної системи моніторингу якості освіти на всіх її рівнях: міжнародному; національному; муніципальному; інституційному; напрями здійснення моніторингу: державний статистичний; внутрішній – вищого навчального закладу
<p>2 квітня 2009 р. Рішення Колегії МОН України № 4/1-4 «Мета реформ у вищій школі – якість і доступність освіти»</p>	
Якість і доступність освіти	Вжити заходів щодо подальшого вдосконалення системи внутрішнього моніторингу якості вищої освіти, запровадження у всіх вищих навчальних закладах моніторингу якості освітніх послуг у навчальному закладі з урахуванням оцінок студентства
<p>2 листопада 2009 р. Лист МОН України № 1/9–756 «Щодо впровадження моніторингу якості освітніх послуг у вищих навчальних закладах III–IV рівнів акредитації»</p>	

Реформування вищої освіти	
Стратегічне завдання та пріоритети	Шляхи реалізації
Підвищення якості освітніх послуг і розвиток державно-громадського управління освітою	Подальше вдосконалення системи внутрішнього моніторингу якості вищої освіти: – запровадження у всіх вищих навчальних закладах моніторингу якості освітніх послуг у навчальному закладі з урахуванням оцінок студентства; – розробка МОНУ проект типового положення про Центр моніторингу якості освітніх послуг вищого навчального закладу
<p>27 серпня 2010 р. Розпорядження КМУ № 1728–р «Про затвердження плану заходів щодо розвитку вищої освіти на період до 2015 р.»</p>	
План заходів щодо розвитку вищої освіти на період до 2015 року	У період 2011–2015 років: – удосконалити механізм ліцензування та акредитації вищого навчального закладу з урахуванням особливостей підготовки фахівців з вищою освітою, а також вжити заходів до утворення незалежних акредитаційних агенцій та агенцій з визнання документів про освіту; – утворити при вищому навчальному закладі підрозділи міжнародної академічної мобільності з урахуванням необхідності приєднання вищих навчальних закладів України до Міжнародної мережі агенцій гарантії якості вищої освіти
<p>30 вересня 2010 р. Указ Президента України № 926/2010 «Про заходи щодо забезпечення пріоритетного розвитку освіти в Україні»</p>	
Підвищення якості освіти, її інтеграція до європейського освітнього простору із збереженням національних досягнень і традицій	Розробка плану заходів із впровадження єдиної інформаційної системи управління освітою. Забезпечення запровадження, починаючи з 2011 року, національної системи моніторингу рівня якості освіти та участь української сторони у відповідних міжнародних моніторингових дослідженнях
<p>Грудень 2010 р.</p>	

Реформування вищої освіти	
Стратегічне завдання та пріоритети	Шляхи реалізації
<p>Програма економічних реформ на 2010–2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава». План-графік реформ на 2011 рік. Напрямок «Реформа системи освіти»</p>	
<p>Підвищення конкурентоспроможності освіти, інтеграція системи української освіти в європейський освітній простір</p>	<p>Розроблення національної системи оцінювання якості освіти:</p> <ul style="list-style-type: none"> – критеріального дерева національної системи рейтингового оцінювання діяльності вищого навчального закладу, переліку рейтингових індикаторів в контексті реалізації суб'єктами ранжування управлінських, інформаційних та представницьких функцій; – затвердження положення та методики обчислення параметрів національної системи рейтингового оцінювання діяльності вищого навчального закладу. <p>Поліпшення якості оцінювання навчальних досягнень учнів ЗНЗ, проведення моніторингових досліджень якості загальної середньої та дошкільної освіти. Створення системи оцінювання якості освіти у ПТНЗ, прийняття Національної рамки кваліфікацій</p>
<p>12 березня 2012 р. Указ Президента України № 187/2012 «Національний план дій на 2012 рік щодо впровадження програми економічних реформ «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава»</p>	
–	<p>Затвердження порядку проведення конкурсу на розміщення державного замовлення з підготовки фахівців за критеріями:</p> <ul style="list-style-type: none"> – фактичний відсоток працевлаштування випускників; – потреби регіональних ринків праці; – вартість послуг; – рівень підготовки фахівців за оцінкою роботодавців, незалежного рейтингу вищих навчальних закладів. <p>Розробка плану заходів з впровадження Національної рамки кваліфікацій. Створення сучасних</p>

Реформування вищої освіти	
Стратегічне завдання та пріоритети	Шляхи реалізації
	держав-них стандартів вищої освіти
12 березня 2013 р. Указ Президента України № 128/2013 «Національний план дій на 2013 рік щодо впровадження програми економічних реформ «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава»	
–	Супроводження у ВР проекту закону «Про вищу освіту», що срятиме інтеграції України до ЄПВО відповідно до принципів Болонського процесу.
–	Забезпечення доступності, підвищення якості та конкурентоспроможності вищої освіти: – удосконалення процедури акредитації вищих навчальних закладів; – видання акта КМУ щодо участі у міжнародних оцінках якості освіти TIMSS, PISA, PIRLS; – удосконалення Рекомендацій щодо розробки держстандартів ПТО на основі компетентісного підходу; – затвердження та впровадження десяти стандартів вищої освіти і 46 стандартів ПТО з конкретних про-фесій нового покоління
23 листопада 2011 р. Постанова КМУ № 1341 «Про затвердження національної рамки кваліфікацій»	
Введення європей-ських стандартів та принципів забезпе-чення якості освіти з урахуванням вимог ринку праці до компе-тентностей фахівців	Здійснений системний і структурований за компе-тентностями опис десяти кваліфікаційних рівнів за критеріями: знання; уміння; комунікація; автономність і відповідальність
14 грудня 2011 р. Постанова КМУ № 1283 «Про затвердження порядку проведення моніторингу якості освіти»	
Визначення меха-нізму організації та Моніторинг якості освіти проводиться шляхом:	

Реформування вищої освіти	
Стратегічне завдання та пріоритети	Шляхи реалізації
проведення моніторингу якості освіти на усіх рівнях	– збору та проведення аналізу інформації про стан системи освіти; – підготовки статистичної та аналітичної інформації про якість освіти. Рівні проведення моніторингу: локальний; регіональний; загальнодержавний. Проводиться у п'ять етапів
20 квітня 2012 р. Наказ МОНмолодьспорту та Мінсоцполітики України № 488/225 «Про затвердження Плану заходів щодо впровадження Національної рамки кваліфікацій»	
Впровадження Національної рамки кваліфікацій	Розробити проект стратегії розвитку (концепції) національної системи кваліфікацій. Розробити рекомендації щодо забезпечення якості кваліфікацій, зокрема, стосовно валідації кваліфікацій, процедур оцінювання та присвоєння кваліфікацій, акредитації навчальних закладів. Розробити Рекомендації щодо створення професійних стандартів на основі компетентнісного підходу.
Впровадження Національної рамки кваліфікацій	Розробити методичні рекомендації щодо створення стандартів вищої і професійно-технічної освіти на основі компетентнісного підходу. Вжити заходів з метою забезпечення відповідності Національної рамки кваліфікацій критеріям Європейської рамки кваліфікацій навчання впродовж життя і Рамки кваліфікацій Європейського простору вищої освіти. Опрацювати питання реалізації пілотних проектів з розробки професійних стандартів, стандартів вищої і професійно-технічної освіти, програм підготовки
25 червня 2013 р. Указ Президента України № 344/2013 «Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року»	
Підвищення якості і конкурентоспроможності освіти в нових економічних і соціокультурних умовах, прискорення інтеграції	Розширення автономії вищих навчальних закладів. Розробка стандартів вищої освіти, орієнтованих на компетентнісний підхід, узгоджених із новою структурою освітньо-кваліфікаційних (освітньо-наукового) рівнів вищої освіти та з Національною рамкою кваліфікацій; створення гнучкої, цілеспрямованої ефективної системи державно-

Реформування вищої освіти	
Стратегічне завдання та пріоритети	Шляхи реалізації
України у міжнародний освітній простір	<p>громадського управління освітою.</p> <p>Забезпечення національного моніторингу та оцінювання якості освіти:</p> <ul style="list-style-type: none"> – удосконалення системи зовнішнього незалежного оцінювання та моніторингу якості освіти; – розробка моделі проведення моніторингових досліджень для різних рівнів управління освітою; – розробка системи показників якості освіти на національному рівні, які відображають умови, процеси та освітні результати; – здійснення моніторингу якості ресурсного забезпечення, освітніх процесів та результатів; – участь у міжнародних порівняльних дослідженнях якості освіти (TIMSS, PISA, PIRLS тощо); – модернізація та оновлення системи освітньої статистики; – забезпечення населення, органів управління, на-вчальних закладів достовірною інформацією стосовно умов і результативності функціонування освітньої галузі на різних її рівнях; – оприлюднення результатів моніторингу системи освіти, зокрема засобами ІКТ
<p>2013 р.</p> <p><i>Проект Концепції створення та функціонування Національної системи моніторингу якості освіти</i></p>	
Вдосконалення системи освіти на компетентнісних засадах, становлення громадсько-державної моделі управління освітою, забезпечення цілісного й інноваційного розвитку системи освіти	<p>Створення НСМЯО шляхом:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Національної ради з моніторингу якості освіти, в т.ч. Комісії Національної ради з моніторингу ВО та роз-поділ повноважень і координування її роботи для забезпечення функціонування НСМЯО; – відпрацювання системи показників якості освіти на основі аналізу та урахування;

Реформування вищої освіти	
Стратегічне завдання та пріоритети	Шляхи реалізації
в умовах децентралізації управління та розвитку автономії навчальних закладів	<ul style="list-style-type: none"> – структурування НСМЯО у формі двох підсистем, одна з яких – Національна система моніторингу якості вищої освіти НСМЯО (ВО); – інституційне забезпечення функціонування НСМЯО; – розробка проектів нормативно-правових актів правового забезпечення функціонування НСМЯО; – оприлюднення результатів моніторингу якості освіти.
<p>6 вересня 2014 р. <i>Закон про вищу освіту</i></p>	
Збереження і розвиток системи вищої освіти і підвищення якості вищої освіти	<p>Система забезпечення ЗВО якості освітньої діяльності та якості вищої освіти (система внутрішнього забезпечення якості) передбачає:</p> <ul style="list-style-type: none"> – принципи та процедури забезпечення якості вищої освіти; – здійснення моніторингу і періодичного перегляду освітніх програм; – щорічне оцінювання здобувачів вищої освіти, науково-педагогічних і педагогічних працівників вищих навчальних закладів та регулярне оприлюднення їх результатів на офіційному сайті закладу, інформаційних стендах тощо; – підвищення кваліфікації педагогічних, наукових і науково-педагогічних працівників; – необхідні ресурси для організації освітнього процесу, у т.ч. самостійної роботи студентів, за кожною освітньою програмою; – інформаційні системи для ефективного управління освітнім процесом; – публічність інформації про освітні програми, студенти вищої освіти та кваліфікації; – ефективні системи запобігання та виявлення академічного плагіату у наукових працях працівників вищого навчального закладу і здобувачів вищої освіти; – інших процедур і заходів
<p>5 вересня 2017 р. <i>Закон про освіту</i></p>	
Забезпечення якості освіти та якості	Складовими системи забезпечення якості освіти є:

Реформування вищої освіти	
Стратегічне завдання та пріоритети	Шляхи реалізації
освітньої діяльності	<p>система забезпечення якості в закладах освіти (внутрішня система забезпечення якості освіти);</p> <p>система зовнішнього забезпечення якості освіти;</p> <p>система забезпечення якості в діяльності органів управління та установ, що здійснюють зовнішнє забезпечення якості освіти.</p> <p>Система забезпечення якості в закладах освіти (внутрішня система забезпечення якості освіти) може включати:</p> <p>стратегію (політику) та процедури забезпечення якості освіти;</p> <p>систему та механізми забезпечення академічної доброчесності;</p> <p>оприлюднені критерії, правила і процедури оцінювання здобувачів освіти;</p> <p>оприлюднені критерії, правила і процедури оцінювання педагогічної (науково-педагогічної) діяльності педагогічних та науково-педагогічних працівників;</p> <p>оприлюднені критерії, правила і процедури оцінювання управлінської діяльності керівних працівників закладу освіти;</p> <p>забезпечення наявності необхідних ресурсів для організації освітнього процесу, в тому числі для самостійної роботи здобувачів освіти;</p> <p>забезпечення наявності інформаційних систем для ефективного управління закладом освіти;</p> <p>створення в закладі освіти інклюзивного освітнього середовища, універсального дизайну та розумного пристосування;</p> <p>інші процедури та заходи, що визначаються спеціальними законами або документами закладу освіти.</p>

Додаток Е

Хронологія зустрічей міністрів освіти країн-учасниць Болонського простору

Місце і час проведення зустрічі	Зміст прийнятих документів	Учасники зустрічі
Париж, Франція 25 травня 1998 р.	Сорбонська Декларація з гармонізації архітектури Європейської системи вищої освіти: 1. прогресивне перетворення в галузі ступенів та циклів навчання; 2. єдиний рівень ступенів для незавершеної вищої (бакалавр) і повної вищої освіти (магістр); 3. забезпечення мобільності студентів і викладачів;	Міністри вищої освіти 4 –х країн Європи: , Франції, Німеччини, Великобританії, Італії
Болонья, Італія 19 червня 1999 р.	Болонська Декларація з створення до 2010 року Європейської зони вищої освіти: 1. прийняття системи ступенів, що співставляються; 2. прийняття системи вищої освіти з двома основними циклами: незавершена вища/ завершена вища освіта; 3. впровадження системи освітніх кредитів (ЕКТС); 4. підвищення мобільності студентів і викладачів; 5. підвищення європейської співпраці в галузі якості освіти; 6. підвищення престижу вищої європейської освіти в світі	Міністри вищої освіти 29 країн Європи: Австрія, Бельгія, Болгарія, Великобританія, Греція, Данія, Естонія, Ірландія, Ісландія, Іспанія, Італія, Латвія, Литва, Люксембург, Мальта, Нідерланди, Німеччина, Норвегія, Польща, Португалія, Румунія, Словацька Республіка, Словенія, Угорщина, Фінляндія, Франція, Чеська Республіка, Швеція, Швейцарія.
Прага, Чеська республіка 19 квітня 2001 р.	Празьке Комюніке: підтвердження прихильності цілям Болонської декларації	Міністри вищої освіти країн Європи, Асоціація європейських університетів, Національний Студентський союз Європи Нові члени: Кіпр, Ліхтенштейн, Туреччина, Хорватія
Берлін, Німеччина 18-19 вересня 2003 р.	Берлінське Комюніке: обговорення плану дій щодо створення до 2010 року Європейського простору вищої освіти ЄПВО: 1. створення міцних зв'язків між вищою освітою та науково-дослідними системами відповідних країн; 2. створення високоефективної системи гарантій якості навчання; 3. прийняття двоциклічної системи вищої освіти до 2005 року; 4. використання Європейської кредитно-трансферної системи (ЕКТС); 5. знищення перешкод для свободи руху в межах Зони вищої освіти Європи; 6. введення Додатку до диплому однією з	Міністри вищої освіти 33-х країн Європи Нові члени: Албанія, Андорра, Боснія та Герцеговина, Ватикан, Сербія, Монтенегро (Югославська республіка Македонії), Росія

Місце і час проведення зустрічі	Зміст прийнятих документів	Учасники зустрічі
	<p>поширених європейських мов; 7. забезпечення гідних умов проживання та навчання для студентів; 8. підтримка розвитку єдиних навчальних програм в межах ЄПВО; 9. заохочення співпраці з іншими регіонами світу; 10. збільшення можливостей громадян згідно з їх бажаннями та можливостями навчатись впродовж всього життя. Додаткові дії: 1. поступове включення докторського ступеня як третього циклу Болонського процесу; 2. збільшення мобільності на докторському та після докторському рівні 3. надання більшої уваги дослідженням в технологічних, соціальних та культурних аспектах розвитку суспільства; 4. надання підтримки осередкам на докторському рівні для заохочення досягнення високої якості знань; 5. створення групи контролю для організації перевірки використання прийнятих рішень в країнах ЄПВО</p>	
Берген, Норвегія 19-20 травня 2005 р.	<p>Бергенське Комюніке: 1. аналіз здобутків у період до 2007 року 2. майбутні виклики та пріоритети 3. підготовка до 2010 року прийняття проекту Стандартів та норм забезпечення якості в ЄПВО</p>	Міністри освіти 40 країн Європи Нові члени: Вірменія, Азербайджан, Грузія, Молдова, Україна
Лондон, Великобританія 16-17 травня 2007 р.	<p>Лондонське Комюніке визначило пріоритети розвитку Європейського простору вищої освіти ЄПВО на основі три циклової системи ступенів: 1) створення реєстру національних агенцій зі забезпечення якості; 2) визначення стратегії покращення глобального виміру; 3) розроблення національних планів дій із сприяння соціальному виміру.</p>	Міністри освіти 46 країн Європи Нові члени: Чорногорія
Лювень, країни Бенілюкс 29 квітня 2009 р.	<p>Лювенське Комюніке визначає пріоритети розвитку ЄПВО на наступні 10 років (до 2020р.): - соціальний вимір (рівний доступ і закінчення навчання; - навчання впродовж життя; - працевлаштування; - студенто-центроване навчання; - освіта, наука (дослідження) та інновація; - міжнародна відкритість; - мобільність; - багатовимірні інструменти прозорості тощо.</p>	Міністри освіти 46 країн Європи Та присутні представники з: Австралії, Бразилії, Канади, Народної Республіки Китай, Єгипту, Ефіопії, Ізраїлю, Японії, Казахстану, Мексики, Марокко, Нової Зеландії, Тунісу, США.
Будапешт (Угорщина), Відень (Австрія) 11-12 березня 2010р.	<p>Будапештсько-Віденська Декларація підтверджує курс на розбудову ЄПВО: -ключова роль академічної спільноти у розбудові ЄПВО;</p>	Міністри освіти 47 країн Європи Нові члени: Казахстан

Місце і час проведення зустрічі	Зміст прийнятих документів	Учасники зустрічі
	<p>-створення сприятливого освітнього середовища для навчання; -взаємодія ЄПВО з Європейським дослідницьким простором.</p>	
<p>Бухарест, Румунія 26-27 квітня 2012 р.</p>	<p>Бухарестське комюніке визначає такі пріоритети: - створення умов, що сприяють студентоцентрованому навчанню; - покращення здатності до працевлаштування випускників вищої освіти; - забезпечення якості вищої освіти в умовах ЄПВО; - посилення мобільності для кращого навчання; - покращення прозорості вищої освіти.</p>	<p>Міністри освіти 47 країн Європи</p>
<p>Єреван, Грузія 14-15 травня 2015 р.</p>	<p>Єреванське Комюніке: Основні цілі оновленої візії створення ЄПВО до 2020 р.: -покращення якості та релевантності навчання та викладання; -підвищення рівня працевлаштування випускників упродовж життя; інклюзивності системи; -забезпечення імплементація узгоджених структурних реформ. Прийняття другої редакції Стандартів і рекомендацій щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (ESG)</p>	<p>Міністри освіти 48 країн Європи Нові члени: Білорусь</p>
<p>Париж, Франція 24-25 травня 2018 р.</p>	<p>Паризьке Комюніке визначило три основні зобов'язання на період 2018-2020 рр.: - трициклова структура вищої освіти співвідноситься з Рамкою кваліфікацій Європейського простору вищої освіти (QF-EHEA), перший та другий цикли вищої освіти використовують ЄКТС; - дотримання Лісабонської конвенції про визнання документів, у т.ч. на підставі Додатку до диплома європейського зразка; - забезпечення якості відповідно до Стандартів та рекомендацій забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти. Прийняття нової редакції Стандартів та рекомендацій забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти. Прийняття оновленої рамки кваліфікацій (Qualifications Frameworks in the European Higher Education Area, QF-EHEA) з такими циклами: -короткий; -перший (бакалаврський); -другий (магістерський); -третій (доктор філософії)</p>	<p>Міністри освіти 48 країн Європи</p>

Структури показників мета- і мезорівнів базових індикаторів якості професійної підготовки фахівців

Рис. Ж.1 – Структура показників метарівня базового індикатора «Суб'єкти освітнього процесу»

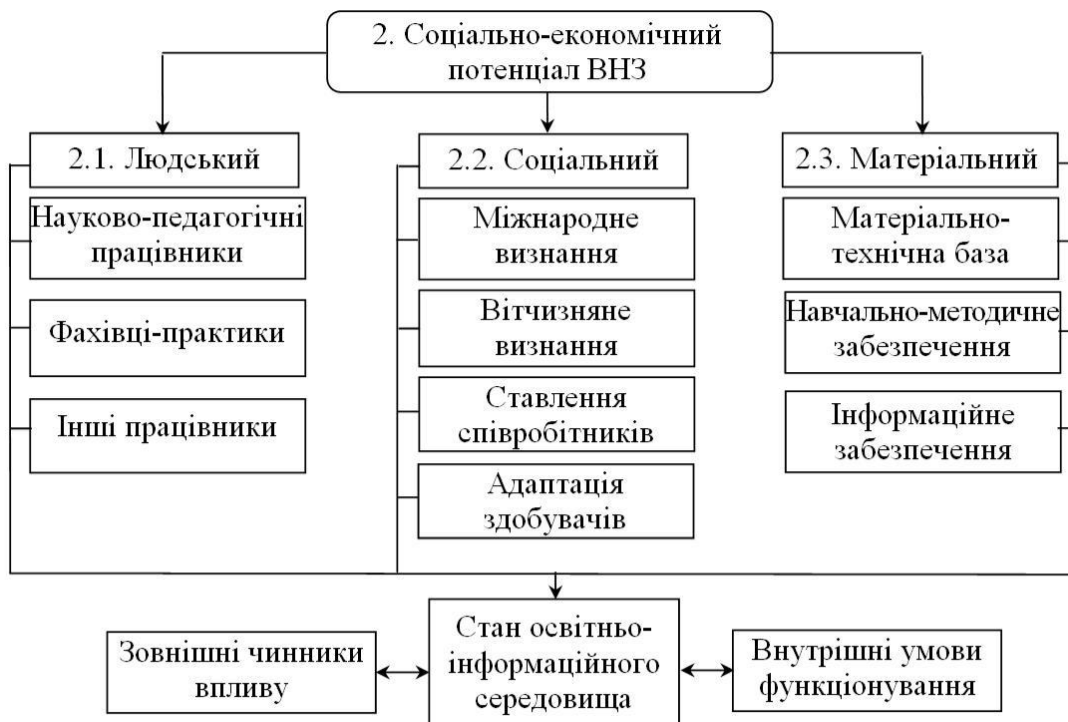

Рис. Ж.2 – Структура показників метарівня базового індикатора «Соціально-економічний потенціал ЗВО»

Рис. Ж.3 – Структура показників метарівня базового індикатора «Зміст підготовки фахівців»

Рис. Ж.4 – Структура показників метарівня базового індикатора «Організація процесів»

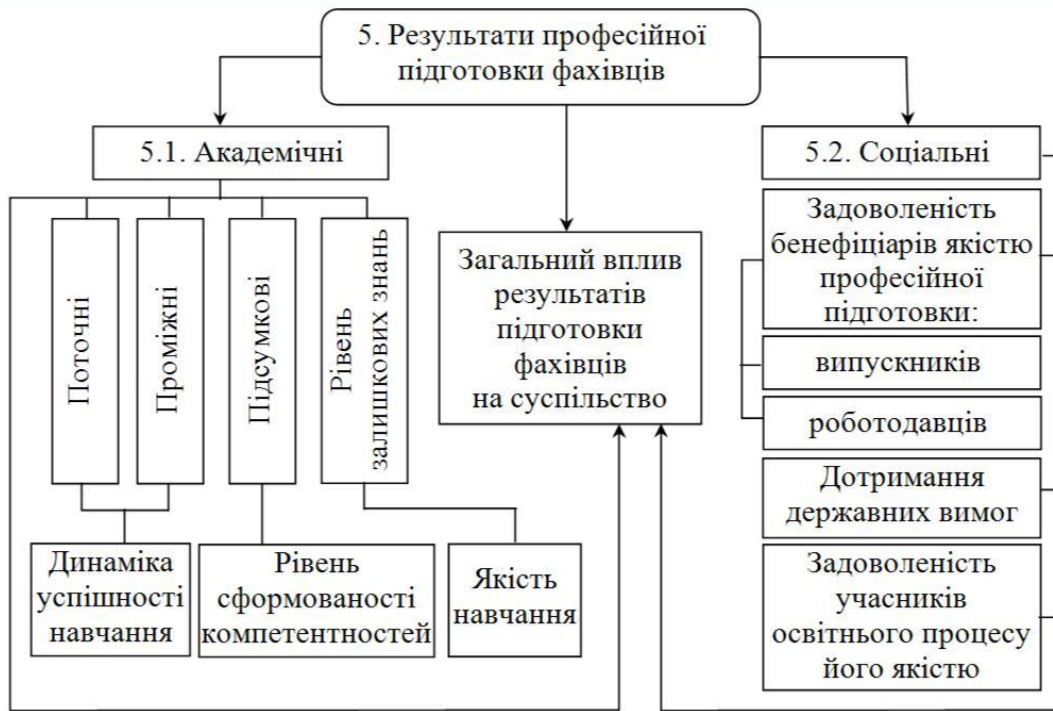

Рис. Ж.5 – Структура показників метарівня базового індикатора «Результати професійної підготовки фахівців»

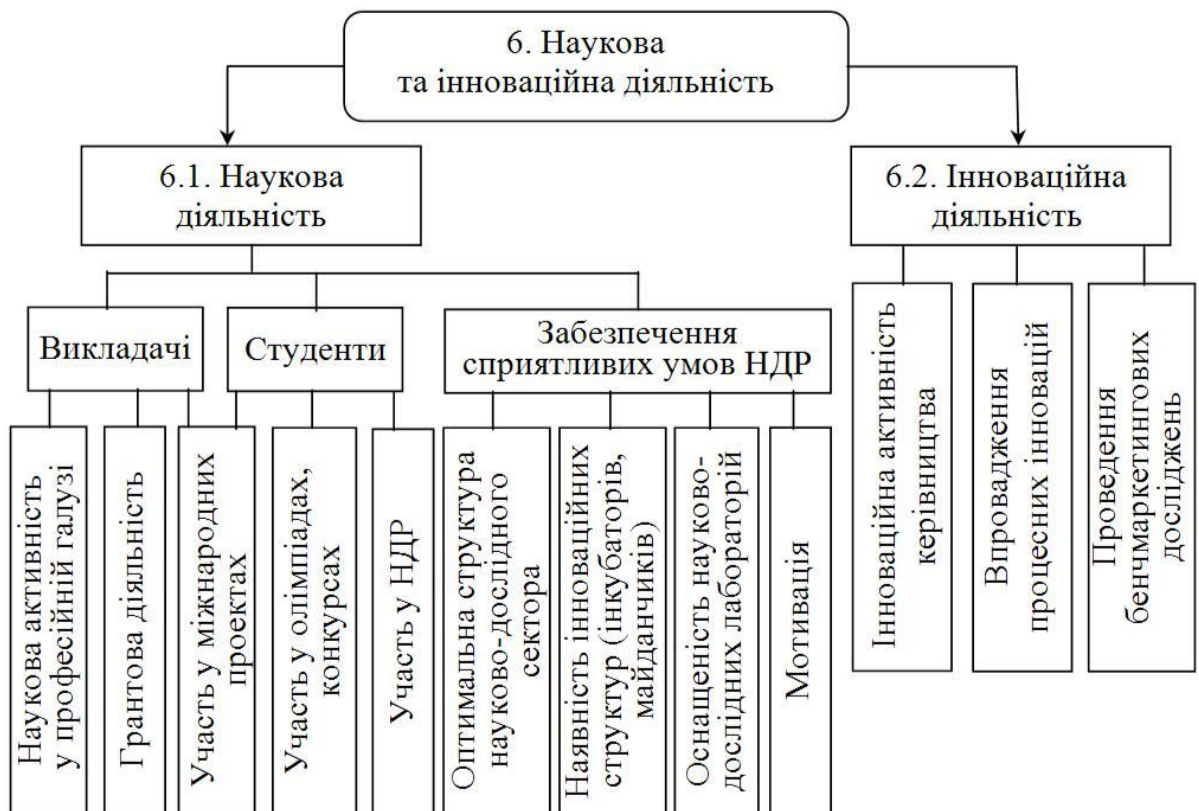

Рис. Ж.6 – Структура показників метарівня базового індикатора «Наукова та інноваційна діяльність»

Рис. Ж.7 – Структура показників метарівня базового індикатора «Управління ресурсами та процесами»

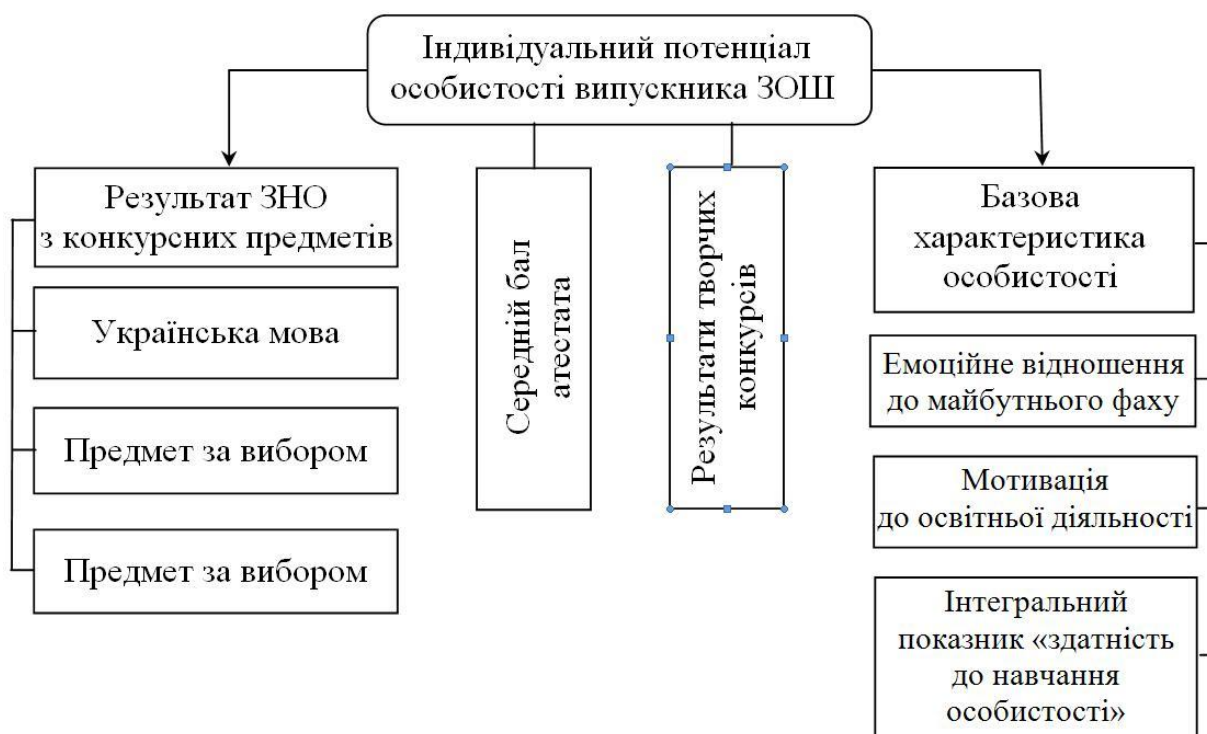

Рис. Ж.8 – Структура компонентів мезорівня показника «Індивідуальний потенціал особистості випускника ЗОШ» базового індикатора «Суб’єкти освітнього процесу»

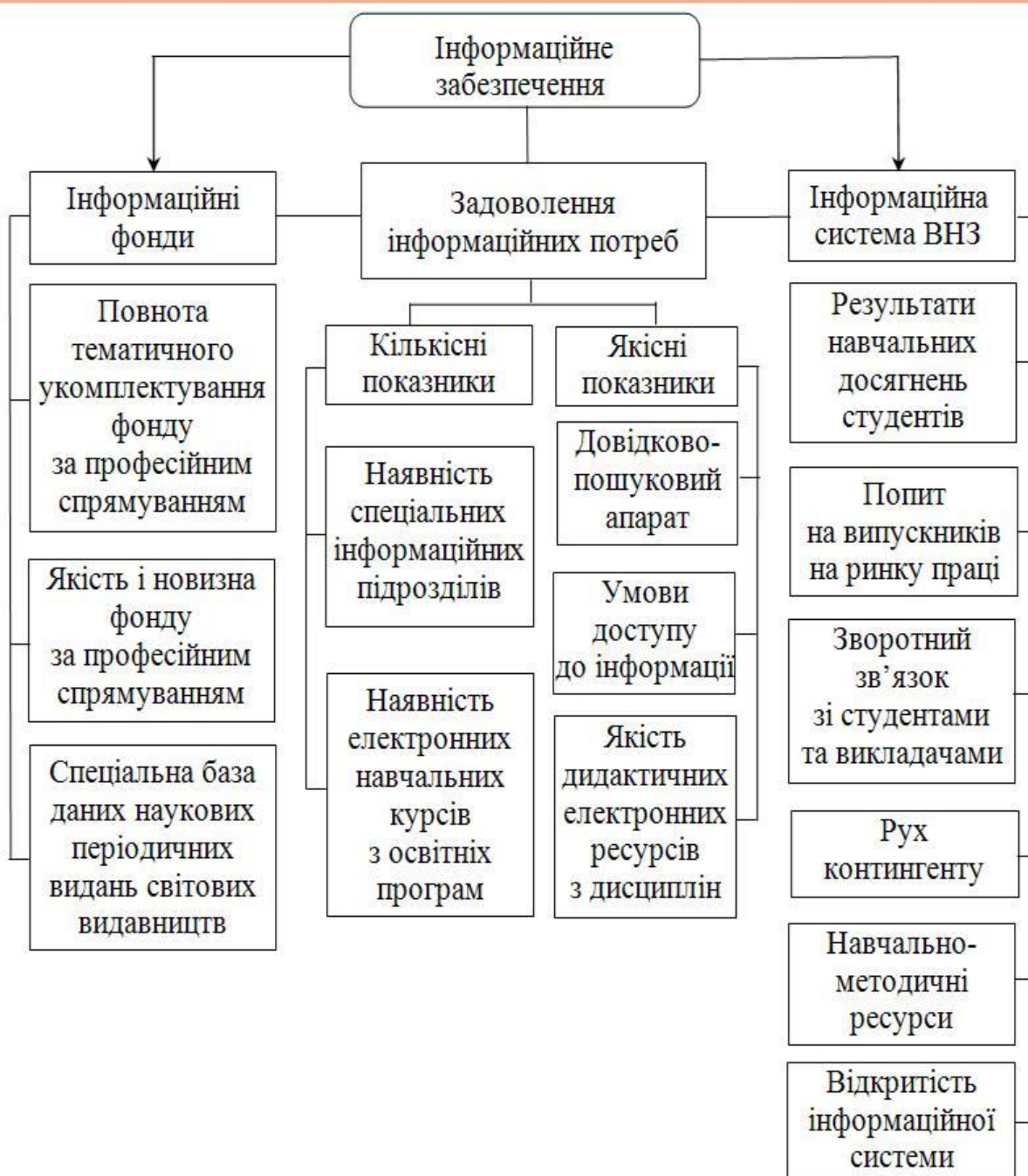

Рис. Ж.9 – Структура компонентів мезорівня показника «Інформаційне забезпечення» базового індикатора «Соціально-економічний потенціал ЗВО»

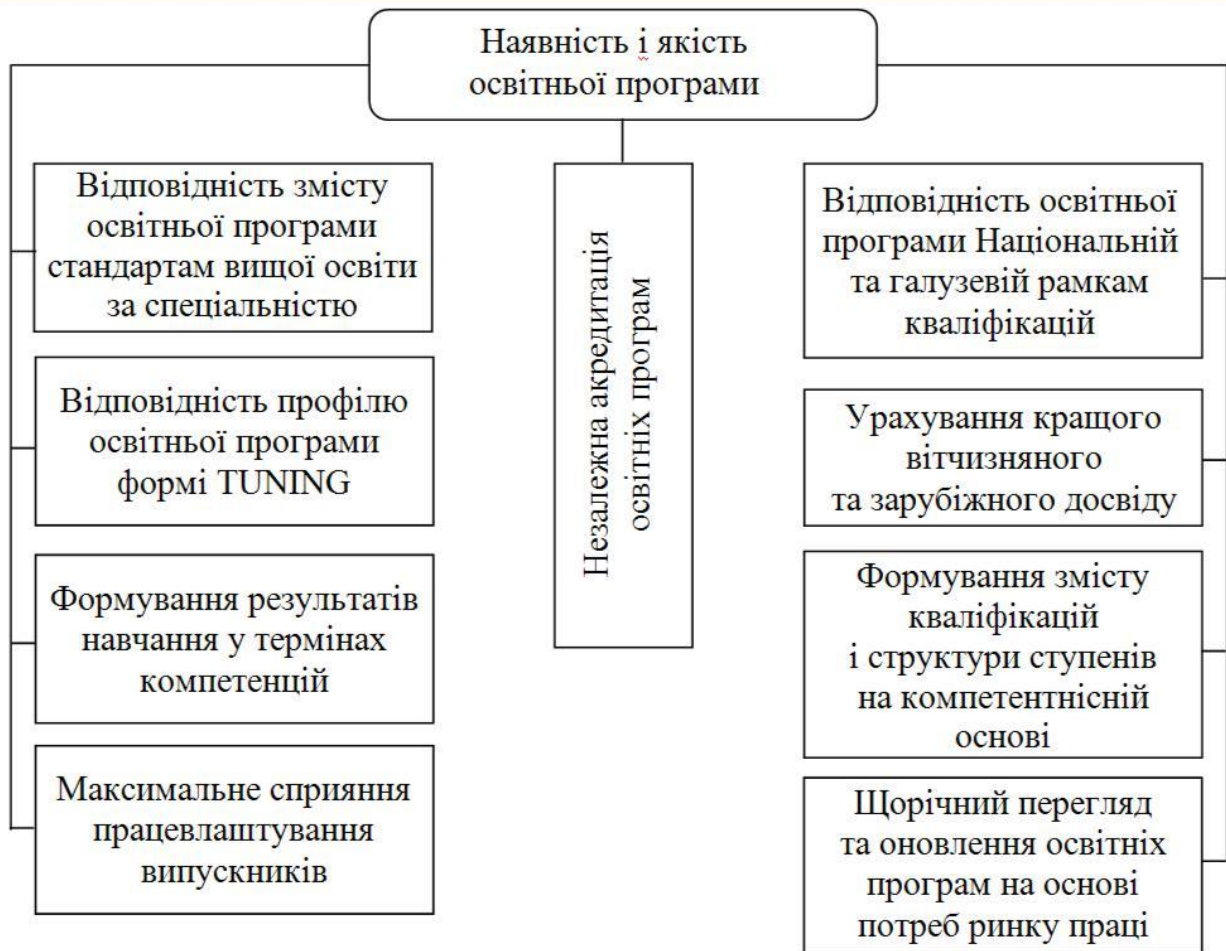

Рис. Ж.10 – Структура компонентів мезорівня показника «Наявність та якість освітньої програми» базового індикатора «Зміст підготовки фахівців»

**Програма моніторингу якості професійної підготовки фахівців
у Хмельницькому національному університеті**

Мета	Індикатор	Термін/ періодичність	Метод	Виконавець	Результат
Модуль 1. Суб'єкти освітнього процесу					
<i>Потенційні учасники освітнього процесу</i>					
<i>1. Індивідуальний потенціал особистості абітурієнтів</i>					
Визначити предиктори успішності навчання майбутніх студентів на рівні вищої освіти бакалавра	Середній бал атестата, результати ЗНО з конкурсних предметів, результати творчих конкурсів (зана-явності), базова характеристика особистості (емоційне відношення до фаху, мотивація до навчальної діяльності, інтегральний показник «навчаємість особистості»)	Липень-серпень/ щорічно	Аналіз персональних даних, анкетування, опитування	Члени приймальної комісії, служба психологічної підтримки	Картка-характеристика індивідуального потенціалу абітурієнта; звіт відповідального секретаря приймальної комісії щодо результатів вступної кампанії
Визначити соціономативні вимоги до якості професійної підготовки різних груп впливу	Очікування представників груп впливу щодо якості і змісту професійної підготовки майбутніх фахівців (батьки, вчителі ЗОШ, викладачі навчальних закладів системи ПТО, технікумів, коледжів)	Впродовж року, щорічно	Анкетування, бесіди	Представники випускових кафедр, відповідальний за факультет у приймальній комісії	Лист моніторингу, експертний висновок відповідального за факультет приймальної комісії
<i>2. Індивідуальний потенціал особистості майбутніх здобувачів на другому і третьому рівнях вищої освіти</i>					
Визначити предиктори успішності навчання	Середній бал диплома бакалавра, загальний рейтинг	Липень-	Аналіз результатів	Члени приймальної комісії, завідувачі	Характеристика індивідуального потенціалу май-

Мета	Індикатор	Термін/ періодичність	Метод	Виконавець	Результат
майбутніх здобувачів на магістерському рівні вищої освіти	студента за результатами навчання на попередньому рівні вищої освіти, результати вступних іспитів з іноземної мови та фаху, наявність наукових праць, рекомендація атестаційної комісії	серпень/ щорічно	навчання на попередньому рівні вищої освіти	випускових кафедр	бутнього здобувача вищої освіти на магістерському рівні, звіт відповідального секретаря приймальної комісії щодо результатів вступної кампанії
Визначити предиктори успішності навчання майбутніх здобувачів на рівні вищої освіти доктора філософії	Середній бал диплома магістра, загальний рейтинг студента за результатами навчання на попередньому рівні вищої освіти, результати вступних іспитів, наявність наукових праць, рекомендація атестаційної комісії	Грудень/ щорічно	Аналіз результатів навчання на попередньому рівні вищої освіти	Члени приймальної комісії, завідувачі випускових кафедр, науковий керівник	Характеристика індивідуального потенціалу майбутнього здобувача вищої освіти на рівні доктора філософії, звіт відповідального секретаря приймальної комісії щодо результатів вступної кампанії
Особи, які навчаються у ЗВО					
3. Вимоги держави щодо чисельності підготовки фахівців					
Визначення даних державного статистичного спостереження	Показники виконання державного замовлення	Жовтень/ щорічно	Збір статистичних даних, аналіз	Навчальна частина, деканати	Ф. 2–3 НК, щорічні звіти факультету, ЗВО
4. Індивідуальний потенціал особистості студента					
Встановити динаміку особистісно-професійного розвитку фахівця	Показники рівня сформованості професійно значущих якостей особистості фахівця (за моделлю фахівця певної спеціальності)	Впродовж року/ щорічно	Анкетування, опитування, бесіди	Служба психологічної підтримки, куратори	Анкети, опитувальники, рекомендації щодо формування індивідуального навчального плану студента

Мета	Індикатор	Термін/ періодичність	Метод	Виконавець	Результат
Модуль 2. Соціально-економічний потенціал ЗВО					
<i>Людський потенціал</i>					
5. Кадрове забезпечення					
Встановити дотримання ліцензійних умов щодо кадрового забезпечення підготовки фахівців заявленої спеціальності	Кількісні показники відповідно до вимог: спеціальність за дипломом про освіту, наукова спеціальність, науковий ступінь, вчене звання; науково-педагогічне стажування чи підвищення кваліфікації з відповідної дисципліни (не менше шести місяців), наявність підручників, навчальних посібників з грифом університету і наукових праць відповідного професійного спрямування	Один раз на десять років/ періодично	Акредитаційна експертиза, експертне оцінювання	Представники незалежних агенцій, Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти	Висновки акредитаційної комісії
Визначити відповідність науково-педагогічної спеціальності викладача	кваліфікації з відповідної дисципліни (не менше шести місяців), наявність підручників, навчальних посібників з грифом університету і наукових праць відповідного професійного спрямування	Червень, січень/ щорічно	Експертне оцінювання	Постійно діюча комісія зі встановлення відповідності науково-педагогічної спеціальності викладачів, завідувач відділу кадрового і правового забезпечення	Протоколи засідання комісії
Нострифікувати іноземні документи про вищу освіту в межах освітнього простору ЗВО	Показники відповідності іноземних документів про вищу освіту учасників освітнього процесу вітчизняним вимогам	За необхідності	Експертне оцінювання	Разова комісія з нострифікації документів про вищу освіту, декани, секретар приймальної комісії, завідувач відділу кадрового та правового забезпечення	Протоколи засідань комісії з нострифікації документів про вищу освіту, Вченої ради університету

Мета	Індикатор	Термін/ періодичність	Метод	Виконавець	Результат
Встановити ступінь виконання умов контракту	Умови контракту із забезпечення якості викладання дисциплін і їх навчально-методичного забезпечення	Один раз на п'ять років	Експертне оцінювання	Завідувач кафедри, декан, кадрова комісія	Звіт викладача щодо виконання умов контракту
6. Професійна компетентність викладача					
Визначити якість викладання	Якість організації та проведення аудиторних занять (лекції, семінари, практичні і лабораторні роботи), керівництва різними видами діяльності студента (КП, КР, ДП, ДР), СРС	Два рази на семестр/ щорічно	Експертне оцінювання, анкетування	Завідувач кафедри, декан, студенти	Листи моніторингу якості проведення аудиторних занять, висновки комісії у журналі відвідування занять кафедри, анкети студентів
Визначити результативність професійної діяльності викладача	Складові основних видів професійної діяльності викладача (навчальна, організаційно-навчальна, навчально-методична, наукова, виховна)	Грудень/ щорічно	Кваліметрічне вимірювання	Завідувач кафедри, декан, ректор	Рейтинг викладачів, кафедр, факультетів
Соціальний потенціал					
7. Міжнародне визнання ЗВО					
Аналіз позиції ЗВО у міжнародних рейтингах типу «Scopus», «Webometrics» тощо	На базі використання міжнародних наукометричних та веб-метричних даних тощо	Щорічно	Аналіз, порівняння	Відділ забезпечення якості вищої освіти (секція аналітико-прогностичної діяльності)	Позиція у рейтингу
8. Вітчизняне визнання ЗВО					

Мета	Індикатор	Термін/ періодичність	Метод	Виконавець	Результат
Аналіз позиції ЗВО у вітчизняних рейтингах типу «ТОП-200 Україна», «Компас» тощо	На базі кількісних показників та експертного оцінювання представниками роботодавців і академічного співтовариства, громадських організацій тощо	Щорічно	Аналіз, порівняння	Відділ забезпечення якості вищої освіти (секція аналітико-прогностичної діяльності)	Позиція у рейтингу
9. Адаптація здобувачів нового набору до умов освітнього середовища ЗВО					
Встановлення рівня адаптації до умов освітнього середовища здобувачів нового набору	Показники емоційного стану, рівня тривожності; міжособистісних стосунків, професійних інтересів тощо, свідомість вибору навчального закладу, вплив оточуючих на зроблений особою вибір, подальші цілі і плани першокурсника, сформованість чи несформованість почуття відповідальності за власну успішність у навчанні тощо	Щорічно	Соціо-діагностика (пакет стандартизованих і власних методик)	Служба психологічної підтримки, куратори	Анкети студентів, звіти керівника служби психологічної підтримки, звіти кураторів
Матеріальні ресурси					
10. Розвиток матеріально-технічної бази					
Встановити дотримання ліцензійних умов щодо матеріально-технічного забезпечення підготовки фахівців заявленої спеціальності	Кількісні показники відповідно до вимог: забезпеченість лабораторіями, полігонами, обладнанням, устаткуванням, необхідними для виконання навчальних програм	Один раз на десять років/ періодично	Акредитаційна експертиза, експертне оцінювання	Представники незалежних агентств, Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти	Висновки акредитаційної комісії

Мета	Індикатор	Термін/ періодичність	Метод	Виконавець	Результат
Визначити технічний рівень оснащення лабораторним обладнанням	Кількісні та якісні показники технічного рівня оснащення лабораторним обладнанням	Липень, грудень/ щорічно	Експертне оцінювання	Завідувачі лабораторіями, кафедрами, декани, проректор з адміністративно-господарчої роботи, планово-фінансовий відділ	Листи моніторингу, протоколи засідань кафедр, пропозиції завідувачів лабораторіями щодо покращення матеріально-технічної бази кафедри, заявки завідувачів кафедр для формування кошторису на наступний навчальний рік
Встановити відповідність стану навчальних аудиторій діючим санітарним та протипожежним нормам, нормам охорони праці працівників та рівень їх оснащення	Кількісні та якісні показники забезпеченості навчальними аудиторіями, кабінетами і лабораторіями та рівень їх оснащення			Те саме, а також відповідальний за охорону праці і техніку безпеки	
Визначити наявність і асортимент необхідних матеріалів	Кількісні показники забезпечення освітньої діяльності студентів необхідними основними і супутніми матеріалами	Липень, грудень/ щорічно	Експертне оцінювання	Завідувачі лабораторіями, завідувачі кафедр, декани, проректор з адміністративно-господарчої роботи, планово-фінансовий відділ	Листи моніторингу, протоколи засідань кафедр, пропозиції завідувачів лабораторіями щодо потреб у матеріалах, заявки завідувачів кафедр для формування кошторису структурного підрозділу на наступний навчальний рік

Мета	Індикатор	Термін/ періодичність	Метод	Виконавець	Результат
Визначити інфраструктурний потенціал закладу	Кількісні та якісні показники складових інфраструктури закладу та ефективності їх функціонування	Грудень/ щорічно	Анкетування	Проректор з адміністративно-господарчої роботи, ректорат, планово-фінансовий відділ, Наглядова рада	Листи моніторингу студентів та співробітників ЗВО
Встановити дотримання ліцензійних умов щодо інфраструктурної складової матеріально-технічної бази ЗВО	Кількісні показники відповідно до вимог: забезпеченість студентів гуртожитком; наявність пунктів харчування; наявність спортивного залу, стадіону або спортивного майданчика; наявність медичного пункту	Один раз на десять років/ періодично	Акредитаційна експертиза, експертне оцінювання	Представники незалежних агенцій, Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти	Висновки акредитаційної комісії
Навчально-методичне забезпечення					
11. Навчально-методичне забезпечення					
Встановити дотримання ліцензійних умов щодо програмно- і навчально-методичного забезпечення підготовки фахівців заявленої спеціальності	Кількісні показники відповідно до вимог: наявність стандартів вищої освіти, освітніх програм із спеціальності на усіх рівнях вищої освіти, навчального плану та методичного забезпечення для кожної навчальної дисципліни	Один раз на десять років / періодично	Акредитаційна експертиза, експертне оцінювання	Представники незалежних агенцій, Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти	Висновки акредитаційної комісії

Мета	Індикатор	Термін/ періодичність	Метод	Виконавець	Результат
	навчального плану				
Встановити відповідність рукописів навчальних видань вимогам	Кількісні і якісні показники структури, змісту, оформлення навчального видання його типу (посібники, навчальні підручники); наявності/відсутності плагіату	Періодично/ щорічно	Контент-аналіз	Навчально-методичний відділ, експертна комісія з надання навчальним виданням грифу університету, Вчена рада університету	Листи моніторингу, довідка про результати перевірки тексту навчального видання за програмою Антиплагіат, протоколи засідань кафедри, Вченої ради факультету, засідання експертної комісії з надання навчальним виданням грифу університету, Вченої ради університету
Встановити відповідність рукописів навчально-методичних видань вимогам	Кількісні і якісні показники структури, змісту, оформлення навчально-методичних видань його типу; наявності/ відсутності плагіату	Періодично/ щорічно	Контент-аналіз	Навчально-методичний відділ	Листи моніторингу, довідка про результати перевірки тексту навчального видання за програмою Антиплагіат
Встановити відповідність	Кількісні і якісні показники структури, змісту,	Періодично/ щорічно	Контент-	Навчально-	Листи моніторингу, довідка про результати перевірки

Мета	Індикатор	Термін/ періодичність	Метод	Виконавець	Результат
відність ЕОР вимогам	представлення ЕОР його типу; наявності/ відсутності плагіату	щорічно	аналіз	методичний відділ	тексту навчального видання за програмою Антиплагіат
Інформаційне забезпечення					
12. Інформаційні фонди та доступ до них					
Встановити дотримання ліцензійних умов щодо інформаційного забезпечення підготовки фахівців заявленої спеціальності	Кількісні показники відповідно до вимог: забезпеченість студентів підручниками, навчальними посібниками, наявними у власній бібліотеці, читальних залах фаховими періодичними виданнями; можливість доступу викладачів і студентів до Інтернету як джерела інформації	Один раз на десять років / періодично	Акредитаційна експертиза, експертне оцінювання	Представники незалежних агентств, Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти	Висновки акредитаційної комісії
Встановити рівень укомплектованості освітніми ресурсами дисциплін навчального плану спеціальності	Показники повноти тематичного укомплектування фондів Наукової бібліотеки, інших інформаційних підрозділів друкованими та електронними освітніми ресурсами; їх якості та новизни; наявності та якості навчально-методичних комплексів модулів; інформаційного фонду занять з кожної	Періодично/ щорічно	Контент-аналіз	Завідувачі кафедр, декани, навчально-методичний відділ, постійно діюча комісія з організації освітньо-виховного процесу при Вченій раді університету, Наукова бібліотека	Робочі програми дисциплін, листи забезпечення навчальної дисципліни навчальною літературою

Мета	Індикатор	Термін/ періодичність	Метод	Виконавець	Результат
	дисципліни				
Встановити рівень та умови доступу учасників освітнього процесу до джерел інформації	Показники доступності до джерел інформації: спеціальних баз даних наукових періодичних видань світових видавництв; модульного освітнього середовища для навчання Moodle тощо; та умов за-безпечення доступу (ре-жим роботи бібліотеки; наявність електронної бібліотеки; доступ до Інтер-нет як джерела інформації в межах інформаційно-освітнього середовища тощо)	Періодично/ щорічно	Анкетування, опитування	Наукова бібліотека, куратори, декани, навчально-методичний відділ	Анкети учасників освітнього процесу, дані опитувань
13. Інформаційна система ЗВО					
Встановити ефективність функціонування ІС	Показники доступності інформації усім учасникам освітнього процесу (результати навчальних досягнень студентів; рейтинг студентів; навчально-методичні ресурси; рейтинг викладачів; документообіг тощо)	Періодично/ щорічно	Аналіз веб-метричних даних, анкетування	Відповідальний за комп'ютерізацію освітньої та управлінської діяльності, постійно діюча комісія з організації освітньо-виховного процесу при Вченій раді університету	Звіт відповідального за комп'ютерізацію освітньої та управлінської діяльності, протоколи засідань постійно діючої комісії з організації освітньо-виховного процесу при Вченій раді університету
Модуль 3. Зміст підготовки фахівців					

Мета	Індикатор	Термін/ періодичність	Метод	Виконавець	Результат
14. Зміст підготовки фахівців					
Встановити відповідність ОП вимогам ринку праці, стандартам вищої освіти	Показники якості змісту та дотримання вимог роботодавців і запитів особистості, профілю програми TUNING; періодичності оновлення освітніх програм та варіативності змісту (не менше 25 % від загальної кількості кредитів ЄКТС)	Вересень, травень/ щорічно	Експертне оцінювання	Завідувач випускової кафедри, керівник освітньої програми, декан, голова Науково-методичної ради, Наглядова рада університету, роботодавці	Протоколи засідань випускових кафедр, Вчених рад факультетів, комісії з моніторингу освітніх програм Науково-методичної ради університету
Встановити відповідність навчальних планів вимогам ОП	Показники структури навчального плану спеціальності та переліку модулів (дисциплін) вимога ОП	Травень/ щорічно	Експертне оцінювання	Декани, навчально-методичний відділ	Звіти деканів факультетів, звіт завідувача навчально-методичного відділу, протоколи Науково-методичної та Вченої рад університету
Встановити відповідність робочих навчальних планів вимогам	Показники складових робочих планів спеціальності з урахуванням вимог організації навчального процесу (тижневе навантаження студентів, кількість контрольних точок в семестрі тощо)	Травень/ щорічно	Експертне оцінювання	Декани, навчальна частина	Звіти деканів факультетів, начальника навчальної частини, протоколи Науково-методичної та Вченої рад університету
Встановити наявність і відповідність програм навчальних дисциплін вимогам ОП	Показники наявності та відповідності результатів навчання вимогам ОП	Січень, червень/ щорічно	Експертне оцінювання	Завідувачі кафедр, декани	Протоколи засідань кафедр, Вчених рад факультетів

Мета	Індикатор	Термін/ періодичність	Метод	Виконавець	Результат
Модуль 4. Організація процесів					
<i>Освітні процеси</i>					
15. Розподіл та закріплення навчальних дисциплін					
Встановити відповідність закріплення навчальних дисциплін профілю кафедри та її кадровому складу	Показники чисельності штатних працівників кафедр, що читають навчальні дисципліни за профілем науково-педагогічної спеціальності; чисельності зовнішніх сумісників	Червень/ щорічно	Аналіз статистичних даних	Завідувачі кафедр, декани, навчальна частина, проректор з науково-педагогічної діяльності	Наказ ректора щодо розподілу навчальних дисциплін між кафедрами
16. Планування навчального навантаження					
Встановити відповідність обсягів навчального навантаження ПВС нормативам	Нормативи обсягу навчального навантаження викладача (за [99] не більше 600 год на рік); показники його розподілу за видами робіт та категоріями викладачів тощо	Червень/ щорічно	Пряме вимірювання	Завідувачі кафедр, декани, навчальна частина, проректор з науково-педагогічної діяльності	Індивідуальні плани роботи викладачів, протоколи засідань кафедри
17. Організація аудиторних занять					
Встановити відповідність організації аудиторних занять нормативам	Нормативи тижневого навантаження аудиторними заняттями студентів різних рівнів вищої освіти та курсів навчання; формування лекційних потоків; перфорованості розкладу	Постійно	Аналіз даних	Навчальна частина	Індивідуальні плани роботи викладачів, протоколи засідань кафедри

Мета	Індикатор	Термін/ періодичність	Метод	Виконавець	Результат
	занять тощо				
18. Організація СРС					
Встановити відповідність організації СРС вимогам	Показники трудомісткості вивчення СРС за видами робіт і занять; викорисання форм і методів активізації, контроль виконання СРС	Постійно	Аналіз результатів СРС	Викладачі кафедр, завідувачі кафедр, декани, навчальна частина	Індивідуальні плани роботи викладачів, протоколи засідань кафедри
19. Організація практичної підготовки					
Встановити відповідність організації практичної підготовки вимогам	Показники наявності і якості баз практик за фахом, участі студентів у вирішенні виробничих проблем, контролю задотриманням програм практик тощо	Періодично	Експертне оцінювання	Керівники практик від кафедри, завідувачі кафедр, декани, навчальна частина	Індивідуальні плани роботи викладачів, протоколи засідань кафедри, звіт начальника навчальної частини щодо організації і результатів практичної підготовки студентів
20. Організація курсового та дипломного проектування					
Встановити відповідність видів навчальної діяльності студентів вимогам	Показники наявності і якості тематики, періодичності її оновлення; практичної спрямованості завдань та актів про впровадження результатів	Періодично	Експертне оцінювання	Керівники курсового (дипломного) проектування, завідувачі кафедр, декани, навчальна	Індивідуальні плани роботи викладачів, протоколи засідань кафедри, звіт начальника навчальної частини щодо організації і результатів курсового

Мета	Індикатор	Термін/ періодичність	Метод	Виконавець	Результат
	кур-сового і дипломного проектування			частина	(дипломного) проектування
21. Організація контролю навчальних досягнень студентів					
Встановити відповідність системи оцінювання навчальних досягнень студентів вимогам	Показники систематичності проведення усіх видів контролів, дотримання процедур контролю, наявність та ефективність шкали оцінювання тощо	Постійно	Експертне оцінювання	Завідувачі кафедр, декани, навчально-методичний відділ	Звіти завідувачів кафедр, деканів, завідувача навчально-методичного відділу
22. Використання інноваційних технологій та активних методів навчання					
Встановити ефективність використання інноваційних технологій та активних методів навчання	Показники ефективності використання інноваційних технологій та активних методів навчання, в тому числі контролю результатів навчальних досягнень студентів	Не менше двох разів на семестр	Експертне оцінювання	Завідувачі кафедр, декани, навчально-методичний відділ	Протоколи взаємовідвідування занять викладачів кафедр
Супутні процеси					
23. Фінансове забезпечення					
Встановити відповідність фінансового забезпечення реалізації освітнього процесу	Нормативи фінансово-господарської діяльності ЗВО; рівень фінансової самостійності, залучення до	Грудень/щорічно	Контент-аналіз документації, експертне	Планово-економічний відділ, головний бухгалтер, ректор,	Щорічний звіт з фінансово-господарської діяльності ЗВО

Мета	Індикатор	Термін/ періодичність	Метод	Виконавець	Результат
нормативам	даткових фінансових ресурсів, дотримання звітності та контролю за про-вадженням фінансово-гос-подарської діяльності, відкритість		оцінювання	Наглядова рада	
24. Маркетингові дослідження ринку праці					
Виявити попит на вітчизняному ринку праці на випускників спеціальності	Показники попиту на фахівців різних спеціальностей, наявності вакансій робочих місць за фахом у межах міста (області, регіону) і частка працевлаштованих випускників	Постійно	Статистичні дані	Відділ маркетингу освітньої діяльності	Звіти завідувача відділу маркетингу освітньої діяльності, завідувача відділу працевлаштування
25. Нормативна база					
Встановити відповідність документів чинної нормативної бази освітньої діяльності ЗВО вимогам часу	Показники сформованості нормативної бази університету і розробленості окремих нормативних документів	Постійно	Контент-аналіз нормативних документів	Навчально-методичний відділ, відділ забезпечення якості вищої освіти, постійно діюча правничка комісія при Вченій раді університету	Протоколи засідань постійно діючої правничої комісії при Вченій раді університету

Мета	Індикатор	Термін/ періодичність	Метод	Виконавець	Результат
Модуль 5. Результати підготовки фахівців					
<i>Академічні результати</i>					
26. Вхідний рівень базових знань					
Встановити вхідний рівень базових знань з дисципліни	Показники мінімального рівня базових знань студентів з дисциплін	На початку вивчення дисципліни	Кваліметричне вимірювання, аналіз	Викладачі кафедр, завідувачі кафедр, декани	Підсумки вхідного контролю базових знань з дисциплін
27. Поточні результати навчання					
Діагностувати поточні результати навчання та проаналізувати причини утруднень студентів	Показники успішності навчання та рівня засвоєння студентами окремих тем дисциплін	Постійно	Кваліметричне вимірювання, аналіз	Викладачі кафедр, завідувачі кафедр, декани	Електронні журнали успішності навчання студентів
28. Проміжні результати навчання студентів					
Діагностувати проміжні результати навчання та проаналізувати їх	Показники успішності навчання та рівня засвоєння студентами окремих модулів (атестації)	Два рази на семестр	Кваліметричне вимірювання, аналіз, ранжування	Викладачі кафедр, завідувачі кафедр, декани, навчальна частина	Електронні журнали успішності навчання студентів, рейтинги успішності студентів з окремих дисциплін

Мета	Індикатор	Термін/ періодичність	Метод	Виконавець	Результат
			результатів		
29. Підсумкові результати професійної підготовки майбутніх фахівців					
Встановити рівень засвоєння випускниками освітньої програми	Показники рівня сформованості мета-компетенцій випускників певного рівня вищої освіти (бакалавр, магістр)	Періодично	Кваліметричний аналіз, ранжування результатів	Члени екзаменаційних комісій, представники роботодавців, декани, навчальна частина	Звіти екзаменаційних комісій за результатами атестації випускників певного рівня вищої освіти (бакалавр, магістр); узагальнений рейтинг випускників
30. Рівень залишкових знань студентів					
Встановити рівень залишкових знань студентів з окремих дисциплін, модулів	Показники рівня залишкових знань студентів з окремих дисциплін, модулів	Періодично	Кваліметричне вимірювання, аналіз	Викладачі кафедр, завідувачі кафедр, декани, навчальна частина	Звіти викладачів за результатами проведення ректорських контрольних робіт
Соціальні результати					
31. Громадсько-професійне оцінювання					
Встановити рівень задоволеності бенефіціарів результатами	Показники задоволеності різних категорій бенефіціарів (випускників, роботодавців, громадянського суспільства)	Періодично	Соціодіагностика, анкетування	Завідувачі випускових кафедр, декани, відділ	Анкети бенефіціарів, звіт завідувача відділу працевлаштування

Мета	Індикатор	Термін/ періодичність	Метод	Виконавець	Результат
професійної підготовки фахівців певної спеціальності	результатами професійної підготовки фахівців певної спеціальності			працелаштування	
32. Соціально-психологічне оцінювання					
Встановити рівень задоволеності учасників освітнього процесу якістю освітніх послуг та умовами їх надання	Показники задоволеності різних категорій учасників освітнього процесу (здобувачі, ППС, допоміжний та обслуговуючий персонал) якістю надання освітніх послуг та умовами, створеними у ЗВО для продуктивної праці і навчання	Постійно	Соціодіагностика, анкетування	Служба психологічної підтримки, декани, проректор з науково-педагогічної роботи	Анкети студентів, співробітників, звіт керівника служби психологічної підтримки
Модуль 6. Наукова та інноваційна діяльність					
<i>Наукова діяльність</i>					
33. Наукова активність учасників освітнього процесу					
Встановити результативність наукової діяльності викладачів у професійній сфері	Показники результативності наукової діяльності викладачів у професійній сфері	Періодично/щорічно	Кваліметричне оцінювання, ранжування результатів	Викладачі, завідувачі кафедр, декани, проректор з наукової роботи, науково-дослідний сектор	Звіти НДР викладачів, завідувачів кафедр, деканів, проректора з наукової роботи рейтинг викладачів за результатами наукової роботи
Встановити результативність наукової роботи студентів	Показники результативності наукової роботи студентів (участь у дослідженнях, проектах, грантовій діяльності, олімпіадах,	Періодично/щорічно	Кваліметричне оцінювання, ранжування результатів	Куратори, завідувачі кафедр, декани, проректор з наукової роботи, науково-дослідний	Звіти НДР завідувачів кафедр, деканів, проректора з наукової роботи; рейтинг студентів з урахуванням результатів нау-

Мета	Індикатор	Термін/ періодичність	Метод	Виконавець	Результат
	конкурсах тощо)			сектор	кової роботи
34. Умови проведення наукових досліджень					
Встановити рівень забезпечення сприятливих умов щодо проведення наукових досліджень	Показники наявності оптимальної структури науково-дослідного сектора, оснащеності лабораторій, інноваційних структур (інкубатори, техно-парки, центри трансферу технологій тощо)	Постійно	Експертне оцінювання	Завідувачі кафедр, декани, проректор з наукової роботи, науково-дослідний сектор	Звіти НДР завідувачів кафедр, деканів, проректора з наукової роботи
Встановити рівень мотивації учасників освітнього процесу до наукової роботи	Показник динаміки залучення студентів до наукової роботи впродовж усього періоду навчання	Постійно	Анкетування	Керівники НДРС, завідувачі кафедр, декани, проректор з наукової роботи	
Інноваційна діяльність					
35. Бенчмаркетингові дослідження освітнього простору					
Виявити конкурентні переваги вітчизняних і зарубіжних вишів з метою трансформації їх передового досвіду в умови базового ЗВО	Показники діяльності вітчизняних та зарубіжних ЗВО, що надають їм конкурентні переваги на освітянському просторі	Постійно	Експертне оцінювання, аналіз, порівняння	Відділ маркетингу освітньої діяльності	Звіт завідувача відділу маркетингу освітньої діяльності
36. Впровадження процесних інновацій					
Виявити доцільність впровадження інновацій в освітній процес і різні види діяльності	Показники активності керівництва, ефективності впровадження процесних інновацій (урахування вимог	Постійно	Експертне оцінювання, аналіз,	Проректори за видами діяльності ЗВО	Звіти проректорів за видами діяльності ЗВО

Мета	Індикатор	Термін/ періодичність	Метод	Виконавець	Результат
ЗВО	ЕПВО, енергозберігаючі технології тощо)		порівняння		
Модуль 7. Управління ресурсами та процесами					
<i>Управління ресурсами</i>					
37. Розвиток та розподіл персоналу					
Встановити динаміку розвитку людських ресурсів і ефективність використання персоналу	Показники ефективності проведення підвищення кваліфікації ПВС, співробітників університету, задіяних у професійній підготовці фахівців певної спеціальності	Періодично	Експертне оцінювання	Завідувачі кафедр, декани, проректор з науково-педагогічної роботи, Центр педагогічної майстерності	Звіти кафедр, деканів, завідувача навчально-методичного відділу
38. Відновлення та поповнення матеріальних ресурсів					
Встановити динаміку відновлення і поповнення матеріальних ресурсів	Показники вчасності та ефективності відновлення та поповнення матеріальних ресурсів, необхідних для підготовки фахівців певної спеціальності	Постійно	Експертне оцінювання	Завідувачі лабораторіями кафедр, матеріально відповідальні структурних підрозділів, АГЧ, проректор з адміністративно-господарської роботи	Звіти завідувачів лабораторіями кафедр, деканів, проректора з адміністративно-господарської роботи
39. Регулювання фінансових потоків					
Встановити відповідність фінансового забезпечення професійної	Показники державного фінансування підготовки фахівців певної спеціальності, собівартості і вартості	Періодично/ щорічно	Експертне оцінювання	Проректор з фінансово-економічної	Звіт проректора з фінансово-економічної діяльності, постійно діючої комісії з економічних питань при

Мета	Індикатор	Термін/ періодичність	Метод	Виконавець	Результат
підготовки фахівців необхідним потребам	навчання, ефективності регулювання фінансових потоків			діяльності, головний бухгалтер	Вченій раді
<i>Управління процесами</i>					
40. Система забезпечення якості вищої освіти					
Встановити відповідність системи внутрішнього забезпечення якості освітньої діяльності та якості вищої освіти вимогам	Показники наявності та якості проведення процедур моніторингу та періодичного перегляду освітніх програм, щорічного оцінювання здобувачів вищої освіти та науково-педагогічних працівників, забезпечення системи запобігання плагіату тощо	Періодично/ щорічно	Експертне оцінювання	Ректор, відповідальний за систему внутрішнього забезпечення якості вищої освіти в університеті	Звіти завідувача відділом забезпечення якості вищої освіти, відповідального, постійно діючої комісії Вченої ради університету з питань забезпечення якості вищої освіти

Примітка. АГЧ – адміністративно-господарська частина.

Інструментарій моніторингу якості професійної підготовки фахівців

Лист моніторингу компоненти «Якість лекційних занять» індикатора якості «Організація аудиторних занять»

Назва навчальної дисципліни, прізвище, ініціали, вчений ступінь та
вчене звання лектора _____

Шифр і назва спеціальності курс, номер академічної групи _____

Тема лекції _____

Назва складової	Позиція	Оцінка
1. Наявність плану лекції та його відповідність робочій програмі	<i>b</i> _{1_411}	
2. Якість структурування матеріалу лекції за змістом і часом	<i>b</i> _{2_411}	
3. Науково-теоретичний рівень лекції	<i>b</i> _{3_411}	
4. Відображення досягнень науки і техніки	<i>b</i> _{4_411}	
5. Використання міжпредметних і внутрішніх предметних зв'язків	<i>b</i> _{5_411}	
6. Наявність виховного моменту в академічній лекції	<i>b</i> _{6_411}	
7. Доступність викладу матеріалу лекції	<i>b</i> _{7_411}	
8. Вміння лектора виділяти та аналізувати проблемні ситуації	<i>b</i> _{8_411}	
9. Вміння формулювати поняття, визначення, висновки	<i>b</i> _{9_411}	
10. Використання сучасних навчально-педагогічних технологій	<i>b</i> _{10_411}	
11. Рівень використання комп'ютерних та інших технічних засобів навчання	<i>b</i> _{11_411}	
12. Якість дидактичних матеріалів і рівень їх використання	<i>b</i> _{12_411}	
13. Рівень мотивації студентів до самостійної роботи	<i>b</i> _{13_411}	
14. Рівень зворотного зв'язку лектора з аудиторією	<i>b</i> _{14_411}	
15. Зовнішній вигляд лектора	<i>b</i> _{15_411}	
16. Рівень ораторського мистецтва	<i>b</i> _{16_411}	
17. Міра розкриття теми лекції	<i>b</i> _{17_411}	
Підсумкова оцінка	<i>B</i> ₄₁₁	

Відповідальний за моніторинг _____

Прізвище та ініціали

Підпис

Дата

АНКЕТА

Шановний студенте,
просимо Вас дати відповіді на запитання анкети щодо чинників впливу на
якість вищої освіти у Хмельницькому національному університеті

Освітній ступінь _____
бакалавр, магістр (спеціаліст)

Спеціальність _____
назва

1	Чи задовольняє Вас якість підготовки за обраною спеціальністю в університеті?	Так	Ні	Частково
2	Чи оптимальним, на Вашу думку, є тижневе навантаження студентів Вашої спеціальності (кількість пар у тиждень)?	Так	Ні	Частково
3	Яка, на вашу думку, оптимальна кількість дисциплін у семестрі?	Ваша думка _____		
4	Яку частину дисциплін доцільно, на Вашу думку, винести на вільний вибір студента?	Ваша думка _____		
5	Чи влаштовує Вас розклад навчальних занять поточного семестру? Якщо ні, чому?	Так	Ні	Частково
6	Чи вистачає Вам часу, відведеного для самостійної роботи, виконання домашніх завдань?	Так	Ні	Частково
7	Чи задовільняє Вас якість читання лекцій викладачами університету?	Так	Ні	Частково
8	Чи достатнє, на Вашу думку, методичне забезпечення для проведення аудиторних занять та самостійної роботи?	Так	Ні	Частково
9	Чи достатній, на Вашу думку, рівень обладнання лабораторій та майстерень для проведення практичних та лабораторних робіт?	Так	Ні	Частково
10	Чи допомагає Вам модульне середовище у навчанні?	Так	Ні	Частково
11	Чи достатній рівень якості розміщених навчальних матеріалів у модульному середовищі?	Так	Ні	Частково

12 Чи об'єктивна, на Вашу думку, чинна система Оцінювання студентів?

Так	Ні	Частково

13 Чи систематично використовується електронний журнал:

Так	Ні	Частково

а) викладачами, для виставляння Ваших оцінок?

б) Вами, для ознайомлення з оцінками?

Так	Ні	Частково

14 Чи дотримуєтесь Ви вимог академічної доброчесності (недопущення списування, запозичення чужих робіт, фальсифікації результатів досліджень тощо)

Так	Ні	Частково

15 Чи стикалися Ви із випадками некоректного стилю Спілкування зі студентами з боку:

Так	Ні	Частково

а) викладачів

б) працівників деканату

Так	Ні	Частково

в) персоналу гуртожитків

Так	Ні	Частково

16 Чи стикалися Ви з випадками корупції в університеті?

Так	Ні	Частково

17 Соціальні чинники, що впливають, на Вашу думку, на якість освітнього процесу?

а) побутові умови

Так	Ні	Частково

б) організація харчування

Так	Ні	Частково

в) інтер'єр навчальних приміщень

г) інші (які) _____

Так	Ні	Частково

18 Які інші чинники, на Вашу думку, знижують рівень якості вищої освіти в університеті? _____

19 Які чинники, на Вашу думку, сприяють підвищенню рівня якості вищої освіти в університеті? _____